

OSKAR KOLBERG

DZIEŁA WSZYSTKIE

O S K A R K O L B E R G

DZIEŁA WSZYSTKIE

TOM 79

POLSKIE TOWARZYSTWO LUDOZNAWCZE

Wrocław

INSTYTUT im. OSKARA KOLBERGA

P o z n a ń

O S K A R K O L B E R G

KALISKIE

SUPLEMENT DO TOMU 23

INSTYTUT im. OSKARA KOLBERGA
Poznań 2016

WYDANO POD OPIEKĄ NAUKOWĄ POLSKIEJ AKADEMII NAUK
ZE ŚRODKÓW MINISTRA NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO
I MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Recenzenci

prof. dr hab. ZBIGNIEW JASIEWICZ

prof. dr hab. ANNA SZYFER

Z rękopisów i ze źródeł drukowanych zebrali i opracowali

IWONA CHMIELEWSKA

MACIEJ PROCHASKA

Współpraca

EWA ANTYBORZEC

Redaktor tomu

AGATA SKRUKWA

Copyright by:

Instytut im. Oskara Kolberga

Poznań 2016

ISBN 978-83-945557-0-2

K O M I T E T R E D A K C Y J N Y

Aleksander Posern-Zieliński - przewodniczący, członkowie:

Ewa Antyborzec, Jan Adamowski, Jerzy Bartmiński,

Wojciech J. Burszta, Piotr Dahlig, Zbigniew Jasiewicz, Jolanta

Ługowska, Teresa Smolińska, Anna Szyfer

„KALISKIE” OSKARA KOLBERGA
ORAZ
„KALISKIE I SIERADZKIE”¹

Kaliskie, które ukazało się drukiem w r. 1890 — w roku śmierci Oskara Kolberga — było ostatnią wydaną w ramach *Ludu* monografią etnograficzną. Pod koniec lat osiemdziesiątych badacz pracował też równoległe nad *Pokuciem*, *Mazowszem* oraz *Chełmskiem*, które wychodziły jako *Obrazy etnograficzne*² i objęły ostatecznie 11 woluminów. Pośpiesznie opracowywał monografię Mazowsza, regionu, w którym spędził większość życia i z którego posiadał niewątpliwie największą ilość materiałów. Natomiast fakt skupienia się na publikacjach dotyczących terenów wschodnich (poza *Pokuciem* i *Chełmskiem* redagował jeszcze *Przemyskie*, wydane już pośmiertnie przez Izzydora Kopernickiego) wynikał z przekonania Kolberga o konieczności szybkiego przygotowania do druku polskich publikacji, aby uprzedzić uczonych rosyjskich, których prace pojawiały się wówczas coraz liczniej. Polski etnograf widział bowiem konieczność dokumentowania ukraińskiej kultury ludowej, a polityka i nauka rosyjska zaprzeczały wówczas istnieniu narodu ukraińskiego i jego język nazywały małosyjskim lub południowo-rosyjskim.

¹ W roku 1967 w ramach edycji *Dzieł wszystkich* (dalej skrót DWOK) wydany został na podstawie rozpoznanych wówczas rękopisów tom 46 zatytułowany *Kaliskie i Sieradzkie*, opracowany przez J. Lisakowskiego i W. Sobisiaka, pod redakcją D. Pawlak i A. Skrukwy. O zawartości tego tomu będzie mowa w dalszej części wstępu, zob. s. XXIX-XXX.

² *Obrazy etnograficzne* nie różniły się koncepcją od *Ludu*. Powodem dla przyjęcia odrębnego tytułu serii wydawniczej było finansowanie druku z innych źródeł. *Lud* był dofinansowany przez krakowską Akademię Umiejętności, natomiast *Mazowsze* wydano nakładem warszawskiej Kasy im. J. Mianowskiego, a cz. I i II *Pokucia* ukazała się nakładem autora. Część III i IV *Pokucia* oraz *Chełmskie* z tej serii sfinansowała Akademia Umiejętności ze specjalnej dotacji lwowskiego Sejmu Krajowego.

Oskar Kolberg nie zapominał jednak o niewydanych materiałach z terenów etnicznie polskich. Jeszcze w 1886 roku w liście do Józefa Majera, prezesa Akademii Umiejętności, starając się o zwiększenie dotacji na swe publikacje, wspominał o planach przygotowania w ramach *Ludu* „[...] nieporuszonych jeszcze prowincji polskich, mianowicie: z Pogórza Krakowskiego, z gór, Kaliskiego, Szląska i Prus zachodnich”¹. Kolberg dysponował bowiem wówczas bogatym zbiorem własnych zapisów z regionu kaliskiego, zgromadzonym zresztą z całą pewnością przed opuszczeniem Królestwa Kongresowego i przed przeniesieniem się w roku 1871² do Krakowa. W spisie tek z roku 1883 o tece 8 swego archiwum napisał: „*Kaliskie* (Kalisz, Konin, Sieradz, Piotrków, Wieluń, Częstochowa). Wypisy i wyciągi. Pieśni, tańce, bajki, zwyczaje, przesady, varia. Monografia w połowie nagromadzona”³. Być może stwierdzenie o nagromadzeniu połowy materiałów dotyczyło dwu problemów. Pierwszy to bezsporny fakt, że Kolberg miał stosunkowo mało własnych zapisów koniecznych do wypełnienia ważnych rozdziałów monografii – bajek i innych gatunków prozy oraz wierzeń, czyli rozdziału „Świat nadzmysłowy”. Ponadto dopiero w latach osiemdziesiątych podjął decyzję o wydaniu monografii w dwu tomach i zaczął redagować jej część pierwszą. Wcześniej, w przywoływanym często liście do Augusta Bielowskiego z 1869 roku, w którym Kolberg określił swoje pierwotne plany wydawnicze odnoszące się do całej edycji *Ludu*⁴, wspominał o zamiarze opracowania dwu monografii określonych jako „seria XXX” i „seria XXXI”, a zatytułowanych *Kaliskie i Sieradzkie* oraz *Ziemia wieluńska i piotrkowska*. Cztery lata później, w lutym 1873 roku określił stan prac nad tą monografią następująco: „Materiały w notatkach mniej i więcej obfitych zebrane i częściowo jedynie opracowane”⁵ bez jakiegokolwiek wzmianki o ilości planowanych tomów. Ostatecznie jednak zbiory zgromadzone wcześniej i wciąż uzupełniane o wypisy z literatury, a przede wszystkim

¹ List O. Kolberga do J. Majera z 1 stycznia 1886 roku, *Korespondencja Oskara Kolberga (1883–1890)*, cz. III (DWOK T. 66), Wrocław-Poznań 1969, s. 311.

² Kolberg po przeprowadzce z Warszawy do Modlnicy pod Krakowem nie pourócił już na teren zaboru rosyjskiego.

³ Rkp. w Bibliotece PAU-PAN w Krakowie, sygn. 2183 (dawniej 2184), k. 71.

⁴ Wówczas jeszcze nie istniał problem wydzielenia części monografii jako *Obrazów etnograficznych*.

⁵ List O. Kolberga do nieznanego adresata z 10 lutego 1873, *Korespondencja Oskara Kolberga (1837–1876)*, cz. I (DWOK T. 64), Wrocław-Poznań 1965, s. 442.

niemały obszar, którego miały dotyczyć, zdecydowały o opublikowaniu *Kaliskiego* w dwóch częściach, podobnie zresztą, jak wydawane w latach osiemdziesiątych monografie dotyczące terenów Lubelskiego, Radomskiego, Kieleckiego i Chełmskiego.

Przedmiotem opisu miały stać się „właściwości etnograficzne byłej guberni kaliskiej z roku 1830”¹. Jednak gubernia ta powstała dopiero w roku 1837, następnie została zlikwidowana i utworzona ponownie w roku 1867. We wspomnianym przez Kolberga roku 1830 istniało jeszcze województwo kaliskie z pięcioma obwodami: kaliskim, konińskim, sieradzkim, piotrkowskim i wieluńskim. Te obwody, powstałe po kongresie wiedeńskim (1815), stały się „podregionami” scharakteryzowanymi przez autora w opisie kraju². Kaliskie zatem to obszar dość rozległy, ciągnący się po obu stronach Warty, sięgający terenów na północ od Konina i Słupcy i na południe od Częstochowy, o którym Walerian Sobisiak napisał: „Nie był to region etnograficzny, raczej obszar geograficzno-historyczny, określony ramami administracyjnymi”³. Granice administracyjne, a *de facto* granice zaborów, spowodowały, że w *Kaliskiem* Kolberga znalazła się część Wielkopolski, Małopolski i Śląska. Obejmując opisem tak rozległy obszar, autor nie uwzględnił już w tytule Sieradzkiego, jak planował w roku 1869, a jedynie Kaliskie, będące synonimem dawnego województwa.

Tereny te Kolberg odwiedził po raz pierwszy na początku lat 40-tych XIX wieku. Z tego okresu do naszych czasów zachowało się niewiele notatek i listów, dlatego informacje na temat jego badań w Kaliskiem są bardzo szczątkowe i trudno na ich podstawie dokładnie ustalić, z kim i kiedy kontaktował się podczas podróży w tym regionie. We wstępie do *Kaliskiego* Kolberg pisał: „Wszakże krótki i dorywczy, acz kilkakrotny nasz w Kaliskiem pobyt (w latach 1843 i 1863 głównie we wsiach Rusocice, Zbiersk, Cielce, Rudlice, Łyskornie i Krasicce) nie dozwoliły nam pochwycić ani uzupełnić bogactwa całego tego materiału [...]”⁴. Natomiast w sporządzonym pod koniec życia wykazie

¹ O. Kolberg *Kaliskie cz. I* (DWOK T. 23), Wrocław-Poznań 1964, pierwodruk: Kraków 1890, s. III.

² Zob. E. Antyborzec *Monografie regionalne Oskara Kolberga*. Poznań 2015, s. 180-181.

³ Zob. wstęp: W. Sobisiak „*Kaliskie i Sieradzkie*” Oskara Kolberga. W: *Kaliskie i Sieradzkie* (DWOK T. 46), Wrocław-Poznań 1967, s. VI.

⁴ O. Kolberg *Kaliskie, cz. I* (DWOK T. 23), s. III.

swoich podróży odnotował: „1845 — do Cielc (Jabkowski), Brudze-
wa (Gorowskich), Łyskorni (Karśnickich), Stawiszyna, Zbierska (Ko-
żuchowski), 1853 — [...] kolejną do Częstochowy [...], 1860 — do Dłutowa
(do Kamockich) pod Piotrków, na Wielkanoc”¹. Kontakt z Kamockimi
i pobyt u nich zostały odnotowane również w zeszycie ze spisem wy-
datków z lat 1859–1869, tam pod datą roczną 1860 Kolberg zanotował
po stronie przychodów: „17 stycznia — od Kamockiego za 3 egzem-
plarze pieśni ludu 15 [rubli]”, a po stronie wydatków: „13 kwietnia
— powrót do Dłutowa (do Kamockich) i tam (na święta) 3 [ruble]”².
Dziś nie dysponujemy pełną dokumentacją podróży Kolberga, a jest
bardzo prawdopodobne, że w zachowanych notatkach nie zapisał
wszystkich miejscowości w Kaliskiem, w których prowadził badania.
Prześledzenie not lokalizacyjnych w zachowanych rękopisach tereno-
wych nie zawsze daje nam jednoznaczną odpowiedź, czy dotyczą one
miejscowości, z których pochodził informator lub wykonawca, czy
miejsca zapisu. Wiadomo bowiem, że Kolberg notował folklor także
w czasie spotkań z osobami przebywającymi poza miejscem swoje-
go zamieszkania. Tak mogło być w okresie, kiedy pracował od roku
1845 przez 12 lat jako księgowy w Zarządzie Drogi Żelaznej Warszaw-
sko-Wiedeńskiej oraz w latach 1857–1861, gdy podjął pracę w Dyrek-
cji Dróg i Mostów w Komisji Skarbu. Kolej z Warszawy do granicy
z Austro-Węgrami budowano od roku 1845 do połowy roku 1848.
W trakcie prac zatrudniani byli ludzie werbowani w miejscowościach
leżących blisko jej trasy i być może niektórzy z tych pracowników
służyli Kolbergowi jako informatorzy. Jest wielce prawdopodobne,
że w tym czasie mógł on odwiedzić wiele miejscowości, których nazwy
widnieją w notach lokalizacyjnych nad melodiami i tekstami, a których
nie wymienia w itinerarium ani w innych zachowanych dziś jeszcze
papierach osobistych.

Niekiedy w *Kaliskiem* wraz z lokalizacją pojawia się nad zapisem
data: „Cielce 1843”, „Zbiersk 1843”, „Małyń, Jeżew 1843”, „Grodzisko
1843”, „Cielce, Ustków, Miłkowice 1843”, „Pyzdry 1843”, „od Wielunia,

¹ Rkp. itinerarium w Bibl. PAN-PAU w Krakowie, sygn. 2183, k. 69. Przedruk
pt.: *Wykaz podróży Oskara Kolberga*, w: *Korespondencja...* cz. III (DWORK T. 66),
aneks 1, s. 704–707.

² Rkp. O. Kolberga *Papiery osobiste*, Bibl. PAN-PAU w Krakowie, sygn. 3210, zeszyt
zawiera spis wydatków i dochodów z lat 1859–1869, cytowane tu notatki z roku 1860 na
k. 3 i 4.

Radomska 1853”, „Krasice, Mokrosz 1855”, „Dłutów, Rychnów 1863”, „Dłutów, Czarnocin 1864”¹. Daty te rzadko pokrywają się z notatkami w rękopisach i nie jest jasne, czy oznaczają, że Kolberg był tam w tym czasie, czy tylko w wymienionym roku spotkał informatora z tej miejscowości i zapisał tak datowany w druku tekst. Ponieważ, jak wspomniano, do druku oddawał *Kaliskie* u schyłku życia, pojawiające się niekiedy nieścisłości w datowaniu mogły wynikać z faktu, że niektóre zapisy sporządzał blisko 50 lat wcześniej.

Kolberg swoje badania terenowe mógł przeprowadzać dzięki oparciu, jakiego udzielały mu zaprzyjaźnione rodziny ziemiańskie, a także księża i nauczyciele. Pomoc osób z tych środowisk była niezbędna, ponieważ ułatwiały mu one kontakty z miejscowymi chłopami, pośredniczyły w nakłanianiu ich do śpiewu czy opowiadania o swych obrzędach i zwyczajach. W okresie zaborów, zwłaszcza po powstaniu listopadowym, a później styczniowym, etnograficzne badania terenowe w zaborze rosyjskim nie były łatwym zadaniem, gdyż każdy obcy we wsi był osobą podejrzaną, budzącą niechęć i obawę przed represjami ze strony władz rosyjskich. Te zaś starały się wyłapywać albo śledzić działaczy niepodległościowych. W szkicu autobiografii Kolberg tak pisze o organizacji swych podróży w teren: „Przybywszy tam, badałem najprzód i kaptowałem sobie ludzi dworskich, którzy ośmieleni w służbie dworskiej, byli skorsi do pogawędki i śpiewu, a zrozumiałwszy, o co rzecz chodzi, namawiali i sprowadzali innych ze wsi, iż za napitek i wynagrodzenie udawali się w tym celu do dworu, lub pozwalali do swojej przychodzić chaty”². Gościnne domy gwarantowały mu także niezbędną wygodę, ułatwiały dostęp do odleglejszych miejsc i zapewniały dalsze kontakty z przedstawicielami miejscowych inteligentów i ziemian, co przy ograniczonych funduszach Kolberga odgrywało niebagatelną rolę.

W cytowanym już wykazie podróży widnieją nazwiska rodzin, u których zatrzymywał się podczas swej podróży po Kaliskiem, niestety brak dokładniejszych notatek i skąpa korespondencja z tego okresu niewiele nam mówią o tych kontaktach. Wiemy tylko, że przebywa-

¹ Kolberg w notach lokalizacyjnych w *Kaliskiem* (DWORK T. 23) podaje rok 1843 na s. 60, 123, 124, 126, 175 i 197, rok 1853 na s. 73, rok 1855 na s. 127, rok 1863 na s. 100 i rok 1864 na s. 160.

² Rkp. O. Kolberga *Papiery osobiste*, Bibl. PAU-PAN w Krakowie, sygn. 2183, k. 68.

jąc w Cielcach, był gościem rodziny Jabłkowskich¹, nie jest natomiast jasne, w którym to było roku, ponieważ itinerarium i wstęp do *Kaliskiego* podają różne daty, a mianowicie 1843 i 1845, być może Kolberg przebywał tam dwukrotnie. Z Cielc z roku 1843 pochodzi opis wesela (data roczna umieszczona nad tekstem)², który Kolberg już w 1847 roku opublikował w „Bibliotece Warszawskiej”³. W tym czasie właścicielem Cielc był Józef Jabłkowski⁴, który osiadł tam po ukończeniu studiów prawniczych i agronomii. W roku 1847 przeprowadził oczyszczanie chłopów i założył nielegalną wiejską szkołę, do której posyłał również własne dzieci. Po modernizacji i powiększeniu majątku uruchomił w Cielcach działającą do 1938 roku cukrownię. Był inicjatorem powstania Towarzystwa Rolniczego, w 1860 roku założył Dom Zleceń Rolników Kaliskich, a dzięki jego staraniom uruchomiona została linia kolejowa łącząca Koluszki z Łodzią. Powstanie styczniowe i reforma uławszczeniowa spowodowały bankructwo Jabłkowskiego i przeprowadzkę do Warszawy. Jego synowie byli założycielami warszawskiego „Domu Handlowego Braci Jabłkowskich”.

W wykazie podróży wymienia też Kolberg rodzinę Kożuchowskich, u których zatrzymał się w Zbiersku w roku 1845. W XVIII i XIX wieku byli oni właścicielami dóbr leżących w ziemi wieluńskiej i kaliskiej. Kożuchowscy skoligaceni byli z Jabłkowskimi, można zatem przypuszczać, że Kolberg, podróżując po Kaliskiem korzystał z protekcji i rekomendacji spokrewnionych lub zaprzyjaźnionych ze sobą rodzin. Karśniccy⁵ należeli również do szlachty osiadłej w ziemi wieluńskiej. Kolberg gościł u nich w roku 1845 w Łyskorni, której byli właścicielami. Jeśli chodzi o rodzinę Gurowskich, to nie udało się ustalić ich powiązań z Brudzewem, ale są one wielce prawdopodobne, gdyż była to szlachta wielkopolska posiadająca majątki w ziemi kaliskiej⁶,

¹ W wykazie podróży Kolberg podał nazwisko w postaci „Jabkowski”, zapewne omyłkowo.

² O. Kolberg *Kaliskie cz. I* (DWOK T. 23), s. 175-191.

³ O. Kolberg *Pieśni ludu weselne*. „Biblioteka Warszawska” 1847 T. 3, s. 582-588, przedruk w: *Pieśni i melodie ludowe w opracowaniu fortepianowym*, cz. I (DWOK T. 67/I), Wrocław-Poznań 1986, s. 504-524.

⁴ Informacje o Józeffe Jabłkowskim za: J. Leskiewiczowa *Jabłkowski Józef*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. X Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964, s. 208-209.

⁵ Zob. T. Żychliński *Złota księga szlachty polskiej*. T. I Poznań 1879, s. 368; *Łyskornia*. W: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*. T. XV cz. II Warszawa 1902, s. 287.

⁶ Notatka za: W. Łukasiewicz *Gurowski Adam*. W: *Polski słownik biograficzny*.

m.in. w pobliskich Rusocicach, Wyszynie, Kleczewie oraz przyległych usiach. Niewiele też wiadomo o pobycie Kolberga w Dłutowie, majątku którego właścicielem został w 1850 roku Aleksander Kamocki.

Krótkie, choć zapewne intensywne pobyty Kolberga w Kaliskiem oraz liczne kontakty z ewentualnymi informatorami, które umożliwiały pracę w Zarządzie Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej spowodowały, że dokumentacja folkloru tego regionu w jego spuściźnie przedstawia się dość okazale.

Materiały z Kaliskiego gromadził Kolberg w tece oznaczonej numerem 8, zatytułowanej *Kalisz, Sieradz, Piotrków*¹. Krótki opis jej zawartości sporządzony przez Kolberga w roku 1883 już tu przytoczono. Trzy lata później w nowym spisie tek z materiałami etnograficzno-folklorystycznymi opisał tę tekę nieco szerzej: „Tekę nr 8. *Kaliskie* (Kalisz, Konin, Sieradz, Piotrków, Wieluń, Częstochowa). Wyciągi z akt, odpisy. Pieśni, tańce, bajki, zwyczaj, przysłowia, przesady i varia. Monografia w połowie dokończona”². Taki opis wskazuje, że prawdopodobnie około roku 1886 przygotowywał albo miał już gotową do druku część pierwszą monografii. Najszerszy spis zawartości teki kaliskiej sporządził Izidor Kopernicki, wykonawca testamentu Kolberga, krótko po jego śmierci:

„Tekę 8 — *Kaliskie* (Kalisz, Sieradz, Piotrków, Wieluń). Materiały o ile możliwości uporządkowane i przysposobione do druku w działach następujących:

1. Czary, przesady, leki, wróżby, przepowiednie — a) wypiski z notat Pstrokońskiego *O b. woj. sieradzkim* wyd. przez Szaniauskiego w «Bibli[otece] Warsz[awskiej]» 1857; b) nieco własnych notat; c) wypisy z innych pism i dzieł; d) *O jędzach w Polsce, O wile i zmorze*

T. 9 Wrocław 1960–1961, s. 162–166. Kolberg w wykazie podróży odnotował to nazwisko w postaci „Gorowski”.

¹ Dziś zapisy związane z Kaliskiem znajdują się w kilkunastu tekach przechowywanych w różnych zbiorach archiwalnych, mianowicie: w Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu teki: 1. *Mazowsze, Warszawa, Łowicz, Czersk*, 2. *Mazury Podlaskie*, 4. *Łomża, Augustów, Tykocin, Bielsk*, 5. *Płock, Dobrzyń, Pułtusk, Kurpie*, 8. *Kalisz, Sieradz, Piotrków, Wieluń*, 10. *Szląsk Górny*, 11. *Górale*, 12. i 12a *Podgórze*, 13. *Kraków*, 14. *Kielce*, 15. *Tarnów-Rzeszów*, 16. *Radom, Opatów, Sandomierz*, 19. *Ruś Czerwona* oraz teki *Miscellanea* o numerach 31, 35, 36, 38, 41, 42, 43, 48, 50 i 51. W zbiorach Biblioteki PAU-PAN w Krakowie przechowywane są teki o sygnaturach: 3194 *Podkarpacie polskie*, 3199 i 3201 *Podkarpacie ukraińskie*, 3208 *Mazury pruskie* oraz 2184 (dawniej 2183) *Miscellanea*. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie znajduje się rękopis *Przemyskiego* sygn. 465 (dawniej TNW 150).

² Wykaz tek rękopiśmiennych, w: *Korespondencja ... cz. III* (DWOK T. 66), s. 745.

(rkp. po Kucharskim); e) demonologia (o strachach itp.); własne notatki, wypisy i rękopisy po Kucharskim.

2. Opowieści, przysłowia, gry i zabawy — bajek sporo zapisał sam, niektóre jednak bodaj czy nie wypisane bez wskazania miejsca, warto przeszukać, czy nie były drukowane? Jedno: *Meteor zbożowy* skrócenie z drukowanej w «Zorzy» Grajnera; przysłów nie ma; gier dwie (wypisane z notat *O wojew[ództwie] sier[adzkim]*;

3. Pieśni — paczka spora z melodijami (przed oddaniem do druku, przejrzeć należy i uporządkować);

4. Tańce — bez ładu zebrane wiele rzeczy rozmaitych; piosenki bez melodii; opis sobótki; pieśni weselne;

5. D[i]tto — mnóstwo melodijj po większej części z krótkimi śpiewkami; wiele jeszcze z Kieleckiego i innych miejsc[owości], lecz nie z Kaliskiego”.¹

Obecna zawartość teki kaliskiej w zasadzie odpowiada przytoczone-
mu spisowi Kopernickiego, ale wobec braku dokładniejszych danych, choćby np. ilości kart w poszczególnych zespołach, trudno dziś orzec, czy zachowała się całość pozostawionych przez Kolberga rękopisów i w jakim stopniu stan teki uległ zmianie w stosunku do opisanego w roku 1890. Nie ulega jednak wątpliwości, że późniejsze próby porządkowania spuścizny Kolberga, także te podejmowane po roku 1945, zaburzyły jej pierwotny układ. Dziś znajdujemy tam przede wszystkim materiały do części drugiej monografii: czystopisy pieśni i melodii tanecznych, kilka tekstów bajek zapisanych ze słuchu oraz notatki o wierzeniach pochodzące z własnych badań, wypisane z literatury i otrzymane od Andrzeja Kucharskiego. Ponadto są tam nieliczne zapisy ze słuchu melodii i tekstów oraz kilka kart ze spisami miejscowości z powiatów objętych przez Kolberga monografią.

Czystopisy to wstępna wersja redakcyjna dwu rozdziałów: „Pieśni powszechnie” i „Tańce”. Na kolejnych kartach zapisywał Kolberg po kilka pieśni, często gromadząc koło siebie warianty tekstowe i notując nad niektórymi ich temat, aby umieścić je w odpowiednim rozdziale. Kilkakrotnie wpisywał podtytuły działów, np. „Myśliwskie”, „Miłość. Igraszka. Skarga”. Większość pieśni opatrzył odsyłaczami do wariantów w innych tomach *Ludu*, bądź w drukowanych zbiorach innych

¹ I. Kopernicki *Charakterystyka tek Kolbergowskich*, rkp. w zbiorach Muzeum Etnograficznego w Krakowie, nr inw. arch. I/191/RKP k.5.

autorów. Materiały przygotowywane do rozdziału „Tańce” również zostały częściowo uporządkowane, zauważyć można próby ułożenia ich według ogólnych podobieństw muzycznych. Na wielu kartach melodie mają nadane kolejne numery, ale numeracja ta jest niekonsekwentna, kilkakrotnie rozpoczyna się od początku. W większości nie zgadza się z nią obecna numeracja kart.

Rękopisy pieśni i melodii z teki 8 być może nie zawsze stanowiły ostateczną wersję w rozumieniu badacza i nie wiadomo, czy on sam nie wprowadziłby w nich dalszych poprawek redakcyjnych, polegających np. na wymianie niektórych pieśni na inne, lub zmianach w ich układzie, który dziś zresztą nie zawsze jest czytelny. Ten zwały zespół materiałów, częściowo zredagowany przez Kolberga, potraktowany został jako podstawa odpowiednich rozdziałów w części drugiej monografii, wydanej już w ramach edycji *Dzieł wszystkich*, tj. w tomie *Kaliskie i Sieradzkie* (DWOK T. 46).

Kopernicki w przytoczonym wyżej opisie teki 8 nie wymienia materiałów wykorzystanych w pierwszej części monografii (DWOK T. 23), w rozdziałach poświęconych kulturze materialnej i opisowi zwyczajów i obrzędów. Z wyjątkiem kilku kart zawierających fragmenty rozdziału „Lud” (sygn. 1160, k. 347–348, 356), poprawek Kolberga na odbitkach korektorskich *Kaliskiego* (sygn. 1160, k. 347, 356, 365) i zapisów terenowych kilku melodii weselnych (sygn. 1160, k. 370), m.in. wykorzystanych w opisie wesela „od Tuszyzna” (wesele V w T. 23), nie zachowały się tam żadne inne notatki, które mają bezpośredni związek źródłowy z tomem 23. Prawdopodobnie większość czystopisów po ich opublikowaniu w 1890 r. została usunięta za wiedzą samego Kolberga, albo nie wróciła do niego z drukarni.

Ważnym zbiorem zapisów folkloru z Kaliskiego są rękopisy przechowywane dziś w tece 43 *Miscellanea* (sygn. 1352, k. 13–14, 16, 45–59, 63–65, 68, 70). Wszystkie zawarte w tej tece melodie z tekstami oraz zapisy muzyczne bez tekstów bądź same teksty pochodzą z badań terenowych, stąd też dla wskazania ich szczególnej roli jako dokumentu żywego wykonania, przyjęto dla nich określenie: rękopisy terenowe. Niektóre z materiałów zachowanych w tece 43 mogą pochodzić z okresu, kiedy Kolberg był jeszcze pracownikiem Zarządu Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej¹. Zapisy folkloru z Kaliskiego utrwalone na

¹ Na jednej z kart w tece 43, sygn. 1352, k. 68, widnieje pierwotna nota: „Do Wielmożnego Dyrektora Eksploatacji Warszawsko-Wiedeńskiej Drogi Żelaznej od Buchaltera

kartach znajdujących się w tej tece mają odnotowane jako lokalizację dwadzieścia różnych nazw miejscowości: Brudzew, Brudzyń, Cielce pod Wartą, Chrząblice, Jaworek, Jeżew, Lubień, Łyskornie, Małyń, Niemierzyn, Panki, Parcice, Rudlice, Stawiszyn, Skrzzynno, Szadek, Walichnowy, Wieluń, Wieruszów, Zbiersk. W dokumentacji tej wyraźnie widać pośpieszny sposób notowania folkloru ze słuchu. Wykonywane na żywo melodie utrwalane były przez Kolberga atramentem lub ołówkiem. Badacz notował najczęściej najpierw przebieg melodyczny, a później, w przypadku pieśni zapisywał słowa. Czasem teksty odnotowywał w sposób skrótowy, zwłaszcza przy dokumentowaniu obiegowego repertuaru, znanego z innych źródeł bądź powszechnego w wielu regionach Polski. Zdecydowana większość rękopisów terenowych, pomimo szkicowego charakteru oddaje dokładnie wysokości dźwięków i czas ich trwania. W niektórych przypadkach notowane były także pewne parametry związane z artykulacją i ornamentyką. Aby zanotować i nuty, i tekst, Kolberg musiał wysłuchać jednej pieśni kilka razy, choć wykonawcy nie bez oporów prezentowali kilkakrotnie tę samą melodię. Dzięki przyjęciu takiego trybu pracy badacz mógł dokonywać poprawek i korekt pierwszego zapisu¹. Wykonawca ludowy nigdy jednak nie powtarzał swojego repertuaru w taki sam sposób i odmiany wariantowe wprowadzane w każdym nowym wykonaniu były skrupulatnie przez Kolberga notowane. Dotyczyły one wysokości dźwięku, rytmu, czasem nawet zmiany trybu lub pewnych cech charakteryzujących określoną skalę muzyczną. Zmiany te nanoszone były w rękopisie w formie dodatkowych nut, najczęściej mniejszych, czasem ostateczną wersję w niepewnych intonacyjnie przebiegach melodycznych zapisywał Kolberg literami nad właściwą pięciolinią. W efekcie w niektórych zapisach muzycznych następują rozbieżności między pierwszą wersją melodii, a alternatywnymi wersjami nanoszonymi w trakcie kolejnych wykonań. Dość często Kolberg utrwał ko-

Kolberg Raport. Na opłatę robotników użytych w czasie od d [...]”. Reszta karty wypełniona jest zapisami pieśni wraz z melodiami.

¹ Opis metodyki prowadzenia przez Kolberga wywiadu z informatorem znamy z *Przedmowy wydawcy do Przemyskiego*, gdzie I. Kopernicki opisał znany mu z osobistej obserwacji tryb pracy badacza: „Potrzeba doprawdy widzieć i podziwiać ten jego spokój, cierpliwość i tę natężoną uwagę, pochłaniającą badanego i tę dobroć jego i słodycz, z jaką on zachęca i podtrzymuje chłopca znudzonego i znużonego już powtarzaniem zapisywanej pieśni lub opowiadania [...]”. Zob. I. Kopernicki *Przedmowa wydawcy*. W: O. Kolberg *Przemyskie* (DWOK T. 35), s. V-XX.

lejno melodie pieśniowe na górnej części karty, na kilku wpisanych wcześniej pięcioliniach, podpisując w większości przypadków incipity tekstu, a niżej notował pełne teksty wykonywanych pieśni w tym samym porządku. W zapisach tekstów zwykle wyraźny jest podział na zwrotki, ale najczęściej brak wyróżnienia wierszy. Zauważamy też niedokończone słowa, znaki powtórzenia zamiast tekstu w kolejnych zwrotkach, których fragmenty były takie same jak zwrotki poprzedniej, a także brak znaków przestankowych.

Wśród zapisów terenowych w tece 43 zachowały się między innymi teksty pieśni związanych z wyżynkiem, opublikowane w *Kaliskiem* pod numerami 64–68 (T. 23, s. 109–117) oraz zespół pieśni weselnych z okolic Lubienia (sygn. 1352, k. 13–16) zamieszczony w weselu IV „od Rozprzy (Lubień, Mierzyn)” (T. 23, s. 154–160). W tece tej, poza tekstami pieśni i melodiami znajdujemy też skrótowe notatki Kolberga (sygn. 1352, k. 45–52), dotyczące przebiegu obrzędu i fragmenty pieśni, które posłużyły do skonstruowania opisu wesela zamieszczonego w monografii jako nr III „od Wielunia” (T. 23, s. 147–154). Ten opis i pieśni w nim zawarte były po raz pierwszy opublikowane w „Bibliotece Warszawskiej” w 1847 roku w artykule Kolberga *Pieśni ludu weselne*¹.

Cały zespół rękopisów terenowych Kolberga przechowywany obecnie w tece 43 *Miscellanea* stanowi niezwykle bogate źródło informacji o jego badaniach przed rokiem 1871, tj. w okresie, gdy mieszkał jeszcze w Warszawie. Ze względu na swój walor dokumentacji żywego wykonania rękopisy tam zawarte są wyjątkowo cennym materiałem źródłowym dla badań nad ewolucją folkloru muzycznego w XIX wieku, a także ważnym świadectwem bezpośredniego i osobistego kontaktu badacza z ludowymi wykonawcami. Jeżeli chodzi o region kaliski rękopisy tam zawarte są niewątpliwie najobszerniejszym zespołem zapisów ze słuchu. Jedna z kart (k. 54), opatrzona lokalizacją ogólną²

¹ Zob. przedruk w: *Pieśni i melodie ludowe w opracowaniu fortepianowym* cz. I (DWOK T. 67/1), s. 524–546. Opis wesela z Kaliskiego jest częścią większej publikacji ukazującej się na łamach wymienionego czasopisma w latach 1847–1849 i w całości zamieszczonej w T. 67/1 DWOK. O pierwodruku opisu wesela „od Wielunia” wspomina Kolberg w tomie 23 w przypisie na s. 148.

² W opisie rękopisów znajdujących się w archiwum Kolbergowskim przyjęto stosowanie dwu określeń dla not informujących o proveniencji geograficznej zanotowanego przez Kolberga materiału, są to: „lokalizacja ogólna”, termin stosowany głównie w odniesieniu do rękopisów terenowych dla noty zamieszczonej zazwyczaj w górnym prawym rogu karty, wskazuje ona miejsce badań lub pochodzenie wykonawcy i odnosi się do wszystkich lub do dużej grupy pieśni i melodii zapisanych na tej karcie, termin

„Zbiersk pod Stawiszynem”, zawiera szczególnie dużo materiału muzycznego. Kolberg zanotował tam 45 melodii bez tekstu, wykonanych prawdopodobnie przez jednego instrumentalistę. Tylko część zapisów nutowych odnotowanych na tej karcie znalazła się w tomie 46, opublikowana tam na podstawie czystopisów Kolberga, stąd też w niniejszym tomie w rozdziale „Tańce i melodie bez tekstu” zamieszczono pozostałe zapisy terenowe. Zanotowane w tece 43 melodie i teksty pieśni są również podstawowym materiałem porównawczym dla wielu tekstów i zapisów nutowych opublikowanych w tomie 23 i dla sformułowanych w niniejszym tomie komentarzy źródłowych do tego tomu. Dla przeważającej części pieśni zamieszczonych obecnie w suplementie podstawą druku są także zapisy terenowe z omówionej wyżej teki 43 *Miscellanea*.

Odmienny charakter ma zbiór rękopiśmiennych zapisów muzycznych przechowywany dziś w tece 33. *Miscellanea* (sygn. 1305). Zbiór ten powstawał przez wiele lat i prawdopodobnie początkowo był w intencji Kolberga miejscem, w którym wybrane przez niego melodie taneczne i pieśniowe poddawane były opracowaniu harmonicznemu. Tak przygotowane fortepianowe aranżacje melodii ludowych publikował w pierwszych latach swej działalności zbierackiej i wydawniczej¹. Początkowo bowiem celem Kolberga, poza utrwaleniem ludowej muzyki, było upowszechnienie jej wśród muzykującej inteligencji XIX-wiecznej, w formie łatwych opracowań kompozytorskich. Dzięki nim osoby obeznane z podstawami śpiewu i gry na instrumencie mogły zapoznać się z ówczesnym folklorem muzycznym. Pozyskane w toku badań terenowych zapisy melodii Kolberg systematycznie wpisywał na kartach teki 33 z zamiarem ich opracowania². Z czasem zrezygnował z takiej formy prezentacji muzyki ludowej i przyjął zasadę publikowania zanotowanych i zgromadzonych przez siebie melodii jako zapisów monofonicznych, a w dalszej działalności wydawniczej włączył je do monografii regionalnych jako ważny element opisu et-

„lokalizacja bezpośrednia” to nazwa miejscowości widniejąca nad pewnym zamkniętym tekstem lub melodią, np. nad pojedynczą pieśnią, bajką, notatką o wierzeniach czy zapisem muzycznym, tę stosował Kolberg głównie w czystopisach.

¹ Zob. wstęp A. Paulaka w: *Pieśni i melodie ludowe w opracowaniu fortepianowym* (DWORK T. 67/I), s. V-XVIII.

² W przypadku niektórych z tych melodii można dziś odnaleźć ich pierwotne zapisy ze słuchu w tece 43.

nograficznego. Teka 33 stała się w tym czasie rodzajem „podręcznego magazynu” z melodiami tanecznymi, podzielonymi według metrum parzystego i nieparzystego. Obok niektórych zapisów muzycznych notował odsyłacze do tomów, w których publikował te materiały, a prawie wszystkie mają odesłania do tekstów gromadzonych osobno w dwu zespołach. Uzupełnieniem teki 33 jest zatem zbiór tekstów w rękopisie z teki 13 *Kraków* (sygn. 1193) pod tytułem *Krakowiaki i polki* i w rękopisie z teki 16 *Radom, Opatów, Sandomierz* (sygn. 1209) z tytułem *Obertasy i mazurki*. Początkowo Kolberg gromadził teksty pieśni, wykorzystując zbiory innych autorów — K. W. Wójcickiego¹, Ż. Paulego², J. Konopki³ i innych, stąd początkowe karty rękopisu z teki 13 wypełniają odpisy z tych właśnie zbiorów. Jednak kolejne przyśpiewki zamieszczone w tym zespole i w *Obertasach i mazurach* to już własne zapisy autora *Ludu*, oznaczone nazwami miejscowości, z których pochodziły, bądź z których pochodził wykonawca, odpowiadającymi notom lokalizacyjnym melodii w tece 33. Prawie wszystkie teksty posiadają odsyłacze do zapisów nutowych znajdujących się w tece 33. Pewna liczba pieśni opublikowanych w tomie 46 pochodzi także z tych zespołów rękopisów.

W pierwszej części *Kaliskiego* (T. 23) zwraca uwagę bardzo obszerny, większy niż w innych monografiach, zbiór pieśni religijnych zawarty w rozdziałach dotyczących zwyczajów zachowywanych podczas katolickich świąt dorocznych⁴. Ponadto na końcu tego tomu w przypisach uzupełniających omówiony został i zilustrowany materiałem muzycznym temat pielgrzymstwa. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że

¹ K. W. Wójcicki *Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu...* T. I-II Warszawa 1836, toż: wydanie fototypiczne pod red. H. Kapeluś, posłowie i opracowanie R. Wojciechowski, T. I-II Wrocław 1976.

² Ż. Pauli *Pieśni ludu polskiego w Galicji*. Lwów 1838, toż: wydanie fototypiczne pod red. H. Kapeluś, posłowie i opracowanie R. Górski, Wrocław 1973.

³ [J. Konopka] J.K. *Pieśni ludu krakowskiego*. Kraków 1840, toż: wydanie fototypiczne pod red. H. Kapeluś, posłowie i opracowanie E. Jaworska, Wrocław 1974.

⁴ Pieśni religijne zostały wydrukowane w cz. I *Kaliskiego* (DWOK T. 23) w rozdziałach: „Kolęda” s. 54-64, gdzie znalazło się 21 melodii, w rozdziale „Post wielki” 8 melodii, w rozdziale „Kwietna niedziela” jest 1 zapis muzyczny, w rozdziale „Wielki Tydzień” i „Wielkanoc” znalazło się 5 melodii, w kolejnych rozdziałach dotyczących świąt kościelnych, s. 93-108, wydrukował Kolberg 10 melodii. Na końcu tomu w przypisach dotyczących pielgrzymek (s. 232-254) zamieścił jeszcze 35 melodii. W sumie w całym tomie 23. znalazło się 80 zapisów muzycznych pieśni i melodii kościelnych, co daje jedną z większych dokumentacji tego rodzaju repertuaru w monografiach Kolberga. Ponadto w rozdziale „Pogrzeb”, s. 122-126, znajdują się 4 pieśni religijne.

folklor pielgrzymkowy interesował Kolberga w sposób szczególny, choćby ze względu na to, że sam badacz nosił się z zamiarem skomponowania opery *Pielgrzymka do Częstochowy*¹. Z pieśniami religijnymi w sposób bezpośredni powiązane są zapisy z teki 41 *Miscellanea* (sygn. 1347, k. 1–131). Na zachowanych tam kartach pozostawił Kolberg przygotowany przez siebie rękopis bardzo obszernego zbioru pieśni religijnych, zawierającego przede wszystkim odpisy z publikacji Michała Marcina Mioduszeuskiego, autora drukowanych w I połowie XIX wieku śpiewników kościelnych². Kolberg wybrał z tych śpiewników kilkaset pieśni z tekstami i melodiami. Nie jest jasny cel sporządzenia tego zwartego zespołu pieśni kościelnych. Na jednej z kart będącej pierwotnie rodzajem okładki widnieje nota I. Kopernickiego: „Materiały [przy]spობione do jakiejś pracy osobnej o śpiewach religijnych ludowych”. Odpisy poprzedzone zostały spisem incipitów poszczególnych pieśni, z odesłaniem do tomu *Ludu*, w którym Kolberg sam opublikował daną pieśń oraz z odsyłaczami do publikacji Mioduszeuskiego i innych drukowanych zbiorów pieśni religijnych. Na następnych kartach Kolberg zanotował tekst, który miał być prawdopodobnie wstępem, a w którym cytuje sugestie wykonawczo-liturgiczne Mioduszeuskiego zawarte w jego publikacjach. Od karty 6 następują pieśni uporządkowane według roku liturgicznego począwszy od Adwentu. Niektóre spośród nich opatrzył Kolberg notami lokalizacyjnymi wiążącymi je z Kaliskiem. Pieśni posiadają zazwyczaj kilka zwrotek tekstu, ale w drukach Mioduszeuskiego są one często obszerniejsze. Kolberg, przejmując pieśni ze śpiewników kościelnych, dokonywał wyboru zwro-

¹ Opera *Pielgrzymka do Częstochowy*, do libretta opracowanego przez Kolberga według tekstu S. Pruszkowej, powstawała prawdopodobnie po roku 1858, kiedy to wykonanie scenicznie *Króla pasterzy* w operze warszawskiej zachęciło Kolberga do dalszych prac kompozytorskich. *Pielgrzymka do Częstochowy* zachowała się w formie autorskich szkiców w tece 51 *Miscellanea*, sygn. 1358, k. 82–85. Ta niepełna kompozycja posiada ciekawe powiązanie z folklorem muzycznym z Kaliskiego. We fragmencie chóralnym zatytułowanym *Hymn* (z tekstem będącym trawestacją łacińskiej antyfony maryjnej *Salve Regina*) z teje opery można zauważyć cytat muzyczny z pieśni „Wszystka moja nadzieja” opublikowanej w wersji zredagowanej w tomie 23, s. 77 nr 31. Pieśń ta zachowała się w zapisie terenowym w tece 43, sygn. 1352, k. 46, z lokalizacją „Łyskornie”, w takiej postaci, w jakiej Kolberg usłyszał ją od informatora. W niniejszym tomie publikuje się tę wersję w rozdziale „Zwyczajne doroczne” jako pieśń wielkopostną.

² M. M. Mioduszeuski *Śpiewnik kościelny, czyli pieśni nabożne z melodyjami w kościele katolickim używane...* Kraków 1838; *Dodatek do „Śpiewnika kościelnego z melodyjami”*. Kraków 1842; *Dodatek II i III do „Śpiewnika kościelnego z melodyjami”*. Kraków 1853; tenże *Pastorałki i koledy z melodyjami...* Kraków 1843; *Dodatek do „Pastorałek i koled z melodyjami”*. Lipsk 1853.

tek prawdopodobnie z przyczyn oszczędnościowych. Zapisy muzyczne zawarte w tym Kolbergowskim zbiorze pieśni religijnych z teki 41, pomimo iż w większości zostały zaczerpnięte z publikacji Mioduszewskiego, zostały przez Kolberga zredagowane i opracowane, m.in. poprzez zastosowanie transpozycji i użycie klucza wiolinowego¹. Niektóre z zapisów zachowanych w tym zespole zostały włączone przez Kolberga z własnych rękopisów terenowych, pochodzą zatem z jego badań, większość jednak stanowią przepracowane przez badacza zapisy zaczerpnięte ze wspomnianych publikacji. Oznaczone przez Kolberga notami lokalizacyjnymi wskazującymi, że wykonywane były w Kaliskiem, są każdorazowo odnotowane w przypisach źródłowych do części pierwszej *Kaliskiego* zamieszczonych w niniejszym tomie.

W części pierwszej monografii w „Przypisach” (tom 23, s. 246–250) opublikował Kolberg m.in. dwa warianty muzyczne pieśni *Bogorodzica* oraz uwagi dotyczące historii i przekazów źródłowych tej pieśni. Kolbergowskie zainteresowanie tym tematem uwidoczniło się znacznie wcześniej — w r. 1862 opublikował artykuł: *Rzut oka na pierwotne muzyki dzieje z powodu pieśni „Bogorodzicy”*². Cytowane przez Kolberga w tomie 23 warianty muzyczne tej najstarszej polskiej pieśni pochodzą z dwóch dziewiętnastowiecznych źródeł. Pierwszy wariant, opublikowany jako nr 260, został przedrukowany z publikacji ks. Józefa Surzyńskiego³, drugi natomiast, wydrukowany jako nr 261⁴, jest wierną kopią zapisu przesłanego przez nieznanego badacza do redakcji „Przyjaciela Ludu”⁵.

¹ Wszystkie zapisy muzyczne w śpiewniku Mioduszewskiego opatrzone zostały kluczami tenorowymi. W rękopisach pieśni kościelnych zachowanych w tece 41, sygn. 1347, Kolberg, przepisując melodie, zamienił klucze tenorowe na wiolinowe, prawdopodobnie dla łatwiejszego odczytania tych pieśni przez odbiorców. Użycie tego klucza i transpozycja wielu pieśni do innych tonacji wskazuje na intencję dostosowania zapisów muzycznych do możliwości odbiorców-amatorów, przyzwyczajonych do powszechnego już w XIX wieku używania klucza wiolinowego w zapisach dla śpiewaków. Świadczy to także o stopniowym zanikaniu wśród muzyków-amatorów znajomości klucza tenorowego na korzyść „fortepianowego” wiolinowo-basowego sposobu notowania muzyki wokalne.

² O. Kolberg *Rzut oka na pierwotne muzyki dzieje z powodu pieśni „Bogorodzicy”*. „Pamiętnik Muzyczny i Teatralny” (poprzednio „Ruch Muzyczny”) 1862 nr 12 i 13; przedruk zob. *Pisma muzyczne* cz. II (DWOŚ T. 62), Wrocław-Poznań 1981, s. 536–544. Zobacz także *Uwagi na temat restytucji tekstu pierwotnego pieśni „Bogorodzica”* zachowane w rękopisie, opublikowane również w tomie 62 DWOŚ, s. 544–546.

³ J. Surzyński *Kilka uwag o pieśni Bogarodzica*. W: „Muzyka Kościelna”, rok IX: 1889, nr 7 i 8.

⁴ „Przyjaciel Ludu” R. 4:1838 T. 2 nr 46, s. 264–265.

⁵ Współczesny stan badań oraz pełne źródłowe opracowanie wszystkich przekazów najstarszej polskiej pieśni zawarto w: *Bogurodzica*. Wstęp filologiczny J. Wo-

Oddzielną grupę źródeł w monografii Kolberga stanowią materiały pochodzące z badań terenowych innych osób, których rękopisy zachowały się w jego spuściźnie i zostały opatrzone przez niego notą „po Kucharskim”. Kolberg korzystał ze zbiorów Kucharskiego powstałych w czasie jego badań na Łużycach, w Czechach oraz Słowacji i na terenach Słowiańszczyzny południowej¹, jednak nie jest dziś jasne, kiedy i w jaki sposób trafiły one do Kolbergowskiego archiwum. Nie wiadomo też nic o tym, jak rękopisy, głównie listy, dotyczące Wielkopolski uzyskał Kucharski, a od niego Kolberg. W tej sytuacji Andrzej Kucharski jawi się także jako badacz folkloru wielkopolskiego. Potwierdzają to dokumenty uzyskane od niego przez Kolberga, a odnoszące się do terenów Kaliskiego. Są to rękopisy kilku osób znajdujące się w tece 8 (sygn. 1160, k. 208–219 i 243–244), opublikowane w *Kaliskiem i Sieradzkim* dopiero w XX wieku². Najprawdopodobniej też zamieszczone w tomie 23 trzy listy: K. Myszkowskiego z roku 1819 z okolic Wielunia i Praszki pisany do A. K. (możliwe, że to inicjały A. Kucharskiego) oraz J. Gruszczyńskiego z roku 1821 roku do A. M. z okolic Kleczewa, Wilczyzna i Skulska i list A. Krzymuskiego z 1817 pisany do J. M. w Warszawie, pochodzący ze zbiorów Kucharskiego³.

Andrzej Kucharski⁴ (1795–1862), filolog i slawista, urodził się w Baranach w Sieradzkim. Po skończeniu studiów w 1821 roku na Uniwersytecie Warszawskim, pracował jako nauczyciel języków i literatury starożytnej w szkołach średnich w Kielcach, Lublinie, Kaliszu, Warszawie i można domniemywać, że właśnie z okresu spędzonego w Kaliszu mogą pochodzić materiały źródłowe dotyczące tego obszaru, a odnalezione później w archiwum Kolberga. Następnie miał objąć katedrę dialektów słowiańskich na Uniwersytecie Warszawskim i w latach 1825–1830 odbył podróż na ziemię słowiańskie, której celem było poznanie języka, kultury i nauwią-

ronczak. Wstęp językoznawczy E. Ostrowska. Opracowanie muzykologiczne H. Feicht, Wrocław 1962. Biblioteka Pisarzy Polskich. Seria A, nr 1.

¹ Materiały te opublikowane zostały w: O. Kolberg *Materiały do etnografii Słowian zachodnich i południowych*, cz. I: *Łużyce* (DWOK T. 59/I), Wrocław-Poznań 1985, cz. II: *Czechy, Słowacja* (DWOK T. 59/II) i cz. III: *Słowiańszczyzna południowa* (DWOK T. 59/III), Poznań 2001.

² Materiały z notatką Kolberga „po Kucharskim” opublikowane zostały w *Kaliskiem i Sieradzkim* (DWOK T. 46), m.in. na s. 463, 479, 481.

³ Zob. *Kaliskie* cz. I (DWOK T. 23), s. 49, 72, 87, 193.

⁴ Obszerniej o A. Kucharskim pisano we wstępie do T. 59/I, T. 59/II i T. 59/III; zob. też: J. Maternicki *Kucharski Andrzej*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. XVI Wrocław 1971, s. 46–47.

zanie kontaktów naukowych z badaczami odwiedzanych krajów. Wiele czasu poświęcił na studia i przeszukiwanie archiwów i bibliotek oraz gromadzenie książek poświęconych problematyce słowiańskiej. Kucharski odwiedził Łużyce, Czechy, Słowację, Słowenię, Chorwację i Czarnogórę i z podróży tych przysyłał sprawozdania do „Gazety Polskiej” i „Pamiętnika Warszawskiego”. Nie zdyskontował wyników swych badań w publikacjach naukowych, poza niewielkimi artykułami o dialektach słowiańskich i przekładach Biblii i Pisma Świętego na języki słowiańskie. Wybuch powstania listopadowego i w konsekwencji zamknięcie przez władze carskie Uniwersytetu Warszawskiego przerwały naukową karierę Kucharskiego, zmuszając go do powrotu do pracy nauczycielskiej. Po śmierci badacza w roku 1862 część jego zbiorów trafiła do Biblioteki Uniwersyteckiej w Odessie, reszta uległa rozproszeniu lub zaginęła. Nie wiadomo jaką drogą i kiedy część archiwum Andrzeja Kucharskiego znalazła się w posiadaniu Kolberga. Żadne listy ani inne materiały źródłowe o tym nie mówią, nie odnaleziono także wzmianki o darowiźnie czy zakupie tych dokumentów. Pewne natomiast jest, że obaj badacze w latach 1830–1862 działali w środowisku naukowo-artystycznym Warszawy i niewątpliwie znali się osobiście. Wspólnie zapisali w Warszawie kilkanaście pieśni słowackich wydanych przez Kolberga drukiem¹ w „Dzwonie Literackim” w 1847 r.

Wśród zgromadzonych przez Kolberga w trakcie badań materiałów dominowały jak widać zapisy folkloru. Aby przygotować do druku początkowe rozdziały monografii zawierające informacje o kulturze materialnej, zwyczajach i obrzędach, musiał — jak to zresztą czynił wielokrotnie — odwołać się także do dostępnej literatury przedmiotu. Kolberg opierał się zazwyczaj na jednej lub kilku podstawowych pozycjach, które cytował lub niejednokrotnie streszczał, a dodatkowe krótsze artykuły przepisywał w całości. Niewątpliwie publikacją, z której Kolberg korzystał w Kaliskiem najczęściej, był obszerny artykuł Józefa Szaniańskiego *O dawnem województwie sieradzkim*, opublikowany w 1851 roku na łamach „Biblioteki Warszawskiej”².

¹ Zob. wstęp E. Millerowej w: O. Kolberg *Materiały do etnografii Słowian zachodnich i południowych* cz. II, *Czechy. Słowacja* (DWORK T. 59/II), s. XXII–XXIII.

² J. Szaniański *O dawnem województwie sieradzkim*. „Biblioteka Warszawska” 1851 T. 3, s. 170–179 i 356–372, T. 4, s. 177–187, 367–372 i 564–569. Kontynuacja tego artykułu ukazała się w „Kaliszanie” w 1882 roku w nr 1–7, 10–24, 26–28, 31–32, 34, 36–39, 41, 44–45, 49–50, 53–56, 59–64.

Józef Szaniawski (1805–1879)¹, prawnik, archiwista, urodził się w Gromadnicach koło Wielunia w szanowanej, starej rodzinie szlacheckiej. Otrzymał gruntowne wykształcenie, rozpoczynając swoją edukację w kolegium pijarów w Wieluniu, później kontynuował naukę w katolickim gimnazjum we Wrocławiu, a w latach 1826–1830 studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim. Po wybuchu powstania listopadowego wrócił w rodzinne strony i osiadł w Ochlach, majątku ojca. W tym to właśnie czasie obudziły się jego zainteresowania historią regionu i rozpoczął liczne kwerendy w okolicznych archiwach. Na przełomie lat trzydziestych i czterdziestych korespondował z Antonim Pstrokońskim, archiwistą sieradzkim, w sprawie poszukiwań genealogicznych, wymiany publikacji naukowych i pozyskania materiałów źródłowych. W roku 1839 Szaniawski przeniósł się do Warszawy i podjął pracę jako archiwista w Archiwum Głównym Akt Dawnych Królestwa Polskiego. W roku 1842 sprzedał Ochle i po śmierci Pstrokońskiego w roku następnym przeniósł się do Sieradza, gdzie do 1851 roku piastował stanowisko kustosza Archiwum Akt Dawnych, by następnie w roku 1853 objąć kierownictwo kaliskiego archiwum, do którego zostały przeniesione sieradzkie zbiory. Kolejne lata wypełniły mu badania genealogiczne prowadzone w archiwach sieradzkim i kaliskim na użytek osób, które po powstaniu musiały na żądanie władz carskich udowadniać swoje szlachectwo. W roku 1854 wydał *Spis chronologiczny przywilejów w archiwum akt dawnych w Sieradzu w roku 1850 się znajdujących*, w latach 1857–1858 pracował nad *Słownikiem encyklopedycznym łacińsko-polskim*, a od roku 1860 współpracował z *Encyklopedią powszechną* S. Orgelbranda oraz pomagał w poszukiwaniach archiwalnych m.in. Franciszkowi Sobieszczańskiemu. Na łamach „Kaliszanina” publikował prace archeologiczno-historyczne z dziejów regionu, a w „Bibliotece Warszawskiej” zamieścił serię wspomnianych już artykułów *O dawnym województwie sieradzkim*, których fragmenty wielokrotnie w *Kaliskiem* przytoczył Kolberg, opisując cechy fizyczne ludu, stosunki z Niemcami, ubiór, w tym ubiór ludności żydowskiej, potrawy, chaty i sprzęty, a także zwyczaje, wyżynek, chrzest i wesela.

¹ Nota biograficzna o J. Szaniawskim za: Z. Chodyła *Szaniawski Józef*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 47 Warszawa-Kraków 2009–2011, s. 9–11; F.M.S. [F. M. Sobieszczański] *Szaniawski Józef*. W: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda. T. XXI Warszawa 1865, s. 734.

Rozprawa Szaniauskiego była oparta na materiałach zgromadzonych przez Antoniego Pstrokońskiego.

Antoni Pstrokoński (1773–1843) był notariuszem i archiwistą Akt Dawnych Sieradzkich, pochodzącym ze starej, sieradzkiej rodziny¹. W ciągu przeszło trzydziestoletniego swojego urzędowania zgromadził mnóstwo materiałów do historii i życia obyczajowego ziemi sieradzkiej. Materiały te ogłosił częściowo jeszcze za życia Pstrokońskiego w roku 1840 Wincenty Gawarecki na łamach „Przeglądu Warszawskiego”². Ich wzajemny kontakt mógł mieć miejsce już na początku lat trzydziestych, ponieważ badacze współpracowali z Warszawskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk i obaj zostali wybrani w 1830 roku na jego członków korespondentów. Pstrokoński, opierając się na starych dokumentach, przygotowywał liczne opracowania historyczne, udostępniając wyniki swoich badań ówczesnym historykom, m.in. J. S. Bandtkiemu, J. Lelewelowi i J. Czackiemu. Inne jego prace, jak *Kodeks dyplomatyczny księstwa sieradzkiego* czy *Obraz miasta Sieradza* nigdy nie zostały wydane. Po jego śmierci całą spuściznę rękopiśmienną i korespondencję rodzina odsprzedała Bibliotece Czartoryskich w Krakowie.

W *Kaliskiem* Kolberg opierał się także na najnowszych publikacjach, ukazujących się bezpośrednio przed oddaniem monografii do druku, czyli pod koniec lat osiemdziesiątych XIX wieku, mowa tu przede wszystkim o artykułach znanej badaczki tego regionu, Ignacji Piątkowskiej. Jej rozprawy: *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej* drukowana w „Wiśle” i *Pogadanka. O baśniach, zwyczajach i obrzędach ludowych, przechowanych z czasów pogańszczyzny w ziemi sieradzkiej* zamieszczona w „Kaliszaninie”³ oraz kilka

¹ Nota biograficzna o Antonim Pstrokońskim za: A. Homecki *Pstrokoński Antoni*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. XXIX Wrocław 1986, s. 262–263; F.M.S. [F. M. Sobieszkański] *Pstrokoński Antoni*. W: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda, T. XXI Warszawa 1865, s. 734; J. Szaniauski *O dawnym województwie sieradzkim*, „Biblioteka Warszawska” 1851 T. 3, s. 170 (notatka o Pstrokońskim w przyписie).

² W. H. Gawarecki *Wiadomość historyczno-statystyczna o mieście Sieradzu*, „Przegląd Warszawski” 1840 T. 1, s. 207–224, 313–328.

³ I. Piątkowska *Z życia ludu wiejskiego z ziemi sieradzkiej*, „Wisła” T. 3: 1889, s. 479–530 (artykuł ten jest przedrukiem z „Kaliszanina” z 1887 roku); teje *Pogadanka. O baśniach, zwyczajach i obrzędach ludowych, przechowanych z czasów pogańszczyzny w ziemi sieradzkiej*, „Kaliszanin” 1886 nr 37 i 39, egzemplarze tych numerów, a także nr 62 zawierającego inny, wymieniany w monografii artykuł Piątkowskiej: *Pogadanka o ważności pieśni ludowych i uroczystości kupały*, znajdują się w w tece 8, sygn. 1165, druk 2, 3, 4, Kolberg zakreślił tam fragmenty cytowane później w *Kaliskiem*

innych prac ukazujących się na łamach tych czasopism Kolberg wykorzystał w *Kaliskiem*, czyniąc z nich liczne wypisy i wielokrotnie je cytując. Dotyczy to zwłaszcza fragmentów opisujących zwyczaje, obrzędy, wierzenia i stroje.

Ignacja Piątkowska (1866–1941) była pisarką, zbieraczką folkloru i działaczką regionalną. Urodziła się Smardzewie pod Sieradzem¹ i wychowana była w duchu patriotycznym, w umiłowaniu wsi i szacunku dla wiedzy i postępu. W dworze w Smardzewie prowadziła otwarty salon, w którym bywali Zygmunt Gloger, Władysław Reymont oraz wielu innych literatów i publicystów. Ten pierwszy odwiedził Smardzew w poszukiwaniach materiałów do *Encyklopedii staropolskiej* i to właśnie on rozbudził w Piątkowskiej zainteresowanie kulturą ludową. W latach osiemdziesiątych XIX wieku zaczęła prowadzić systematyczne badania etnograficzno-folklorystyczne, m.in. we wsiach w okolicy Sieradza, Kalisza i Łasku. Efektem tych badań były liczne rozprawy, artykuły i przyczynki o kulturze ludowej, ukazujące się na łamach „Kaliszanina”, „Wisły”, „Gazety Kaliskiej”, „Kłosów”, „Tygodnika Ilustrowanego” i lwowskiego „Ludu”. Dostarczała także Janowi Karłowiczowi materiały do *Słownika gwar polskich*. W latach 1899–1915 nie zyskując uznania nowego redaktora „Wisły”, zajęła się działalnością literacką i popularyzatorską. Ignacja Piątkowska była również zaangażowaną działaczką społeczną, w czasie zaborów prowadziła w Smardzewie i okolicy tajne nauczanie oraz pogadanki dla ludu, a także działała w Kaliskim Towarzystwie Dobroczyńności, współpracowała z Polskim Towarzystwem Krajoznawczym i wygłaszała odczyty o tematyce etnograficznej. Ostatnie lata życia spędziła w Smardzewie, a ciężka sytuacja rodzinna i materialna spowodowała, że zmarła w osamotnieniu i biedzie. Wartość prac etnograficzno-folk-

i dodał notatkę, że pochodzą one z „Wróblewa pod Sieradzem”. Wspomnieć należy również, że inny artykuł Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego z ziemi kaliskiej* wydany również w „Kaliszaninie” w 1887, a przedrukowany także w „Wisłę” w 1889 roku w T. 4 na s. 755–775, nie został przez Kolberga uwzględniony, prawdopodobnie nie otrzymał tych numerów „Kaliszanina” przed oddaniem *Kaliskiego* do druku.

¹ Nota biograficzna sporządzona za: V. Krauczyk-Wasilewska, K. Orszulak-Dudkowska *Ignacja Piątkowska*. W: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*. T. II Wrocław-Kraków 2007, s. 247–250; B. Wysocka *Piątkowska Konstantyna Ignacja*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. XXVI Wrocław 1981, s. 4–5; R. Górski *Piątkowska Ignacja*. W: *Słownik folkloru polskiego*. Pod red. J. Krzyżanowskiego, Warszawa 1965, s. 300–301.

lorystycznych Piątkowskiej podważyl Kazimierz Moszyński, zarzucając jej czerpanie informacji z wcześniejszych źródeł.¹

Kolberg w *Kaliskiem* wykorzystał też prace etnograficzne i folklorystyczne przysyłane do „Zbioru Wiadomości do Antropologii Krajowej”, rocznika Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności, którego dział etnograficzny redagował. Dlatego jeszcze przed publikacją w tym czasopiśmie zapoznał się z monografią Józefa Grajnerta *Zapiski etnograficzne z okolic Wielunia i Radomska*². Grajner przesłał swój zbiór do Akademii w roku 1879. Oceniony on został pozytywnie przez Izydora Kopernickiego i w rok później opublikowany w „Zbiorze Wiadomości”, samemu autorowi przyznano natomiast tytuł członka Komisji Antropologicznej. Kolberg, jako redaktor, poczuwał się do poczynienia uzupełnień do pracy Grajnerta, o czym pisał w liście do niego: „Pozwolisz Pan, że przy przejrzeniu porobię cytaty odpowiednie z dzieł moich lub innych, dla ułatwienia badań, oraz uwagi, o ile to będzie potrzebne, a może i muzykę dodam (o ile ją z Kaliskiego posiadam)”³. W publikacji Grajnerta znajdują się odsyłacze do *Ludu* Kolberga, melodii jednak brak. Zachowana korespondencja między Kolbergiem a Grajnerem z lat 1879–1880, dotyczy właśnie wprowadzenia tego ostatniego w krąg współpracowników Akademii oraz druku i redakcji zebranych przez niego materiałów⁴. Kolberg w *Kaliskiem* w rozdziale „Lud” wielokrotnie odsyłał do wspomnianej monografii Grajnerta, dotyczyło to zwłaszcza opisu wsi, sprzętów, ubioru oraz mowy w ziemi wielunińskiej.

Józef Grajner (1831–1910) był działaczem oświatowym, folklorystą, etnografem, literatem oraz autorem prac o tematyce ludowej⁵. Urodził się we wsi Kowale koło Wielunia, ale całe swoje dorosłe życie spędził w Warszawie, gdzie przez czterdzieści lat był zatrudniony jako pracow-

¹ K. Moszyński *Nieco uwag krytycznych*. „Lud Słowiański” T. II: 1931, s. 259–275.

² J. Grajner *Zapiski etnograficzne z okolic Wielunia i Radomska*. „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” T. 4: 1880 (dział III etnolog.), s. 185–261.

³ List O. Kolberga do J. Grajnerta z lutego 1880 roku, *Korespondencja Oskara Kolberga (1877–1882)* cz. II (DWORK T. 65), Wrocław-Poznań 1966, s. 328.

⁴ List Józefa Grajnerta do Oskara Kolberga z 30. III. 1879 roku, *Korespondencja...* cz. II (DWORK T. 65), s. 227–228; list Oskara Kolberga do Józefa Grajnerta b.m. i d., tamże, s. 228–229; list Józefa Grajnerta do Oskara Kolberga z dnia 14. XI. 1879 roku, tamże, s. 280–281.

⁵ Nota biograficzna o Józefie Grajnercie za: M. Dereżyński *Grajner Józef*. W: *Polski słownik biograficzny*, T. VIII Wrocław 1959–1960, s. 535; J. Krzyżanowski *Grajner Józef*. W: *Słownik folkloru polskiego ...*, s. 127–128; K. Wł. W. [Wójcicki] *Grajner Józef*. W: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda, T. 10 Warszawa 1862, s. 436.

nik biurowy w Towarzystwie Kredytowym Ziemijskim, a jednocześnie prowadził badania etnograficzne i zajmował się pracami literackimi. Brał czynny udział w powstaniu styczniowym, za co został na 3 lata zesłany na Sybir. Po powrocie w roku 1866 założył czasopismo o tematyce ludowej „Zorza”, którego był redaktorem do 1887 roku, a także ukazujący się w latach 1880–1883 drugi tygodnik „Opiekun Domowych i Pożytecznych Zwierząt”. Badania nad folklorem rozpoczął w latach pięćdziesiątych XIX wieku, zamieszczając w 1857 roku w „Bibliotece Warszawskiej” artykuł *Wycieczka na Podlasie*, tamże dwa lata później ukazała się jego rozprawa *Studia nad podaniami ludu naszego*, a w 1858 roku na łamach „Gazety Codziennej” cykl artykułów pt. *O czarodziejstwie*¹. W latach 1862–63 wydał tomiki opowiadań *Podarunek dla ludu naszego*, a w późniejszych latach szereg prac o tematyce etnograficznej w „Tygodniku Ilustrowanym”, „Kłosach”, „Kalisaninie”, „Wędrowcu”, „Wiśle” i „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej”, gdzie opublikowano wspomniane już wcześniej *Zapiski etnograficzne z okolic Wielunia i Radomska*. Józef Grajner był również przez dwa lata sekretarzem, a potem współpracownikiem *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda.

Kolejnym badaczem, na którego materiałach źródłowych Kolberg oparł się w *Kaliskiem* był Stanisław Ciszewski. Jego młodzieńcza praca *Notatki etnograficzne z okolic Stawiszyna w pow. kaliskim* opublikowana w 1889 roku w „Wiśle”², na którą Kolberg wielokrotnie powoływał się, charakteryzując kulturę materialną, była tym bardziej cenna, iż oparta na własnych badaniach terenowych autora.

Stanisław Ciszewski³ (1865–1930), wybitny etnolog, folklorysta i językoznawca, urodził się w Krążku koło Olkusza w zubożałej ziemiańskiej rodzinie, której majątek został skonfiskowany po powstaniu listopado-

¹ J. Grajner *Wycieczka na Podlasie*. „Biblioteka Warszawska” 1857 T. 4, s. 53–81; tenże *Studia nad podaniami ludu naszego*. „Biblioteka Warszawska” 1859 T. 2, s. 465–514, 705–724, T. 3, s. 70–105; tenże *O czarodziejstwie*. „Gazeta Codzienna” 1858 nr 28–33, 37, 40, 42, 46–47, 54.

² S. Ciszewski *Notatki etnograficzne z okolic Stawiszyna w pow. kaliskim*. „Wiśla” 1889 T. 3, s. 279–286.

³ Nota biograficzna sporządzona za: A. Kutrzebianka *Ciszewski Stanisław Bronisław*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. IV Kraków 1938, s. 85–86; I. Bukowska-Floreńska *Stanisław Bronisław Ciszewski*. W: *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*. T. III, Wrocław–Kraków 2010, s. 35–40; J. Krzyżanowski *Ciszewski Stanisław*. W: *Słownik folkloru polskiego...*, s. 66–67.

wym. Kształcił się w gimnazjach w Częstochowie i Piotrkowie Trybunalskim, gdzie pod wpływem nauczyciela B. Grabowskiego obudziły się jego zainteresowania etnograficzne, których rezultatem były częste wędrówki po wsiach, w celu zapoznania się z życiem, zwyczajami i obrzędami ludowymi. Pasji tej był wierny przez całe życie. Materiały zebrane podczas młodzieńczych wędrówek złożyły się na powstanie bardzo interesującej pierwszej monografii Ciszewskiego pt. *Lud rolniczo-górnicy z okolic Sławkowa w pow. olkuskim*¹, w której autor wielokrotnie odsyła do *Ludu* Kolberga. W następnych latach jego prace pojawiają się na łamach „Wisły”, m.in. wspomniana już monografia okolic Stawiszyna. Za wstawiennictwem Jana Karłowicza, ówczesnego redaktora „Wisły”, Ciszewski został kustoszem nowo powstałego Muzeum Etnograficznego przy Ogrodzie Zoologicznym w Warszawie. W latach 1889–1897 dzięki stypendium rapperswillskiemu podjął studia w dziedzinie filozofii, językoznawstwa, socjologii, folkloru i slawistyki w Pradze, Zagrzebiu, Berlinie i wreszcie w Lipsku, gdzie w 1897 roku uzyskał stopień doktora filozofii. Te wszechstronne studia pozwoliły mu zostać pierwszym polskim tak gruntownie wykształconym etnologiem. Był doskonałym badaczem terenowym i człowiekiem niezwykle pracowitym. Opublikował wiele artykułów z zakresu etnologii i dziedzin pokrewnych, a szczególnym uznaniem cieszyły się jego prace o problematyce społecznej poświęcone pierwotnym zwyczajom i normom prawnym, zwłaszcza *Ognisko* i *Kuwada*,² uważane za jego najwybitniejsze dzieła. W 1910 roku otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego i objął stanowisko kierownika nowo utworzonej, pierwszej w Polsce katedry etnologii na Uniwersytecie Lwowskim. Jednak po dwu latach wrócił do pracy urzędnika. Był członkiem Lwowskiego Towarzystwa Ludoznawczego i członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności.

Ważnym dla Kolberga uzupełnieniem monografii regionalnych były zamieszczane w nich ilustracje opisywanych chat, sprzętów i strojów. Kolbergowi zależało zwłaszcza na przedstawianiu odświętnych strojów charakterystycznych dla opisywanego w monografii regionu.

¹ S. Ciszewski, *Lud rolniczo-górnicy z okolic Sławkowa w pow. olkuskim*. „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” T. 10: 1886, s. 187–336 i T. 11: 1887, s. 1–129 (odbitka: Kraków 1887).

² S. Ciszewski *Ognisko. Studium etnologiczne*. Kraków 1903; tenże *Kuwada. Studium etnologiczne*. Kraków 1905, odbitka z „Rozpraw Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny”.

Aby zamieszczane w *Ludzie* ryciny miały konieczny walor dokumentacyjny, a także odpowiedni poziom artystyczny, współpracował z malarzami, m.in. z Wojciechem Gersonem, Tadeuszem Rybkowskim, Tadeuszem Konopką i Walerym Eliaaszem¹. W monografii *Kaliskie* Kolberg zamieścił jedną barwną litografię podpisaną *Od Skulska i Ślesina*², która była wykonana prawdopodobnie na podstawie akwareli Wojciecha Gersona. Kolberg w liście do Gersona pisał w 1889 r.: „Bardzo by mi się także przydała akwarela ubiorów (zwłaszcza w grupie) spod Kalisza lub z Kaliskiego. Zdaje mi się, że w dawnym Waszym albumie widziałem niegdyś coś podobnego [...]”³. Nie można mieć jednak całkowitej pewności, że zamieszczona w monografii ilustracja była wykonana na podstawie akwareli przesłanej przez Gersona, ponieważ brak na niej charakterystycznego *signum* artysty, nie zachowała się też dalsza korespondencja między nimi.

* * *

Z planowanych dwóch tomów *Kaliskiego* autor *Ludu* wydał jedynie część pierwszą (T. 23), zawierającą początkowe rozdziały monografii. W pierwszym z nich pt. „Kraj”, poza wybranymi informacjami o historii i obecnym stanie miast i wsi, albo o ciekawszych wydarzeniach z nimi związanymi, zamieścił Kolberg w skrótovej wersji także legendy i podania. Stosunkowo krótki rozdział „Lud” oparty jest głównie na literaturze. W „Zwyczajach” dorocznym jak zwykle najwięcej miejsca zajmują obchody związane z cyklem Bożego Narodzenia i ze świątami Wielkiejnocy. Charakterystycznym dla późnego lata zwyczajom żniwnym i związanym z nimi pieśniami poświęcił Kolberg osobny rozdział „Wyżynek”. Wśród obrzędów dominują opisy wesel, w znacznej mierze pochodzące z jego własnych badań terenowych, udokumentowanych rękopisami zachowanymi głównie we wspomnianej już tece 43 (sygn. 1352). Tom pierwszy *Kaliskiego* z powodu swego zakresu rzeczowego ostatecznie zawiera tylko część zapisów folkloru muzycznego zgromadzonego przez Kolberga w tym regionie.

¹ Zob. E. Antyborzec *Monografie regionalne Oskara Kolberga*. Poznań 2015, s. 229.

² Rycina *Od Skulska i Ślesina*, *Kaliskie* cz. I (DWOK T. 23), po s. 38.

³ List Oskara Kolberga do Wojciecha Gersona z 18. I. 1889 roku, *Korespondencja...* cz. III (DWOK T. 66), s. 565.

Nie wiadomo dokładnie, na jakim etapie przygotowań był dalszy ciąg *Kaliskiego*, które w 1887 roku Kolberg uznał za „monografię bliższą wykończenia”¹. Sądzić można jednak, że prace nad drugą częścią nie były zbyt zaawansowane, gdyż nie kontynuowali ich wydawcy kilku kolejnych tomów: Kopernicki, Tretiak i Udziela². Te częściowo tylko uporządkowane przez Kolberga materiały z regionu kaliskiego dopiero w XX wieku stały się podstawą do zredagowania tomu 46 *Dzieł pt. Kaliskie i Sieradzkie*. Jak już tu zaznaczono, monografią swą Kolberg objął część Wielkopolski oraz Małopolski i Śląska, dlatego dla drugiego tomu przywrócony został pierwotnie planowany tytuł dwuczłonowy. Na zawartość tego tomu składają się rozdziały: „Pieśni powszechne”, „Tańce i melodie bez tekstu”, „Opowieści ludowe”, „Świat nadzmysłowy”, „Gry i zabawy” i przyczynki dotyczące gwary. Podstawą materiałową dla pieśni i melodii były głównie czystopisy Kolberga znajdujące się w tece 8, ale także zapisy tekstów i melodii z innych zespołów rękopiśmiennych, które zostały tu już scharakteryzowane. Pieśni ułożono w rozdziały zgodnie z systematyką zastosowaną w *Ludzie*. Jedynym odstępstwem jest tu zamieszczenie nawet fragmentarycznych zapisów melodii i tekstów, czego Kolberg nigdy nie czynił. Natomiast Kolbergowski tytuł rozdziału „Tańce” został poszerzony o dodatek „i melodie bez tekstu”, ponieważ z powodu obecnego stanu archiwum Kolberga i jego skąpych notatek na temat poszczególnych zapisów, takie rozwiązanie zostało przyjęte dla wszystkich tomów wydawanych na podstawie rękopisów.

W całości materiałów z *Kaliskiego* widoczna jest przewaga ilościowa pieśni i muzyki nad innymi działami monografii. W sumie w tomie 23 opublikował Kolberg 207 numerowanych zapisów muzycznych, w tomie 46 zamieszczono 776 melodii, w niniejszym tomie publikuje się 158 zapisów nutowych. Wobec powyższego można przyjąć, że ten bogaty zbiór materiałów muzycznych z *Kaliskiego* pochodzący głównie z badań własnych Kolberga obejmuje łącznie 1141 melodii. Do tej sporej liczby zapisów trzeba także dołączyć kilkadziesiąt zapisów ballad z *Kaliskiego*, wydanych przez Kolberga w *Pieśniach ludu polskiego* w roku 1857³. Stan ten potwierdza, że główny zasób zapisów

¹ *Papiery osobiste* w zbiorach Biblioteki PAN-PAU w Krakowie, sygn. 2183, k. 77.

² Zob. też wstęp: W. Sobisiak, „*Kaliskie i Sieradzkie*” *Oskara Kolberga...*, s. VI.

³ Melodie z regionu kaliskiego odnaleźć można również w tomach zawierających opracowania pieśni ludowych z różnych regionów: *Pieśni i melodie ludowe w opraco-*

z Kaliskiego pochodzi sprzed roku 1863, tj. przed sformułowaniem programu *Ludu* i powstaniem koncepcji wydawania etnograficzno-folklorystycznych monografii regionalnych. Zapisy z Kaliskiego powstawały w okresie, gdy Kolberga najbardziej interesowała ludowa muzyka wokalna i instrumentalna wraz z najbliższym kontekstem kulturowym.

Oddawany obecnie do rąk folklorystów i etnografów, a także miłośników regionu, tom uzupełniający Kolbergowskie *Kaliskie* składa się z kilku części o różnym charakterze i różnym zakresie. W jego części materiałowej znalazły się zapisy pieśni obrzędowych, kilka pieśni religijnych oraz pieśni powszechne o różnej tematyce, usystematyzowane według przyjętej w DWOK metodyki porządkowania liryki wokalnej. W większości zostały one zidentyfikowane jako pochodzące z Kaliskiego dopiero po wydaniu tomu *Kaliskie i Sieradzkie* (T. 46). W kilku przypadkach zdecydowano się na opublikowanie bliskich wariantów pieśni zamieszczonych już przez Kolberga w tomie 23, ponieważ zachowane zapisy ze słuchu, publikowane w materiałach suplementowych, w sposób sugestywny i szczegółowy oddają warianty wykonania oraz obrazują czasem inne niż w tomie 23 powiązania słowno-muzyczne¹. Kilkakrotnie zamieszczono pewne warianty, ponieważ ich odpowiedniki publikowane w tomie 46 były tam włączone na podstawie innego źródła rękopiśmiennego i ich pełne utożsamienie jako tych samych melodii jest dyskusyjne. Melodie nie posiadające tekstów oraz zapisy muzyczne tańców zostały zamieszczone w ostatnim rozdziale tego tomu. Wśród 70 publikowanych tu melodii tylko 10 ma metrum parzyste, 60 zapisów to melodie w metrach nieparzystych, najczęściej są to zapisy obertasów i mazurów, w których przeważają tonacje durowe. Melodie bez tekstu zostały uporządkowane według typów rytmicznych w ich incipitach z uwzględnieniem pewnych zbieżności w przebiegu melodycznym.

Przygotowując do druku w części suplementowej melodie z rękopisów Kolberga zachowano ściśle strukturę rytmiczną oraz wysokości dźwięków, wprowadzając niejednokrotnie do głównego zapisu nutowego nadpisywane nad pięciolinia sugestie i zmiany. Zachowano także tonacje, w których Kolberg notował dane melodie. W przypadku miejsc szczególnie dyskusyjnych podano możliwe alternatywne wersje

waniu fortepianowym cz. I i II (DWOK 67/I i 67/II).

¹ Zob. na przykład pieśń dożynkową „Już ci w stodółkach żytko się młóci”, s. 8-9 nr 7 w tym tomie.

w przypisach. Nanoszone przez Kolberga małymi nutami alternatywne wersje wykonawcze zachowano zgodnie z zapisem, włączając je jednak w grafikę nutową tak, żeby odpowiadały logice struktury metrycznej. W pieśniach podpisano pod nutami teksty pierwszych zwrotek, wprowadzając w niektórych wersach powtórzenia, jeśli wskazywały na to relacje słowno-muzyczne.

Spośród zachowanych w tece 8 *Kalisz, Sieradz...* materiałów rękopiśmiennych pominięto spisy miejscowości z powiatów objętych monografią (sygn. 1164 k. 1-6). Konstruował je Kolberg na podstawie *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego*¹ wydanej przez Komisję Rządową Spraw Wewnętrznych i Policji w roku 1827, równocześnie z *Atlasem Królestwa Polskiego* Juliusza Kolberga², ojca Oskara. Kolberg zamieścił podobne wykazy w monografii Kujaw, a później jeszcze w *Krakowskiem*, ale tam oparte na innych źródłach. Sam zrezygnował w następnych monografiach z druku takich spisów, więc i w uzupełnieniach do *Kaliskiego* postanowiono ich nie zamieszczać. Publikowanie takich wykazów toponomastycznych, prezentujących wiele lokalnych nazw, było uzasadnione jeszcze w połowie XIX w., ale w końcu tego wieku, gdy Kolberg drukował *Kaliskie*, dostępny był wydawany stopniowo *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*³.

Druga część tomu to przypisy źródłowe do tekstów i zapisów nutowych zamieszczonych przez Kolberga w części pierwszej *Kaliskiego*, w tomie 23. Opierają się one głównie na analizie rękopisów i porównaniu opublikowanych w tym tomie materiałów z ich zachowanymi w spuściznie Kolberga źródłami oraz z drukami, które są cytowane lub streszczane. Uwzględniono także wskazówki zawarte w *Kaliskiem* i informacje znajdujące się w korespondencji Kolberga i innych rękopisach przechowywanych w jego spuściznie. Przypisy te zawierają niezbędną dokumentację, możliwą dziś do odtworzenia, a ułatwiającą wykorzystanie materiałów Kolbergowskich w dalszych badaniach. Odnoto-

¹ *Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, alfabetycznie ułożona w Biórze Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji*. T. 1-2 Warszawa 1827. Nazwy geograficzne zamieszczone w *Tabelli* mają wiele błędów.

² *Atlas Królestwa Polskiego* Juliusza Kolberga publikowany był w latach 1825-1827 jako osiem litografowanych kolorowych map województw ówczesnego Królestwa.

³ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. I-XV Warszawa 1880-1902, pod red. F. Sulimirskiego, B. Chlebowskiego i W. Waluskiego.

wano autorstwo rękopisu, zaznaczając w wypadku rękopisów Kolberga, czy są to jego zapisy ze słuchu, wykonane w czasie bezpośredniego kontaktu z informatorem, śpiewakiem lub instrumentalistą, oraz podano sygnatury rękopisów (numer teki, sygnaturę archiwalną i numer karty). W przypisach połączone zostały zatem informacje o kolejnych wersjach utworu, np.: zapis terenowy z teki 43, czystopisy z teki 33 i 8 oraz ostateczny druk w tomie 23 — oczywiście o ile zachowały się odpowiednie rękopisy. Wskazano też różnice w notach lokalizacyjnych, zwłaszcza że w rękopisach terenowych jest to zwykle lokalizacja ogólna dla zapisów z całej karty, a w druku bywała często uszczegółowiona lub poszerzona. Następnie odnotowano wyniki analizy porównawczej rękopisu i druku, odnoszące się i do zapisów nutowych, i do tekstów. Zamieszczono wszystkie zawarte w rękopisach notatki dotyczące danego utworu czy tekstu, a pominięte przez Kolberga w druku — odsyłacze do wariantów, wariantowe wersy i słowa, opuszczone w druku zwrotki itp.

Zweryfikowano podawane przez Kolberga w druku i w rękopisach noty bibliograficzne odnoszące się zarówno do źródeł, z których korzystał bezpośrednio, jak i do prac przywoływanych za innymi autorami. Podawano więc pełne odesłania do publikacji przytaczanych lub wzmiankowanych i umiejscawiano cytaty z nich, uzupełniając, a w razie potrzeby prostując informacje Kolberga. Sprawdzone też odsyłacze Kolberga do tomów jego *Ludu i Obrazów etnograficznych*¹; komentarzem opatrywano tylko wyraźnie błędne.

Przypisy źródłowe ułożone są zgodnie z kolejnością tekstów i melodii opublikowanych w tomie 23. Odnośnikami są numery stron, na których znajduje się komentowany materiał. Jeżeli przypis dotyczy tekstów numerowanych w obrębie tomu 23, np. pieśni i melodii, wtedy w odnośniku podany jest także ten numer. W innych wypadkach w odnośniku podany jest obok numeru strony także wiersz druku liczony od góry lub od dołu strony.

Następne części tomu suplementowego odnoszą się do całości materiałów zgromadzonych przez Kolberga do monografii Kaliskiego, tj. do tomów 23, 46 i prezentowanego tu tomu 79. W zestawieniu „Prace cytowane i odnotowane przez O. Kolberga” podane są noty bibliogra-

¹ Odsyłając do wydanych przez siebie tomów *Ludu* Kolberg posługuje się numerami „serii”, które odpowiadają obecnym numerom tomów *Dzieł*, oraz do części I-V *Mazowsza*, tj. tomów 24-28 *Dzieł*.

ficzne wszystkich publikacji przytaczanych i wzmiankowanych w tych tomach, a także pozycji nie wykorzystanych przez Kolberga, a tylko odnotowanych w rękopisach. Zapisy znajdujące się w odpowiednim zestawieniu bibliograficznym w tomie 46 zostały ponownie zweryfikowane i w niektórych wypadkach uległy sprostowaniu. Dotyczy to np. tekstu bajki, która w rkp. nieznanego autora ma tytuł *Meteor zbożowy czyli trzej królewice* (zob. T. 46 s. 496), natomiast opublikowana została pt. *Trzej królewicze czyli ogniste snopy* w „Zorzy” R. 5: 1870 nr 23 s. 181–183 (nie w roku 1868 nr 8 jak w T. 46). Nie włączono natomiast do obecnej bibliografii wykazu literatury uzupełniającej (T. 46 s. 552–555), która stanowiła jedynie materiał pomocniczy dla wydawców i poszerzający wiedzę czytelników o regionie, i jako pochodząca z XX wieku nie mogła być wzmiankowana przez Kolberga. W indeksie nazw geograficznych spisane są toponimy występujące w całym materiale z Kaliskiego, także we wstępach wydawców. Indeks nazw geograficznych zamieszczony w tomie 46 lokalizował miejscowości według podziału administracyjnego z okresu, w którym był on wydawany. W obecnie drukowanych indeksach dla identyfikacji miejscowości posługujemy się podziałem administracyjnym bliższym czasom Kolberga i jednoznacznie określonym w dostępnym *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*. Nazwy, których identyfikacja jest niepewna i nazwy fikcyjne, pojawiające się w pieśniach i bajkach, opatrzone znakiem zapytania. Indeks incipitów pieśni obejmuje wszystkie teksty zamieszczone w tomach 23, 46 i 79.

Ewa Antyborzec
Iwona Chmielewska
Maciej Prochaska

**SUPLEMENT DO „KALISKIEGO”
I
„KALISKIEGO I SIERADZKIEGO”**

WYKAZ SKRÓTÓW

DWOK — *Dzieła wszystkie* Oskara Kolberga

k. — karta

R. — rocznik

rkp. — rękopis

ryc. — rycina

sygn. — sygnatura

t. — takt

T. — tom

w. — wiersz

zwr. — zwrotka

ZWYCZAJE DOROCZNE

Boże Narodzenie. Kolędy

1

Kalis[z], Piotrków

1. [Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 16, pod tekstem odsyłacze Kolberga do tekstu i melodii w *Dodatku do Śpiewnika kościelnego z melodyjami* M. M. Mioduszetwskiego (Kraków 1842), s. 402, i do melodii w cz. IV *Mazowsza* (DWOK T. 27), s. 162 nr 38.]

Rozkwitnęła się lilija,
a ta jest Panna Maryja,
zrodziła nam Syna,
wesoła dla wszystkich nowina.

Porodziła go w radości,
w panieństwa swego całości
wydała kwiat z siebie,
którego początek jest w niebie. Itd.

2

Piotrków

Przy onej dolinie, w judzkiej krainie,
pasaliśmy owce w gęstej krzewinie,
aleć z prędka aniołowie
krzyczą: bieście pastuszkowie
do Betlejem.

2. [Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 16, w rkp. dotyczący tekstu odsyłacz Kolberga do *Pastorałek i hołęd* M. M. Mioduszewskiego (Kraków 1843), s. 151 nr 82, z notatką: „inna nuta”, oraz do cz. III *Mazowsza* (DWOK T. 26), s. 61 nr 11, tam wariant melodii i tekstu.]

Wielki Post

[Łyskornie]

Wszyst-ka mo - ja na-dzie - ja u Bo-ga mo - je - go,
nie bo - ję się niesz-czę - ścia i smut-ku żad - ne-go,
Bóg za - smu - ci, Bóg po - cie - szy,
bo jest Pan uszel - kiej rze - czy,
[ta - kże i mo - im].

Wszystka moja nadzieja u Boga mego,
nie boję się nieszczęścia i smutku żadnego,
Bóg zasmuci, Bóg pocieszy, bo jest Pan uszelkiej rzeczy,
[także i moim].

3. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 46, por. w T. 23 s. 77 nr 31, według tego tekstu, z lokalizacją „Piotrków”, uzupełniono fragmenty w pierwszej i drugiej zwrotce.]

Bóg ci o mnie zawiaduje, wie czego mi trzeba,
 Bóg ci o mnie ma opiekę z wysokiego nieba.
 Przez niewinną mękę Twoją
 odpuść, Jezus, grzechy moje,
 [pokornie proszę].

Jam stworzenie, mój Najświętszy Panie,
 niech się Twoje miłosierdzie dziś nade mną stanie.
 Odpuść, Jezus, moje winy,
 bo ja w łasce Twojej nie zginę,
 grzeszny, niegodny.

Wielkanoc

4

Wśród radości i wesela
 [z] zmartwychwstania Zbawiciela
 Bogu cześć i chwałę dajmy,
 wspólnymi głosy śpiewajmy: alleluja! Itd.

4. [Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 47, tekst z notatką „na też nutę *Msza* (na introit)”, tj. na melodię kolędy „Wesoły nam dziś dzień nastał..”, zapisanej bezpośrednio przed powyższą pieśnią; melodię kolędy „Wesoły nam dziś dzień nastał” zamieścił Kolberg w cz. I *Kaliskiego*, s. 83 nr 36, z lokalizacją „od Kalisza, Sieradza”. W rkp. pod tekstem odsyłać do *Dodatku II i III do Śpiewnika kościelnego* M. M. Mioduszelewskiego (Kraków 1853), s. 925.]

Gaik

5

Od Mstowa (Krasice)

Boże Ciało

6

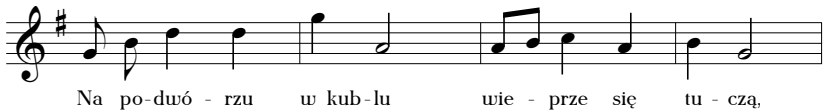
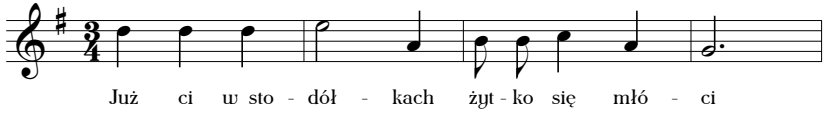
Chwalmy ten nieskończony...

5. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 2184, k. 189, w rkp. pod melodią tylko incipit, a niżej tekst pieśni dożynkowej opublikowanej z inną melodią przez Kolberga w T. 23, s. 114 nr 69; opis gaika z pieśniami zob. w T. 23 s. 89-91.]

6. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 366, melodia z incipitem tekstu zanotowana wśród pieśni religijnych zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego, pełny tekst tej pieśni z odmiennym incipitem: „Chwalmy niewysłowiony...” i z wariantem melodii zob. M. M. Mioduszewski *Śpiewnik kościelny... z melodyjami* (Kraków 1838), s. 157 nr IX.]

Dożynki

[Lubień]

7. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, Kolberg zamieścił tę pieśń w T. 23, s. 110-111 nr 65, tu publikuje się jednak zapis prymarny, ponieważ wynikają z niego odmienne związki słowno-muzyczne.]

[a wszyst-koć to na-sze-go pa-na, oj, da da - na, da - na, da-na,
na - sze - go pa - na].

Już ci w stodółkach żytko się młóci
i na wywarze bydełko tuczy,
a to wszystko naszego pana,
oj, da dana, da[na, dana,
naszego pana].

Na podwórzu w kublu wieprze się tuczą,
koniki w stajni rżają i huczą,
[a wszystko to naszego pana,
oj, da dana, dana, dana,
naszego pana].

OBRZĘDY RODZINNE

Oracja, pieśni i melodie weselne

[Wieluń, Wieruszów]

[Oracja] przy zaproszeniu¹:

Prosiemy na zająca
żółto szpikowanego,
[...]
a z kościoła Bożego
do gościńca bitego,
a z gościńca bitego
do domu weselnego,
[...]
na te parę kuropatu,
żeby się pan młody
panny młody nie dopad,
na świński łeb z uchem,
żeby się panna młoda
nie obróciła do pana młodego
fartuchem².

¹ [Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 2184, k. 192, w rkp. po drugim i szóstym wierszu znaki wskazujące na opuszczenie fragmentów tekstu.]

² [W rkp. skreślona wcześniejsza wersja: „brzuchem”.]

Po co żeś mnie, ma-tu-leń - ku, za mąż wy - da - ła [...]

Po co żeś mnie, matuleńku, za mąż wydała [...]

[Rudlice pod Wieluniem]

A sia - daj, sia - daj, ko - cha - nie mo - je,

już nic nie na - da pła - ka - nie two - je,

nic nie na - da, nie po - mo - że, sto - ją ko - ni - ki w po - wo - zie,

po - za - przę - ga - ne.

8. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 64, melodia z incipitem tekstu zapisana wśród pieśni zamieszczonych w monografii Kaliskiego, nad nią skreślona nota: „Białków”, pełny tekst tego wątku zob. nr 122 i 210 w T. 23.]

9. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 50, w rkp. od zwrotki trzeciej zapis tekstu niepełny, melodię i tekst tej pieśni por. z nr 123 w T. 23, s. 150, zob. też przypis dołączony tam przez Kolberga.]

A siadaj, siadaj, kochanie moje,
już nic nie nada płkanie twoje,
nic nie nada, nie pomoże,
stoją koniki w powozie,
pozaprzęgane.

Jakże ja będę z wami siadała,
kiedym się z siostrą nie pożegnała.
Bóg ci zapłać, pani siostró,
coś tu była na mnie ostro,
teraz nie będziesz.

A siadaj, siadaj, [kochanie moje,
już nic nie nada płkanie twoje ...].

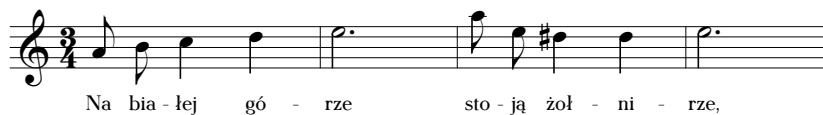
Jakże [ja będę, z wami siadała],
kiedym [się] z bratem [nie pożegnała].
Bóg ci zapłać, zacny bracie,
chowałam ci przedtém gacie,
teraz nie będę.

A siadaj, [siadaj, kochanie moje,
już nic nie nada płkanie twoje ...].

Jakże [ja będę, z wami siadała],
[...]
Bóg ci zapłać, stoły, ławy
i ty, piecu polewany,
teraz nie będę.

[...]
Bóg wam zapłać, miski, łyżki,
bywały tu za mnie śmieszki [...].

[...]
Bóg wam zapłać wszystkie progi,
chodziły tu moje nogi [...].

Na białej górze stoją żołnierze,
puk, puk, puk w okieneczko,
wyjdź, wyjdź, wyjdź, kochan[eczko]
koniom wody daj.

Jakże ja mam wstać, koniom w[ody] dać,
kiej tam zimna rosa, a ja tyła bosa,
nie mogę wytrwać.

Naści chusteczki, owiń nóżeczki,
a jak o mnie Bóg wspo[morze]
kupię trzewiczki.

Nie kupuj ty mnie, kupię ja sobie,
a mam ci ja ojca, matkę,
kupią cię mnie.

Mój koniczek szabelką rośnie¹,
poczekaj mnie grzeczna damo,
na nowym mieście.

10. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 24, bez lokalizacji. Melodia zamieszczona przez Kolberga w T. 23, s. 187 nr 215, tekst pierwszej zwrotki tamże s. 188 nr 216. W rkp. fragmenty tekstu zapisane skrótowo lub ze znakami powtórzenia dla opuszczonych wersów.]

¹ [Tak w rkp.]

A boś ty to pan, co cię czekać [mam],
wszystkie twoje substaności
zielony żupan.

I tyś nie pani między paniami,
[wszystkie twoje substaności]
wianek ruciany.

Chociaż [wianek ruciany], ale z perłami,
nie zapłaci go Jasinek
i tysi[cam].

Na moim wianku perły brząkają,
a na twoim żupanisku
łachy¹ wiewają.

11

Marsz

[Zbiersk pod Stawiszynem]

¹ łaszki, strzępy

11. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54, w czystopisie w tece 8, sygn. 1163, k. 79, melodia zapisana o sekundę wielką wyżej.]

16

12

Marsz weselny

[Łyskornie]

Musical score for 'Marsz weselny' in 2/4 time, consisting of four staves of music. The melody is written in treble clef and features a mix of quarter, eighth, and dotted notes. The piece concludes with a double bar line.

13

z kościoła

[Cielce pod Wartą]

Musical score for 'z kościoła' in 3/4 time, consisting of two staves of music. The key signature has two flats (B-flat and E-flat). The melody is written in treble clef and includes a trill (tr) over a note in the second measure. The piece concludes with a double bar line.

12. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 45.]

13. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58.]

[Zbiersk]

Pod bo - rem soś - nia, pod nią to - po - la

o - żeń - że się [...]

Pod borem sośnia, pod nią topola,
ożeńże się [...]

[Rudlice,] Skrzy[nno], Ostr[ówek]

Pod bo - rem soś - nia, pod nią to - po - la

[...]

Pod borem sośnia, pod nią topola [...]

14. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54, w rkp. pod melodią tylko początek pierwszej zwrotki, pełny tekst tego wątku zob. w T. 23, s. 162 i 180 nr 152 i 191.]

15. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 53, w rkp. pod melodią tylko incipit tekstu, pełny tekst tego wątku zob. w T. 23, s. 162 i 180 nr 152 i 191.]

A ty, ptasz - ku kro - gu - lasz - ku, wy - so - ko la - tasz,
po - wiedz - że mi no - wi - necz - kę, ja - kęś tam sły - szal.

A ty, ptaszku krogulaszku, wysoko latasz,
powiedzże mi nowineczkę, jakęś tam słyśzał.

Słyśzałem tam nowineczkę nie bardzo dobrą,
a już pannę Zofijannę do ślubu wiodą.

Dwóch ich jedzie, dwóch ich jedzie, trzeci mówi: Żal,
czwartemu się serce kraje: Nie będziesz jej miał.

A piąty siadł na róg stoła, odejma wąsy:
Wara, wara, panie bracie, ja jej był pierwszy.

A ten szósty siodła konia: Pojadę za nią,
a jeśli jej też przystoi za młodą panią.

Kłęczy ona przed ołtarzem między druhnami,
jako najśliczniejszy miesiąc między gwiazdami.

Jako najśliczniejszy miesiąc, żeby różny kwiat,
zapłakała siwe oczki, zmienił jej się [świat].

16. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 53, pieśń także w rkp. Kolberga w tece 33, sygn. 1308, k. 8 nr 6, tam z akompaniamentem fortepianowym, ta wersja opublikowana w tomie *Pieśni i melodie ludowe... cz. II* (DWOR T. 67/II), s. 60 nr 637, tu zamieszcza się prymarny zapis Kolberga ze słuchu. Tekst por. w T. 46 nr 29 i 30.]

A ty, ptasz - ku sko-wro - necz - ku, wy-so - ko la - tasz,
 po-wiedz - że mi [no - wi - necz - kę, ja - ką tam sły - chać].

A ty, ptaszku skouroneczku, wysoko latasz,
 powiedźże mi [nowineczkę, jaką tam słyuchać].

Słyszał[em tam nowineczkę nie bardzo dobrą,
 już ci twoją kochaneczkę do ślubu wiodą.]

A siędę ja na konika, pojedę za nią,
 a czy jej też przystoi być se młodą panią.

Ona kłęczy, [ona kłęczy między] pannami,
 a świeci się jak dijament między perłami.

[Ona kłęczy, ona kłęczy między] druhnami,
 [a świeci się jako] miesiąc między g[wiazdami].

17. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 68, pieśń zapisana wśród zamieszczonych w monografii Kaliskiego, za melodią zanotowane jeszcze cztery takty z notatką „lepiej”:

jest to prawdopodobnie alternatywna wersja t. 5-8, być może dla którejś z kolejnych zwrotek. Zapis tekstu w rkp. niepełny, uzupełniono według pieśni zamieszczonej w tomie *Pieśni i melodie ludowe ... cz. II* (DWOK T. 67/II), s. 63 nr 639, por. przypis do pieśni następnej. Tekst por. w T. 46 nr 29 i 30.]

Panki i Truskolasy pod Kłobuckiem

A ty, ptasz - ku sko - wro - necz - ku, wy - so - ko la - tasz,

po - wiedz - że mi no - wi - necz - kę, ja - ką tam sły - chać.

Sły - szal ci ja no - wi - necz - kę nie bar - dzo do - brą,

że ci two - ją ko - cha - necz - kę do ślu - bu wio - dą.

A ty, ptaszku skowroneczku, wysoko latasz,
powiedźże mi nowineczkę, jaką tam słychać.

Słyszał ci ja nowineczkę nie bardzo dobrą,
że ci twoją kochaneczkę do ślubu wiodą.

A siądę ja na konika, pojedę za nią,
a czy jej też przystoi być se młodą panią.

Ona kłęczy, ona kłęczy między pannami,
a świeci się jak diament między perłami.

Ona kłęczy, ona kłęczy między druhnami,
a świeci się jako miesiąc między gwiazdami.

18. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1308/I, k. 8 nr 8, w rkp. melodia z akompaniamentem fortepianowym i pięcioma zwrotkami tekstu, ta wersja została opublikowana w *Pieśniach i melodiach ludowych ... cz. II* (DWOK T. 67/II), s. 62 nr 639, tu zamieszcza się wyłącznie zapis partii wokalnejsz z podpisanym pod nią tekstem. Tekst por. w T. 46 nr 29 i 30.]

[Lubień, Gorzkowice]

Oj, pa - nie mło - dy, da, daj nam gorz - kiej wo - dy,

da i my ci tę dziew - czy - nę, tu do two - jej wy - go - dy.

Oj, panie młody,
da, daj nam gorzkiej wody,
da i my ci tę dziewczynę,
tu do twojej wygody.

[Lubień]

Zakukała kukuleczka za dworem,
zapłakała panna młoda za stołem.

A wyjdźże, panno młoda, zza stoła,
podziękujże ojcu, matce z wesela.

Nie będę ja ojcu, [matce] dziękować,
nie chciała mnie przez ten roczek przechować.

[Kaliskie]

Dziękuję ci, pani matko, za wychowanie,
i tobie też, panie ojcze, za wykáranie,
karałeś nie bez przyczyny,
znaj mi się, Jásiu jedyny, Jasiu kochany.

19. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1252, k. 17.]

20. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1252, k. 13. Tekst por. w T. 23 nr 105.]

21. [Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej tamże TNW 150), k. 172, karta stanowiła fragment czystopisu pierwszej części *Kaliskiego*, brak noty lokalizacyjnej - górny brzeg karty ucięty, inne teksty i melodie weselne zapisane na tej karcie zamieścił Kolberg w cz. I *Kaliskiego*.]

[Cielce pod Wartą]

Wier - nie ja Pa - nu Bo - gu słu -
 ży - ła, słu - ży - ła, słu - ży - - - ła,
 kie - dy ja se ja - blo - necz - kę sa -
 dzi - ła, sa - dzi - ła, [sa - dzi - - - ła].

Wiernie ja Panu Bogu służyła, służyła, służyła,
 kiedy ja se jabłoneczkę sadziła, sadziła, [sadyła].

Nie wyszło jabłoneczce godzina, dwie lecie,
 już ci moja jabłoneczka ma kwiecie.

[Nie wyszło jabłoneczce] trzy lata,
 [już ci moja jabłoneczka] ma jabłka.

A urwała ich ta dziewczyna dwanaście
 i zanieśli je do zameczku staroście.

Pan starosta temu bardzo rad,
 zaprosił tę malušką na obiad.

22. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, tam tylko t. 1-8. Powtórzone cały ośmiotakt ze względu na budowę zwrotki. Tekst por. w T. 23 nr 131, 177 i 199 oraz w T. 46 nr 32.]

Przy oczepinach

[Cielce pod Wartą]

Wiernie ja Panu [Bogu służyła ...]

Wiernie ja Panu [Bogu służyła...]

Walichnowy

Wsa-dzi - ła Ka - sia ja - bło - necz - kę, wsa - dzi - ła,

już się mo - ja ja - bło - necz - ka przy - ję - ła.

Wsadziła Kasia jabłoneczkę, wsadziła,
już się moja jabłoneczka przyjęła.

23. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, pełny tekst tego wątku zob. wyżej oraz w T. 23 nr 131, 177, 199 i w T. 46 nr 32.]

24. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, w rkp. w drugiej i trzeciej zwrotce zamiast tekstu znaki powtórzenia. Tekst por. w T. 23 nr 131, 177 i 199 oraz w T. 46 nr 32. Wariant melodyczny tej pieśni, lecz bez tekstu, zanotował Kolberg ze słuchu ponownie, być może od innego informatora, rkp. w tece 43, sygn. 1352, k. 49 z lokalizacją: „Walichnowy pod Wieruszowem”, zob. rozdział „Tańce i melodie bez tekstu”, nr 174 w tym tomie.]

Już ci [mojej jabłoneczce] dwa lata,
[już ci moja jabłoneczka] ma kwiata.

[Już ci mojej jabłoneczce] trzy lata,
[już ci moja jabłoneczka] ma jabłka.

A urwała ta Kasinka trzynaście,
tulała ich do Jasinka po moście.

A Jasienek za jabłuszka dziękuje,
a Kasinka małe dziecko piastuje.

A Jasinek na koniku wywija,
a Kasinka małe dziecko powija.

25

A nie chciała młoda pani w wianeczku chodzić,
kazała, kazała sobie czepeczek zrobić.

Zrobili jej czepeczek na urząd,
a jej wianeczek na głowie jej uwiądl.

Młoda pani na czepeczek prosi,
bo go rada na swej głowce nosi.

A dajcież jej na czepeczek pilno,
boć jej to w tę głoweczkę zimno.

Kazała, kazała czepeczek robić,
nie chciała, nie chciała we wianku chodzić.

Już to nie rok, nie dwa, jak się urodziła,
cięży jej wianeczek, rada by go zbyła.

25. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 45, zob. przypis źródłowy na s. 185 w tym tomie do pieśni weselnej zamieszczonej przez Kolberga w T. 23 nr 128, tekst por. tamże.]

Do oczepin

[Parcice]

U na-sze-go mły-na-rza, u na-sze-go mły-na-rza,

jest tam Kaś - ka jak za - rza,

jest tam Kaś - ka jak za - rza.

|: U naszego młynarza:|
|: jest tam Kaśka jak zarza:|.

A młynarz się zaduma:
A co ten pan do mnie ma.

26. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, nad melodią zanotowane jeszcze cztery takty: , pełniejsze zapisy tego wątku zob. w T. 46 nr 363-364 oraz w cz. IV *Poznańskiego* (DWOK T. 12) nr 372-373.]

[Chrząblice]

A prze - de dwo - rem prze - ślicz - na mu - ra - wa,
 pa - sła dzie - wu - cha prze - śli - czne - go pa - wa,
 pa - sła dzie - wu - cha prze - śli - czne - go pa - wa.

A przede dworem prześliczna murawa,
 [:pasła dziewczucha prześlicznego pawa:].

I napasła go, i do domu gnała,
 i pięknie, ślicznie z pawiem rozmawiała.

[Wycięła go] pod skrzydło niechący,
 [a paw jej uciekł do boru krzyczący.]

A ona za nim śladem po ogrodzie,
 upadła w gliniankę, stanęła we wodzie.

A ugnijże się, dziewczucho, do pasa,
 dogonisz ci ty pawika u lasa.

Choćbym się ugięła i po same szyję,
 a to mój pawiczek w stawie wodę pije.

27. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 65, pieśń także w rkp. Kolberga w tece 33, sygn. 1308/I, k. 26 nr 196 z akompaniamentem fortepianowym i z lokalizacją: „Chrząblice pod Kołem”, ta wersja zamieszczona w tomie *Pieśni i melodie ludowe...* (DWORK T. 67/II), s. 58 nr 635, tam melodia z tekstem tylko pierwszej zwrotki, w 2 w.: „bieluśkiego pawia”. W rkp. terenowym w zivr. 3 tylko fragment tekstu, uzupełniono według wariantu z okolic Stawiszyna zapisanego w tece 33 (sygn. 1308/I, k. 26) i zamieszczonego w tomie *Pieśni i melodie ludowe ...* (T. 67/II, s. 57 nr 634). Tekst por. w T. 46 nr 69.]

Wesel[na]

[Lubień]

Wko - ło iz - ba, uko - ło iz - ba, uko - ło piec,

nie u - mia - ła pan - na mło - da chle - ba piec.

Wkoło izba, wkoło izba, wkoło piec,
nie umiała panna młoda chleba piec.

Jeno jedną kukiełczkę upiekła,
jeszcze jej dziurą z pieca uciekła.

A już że to, moja [Maryś], po stroju,
a weźże ty widełeczki do gnoju.

Ostr[ówek]

A z gó - ry, z gó - ry, ja - dą Ma - zu - ry, ja - dą Ma - zu - ry,

je - dzie, je - dzie Ja - si - ne - czek, wie - zie, wie - zie mój wia - ne - czek,

wie - zie ru - cia - ny.

28. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, u góry karty obok noty lokalizacyjnej nieco zatarta notatka: „weselna” lub „wesela”. Tekst opublikowany w T. 46 nr 35, bez melodii.]

29. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 52.]

A z góry, z góry |jadą Mazury,|
jedzie, jedzie Jasineczek,
wiezie, wiezie mój wianeczek,
wiezie ruciany.

30

[Zbiersk]

Hej, z gó - ry, z gó - ry, ja - dą Ma - zu - ry ...

Hej, z góry, z góry jadą Mazury ...

31

A wyjrzyjże za oknisko, jak wilczyisko płacze,
pewno on to żonki nie ma, o to się kłopotce.

Ożeńże się, ożeńże się, ty leśna bestyja,
a używaj tej rozkoszy, co używam i ja.

Wilczyisko się ożeniło, uszy opuściło:
Au, au, au, au, cóż mi po tem było.

Ani ja też niedziolęczi, ni żadnego święta,
pewno mnie tu Pan Bóg skarał za ludzkie cieleća.

30. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 55, w rkp. tylko zapis nutowy z incipitem tekstu, por. tekst wyżej.]

31. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13. Melodia z pierwszą zwrotką zamieszczona w T. 23 nr 150.]

Weselna

[Cielce]

Musical score for piece 32, 'Weselna' from 'Cielce'. The score is written in treble clef, 3/4 time, and B-flat major. It consists of two staves. The first staff contains a melody with a triplet of eighth notes, a trill, and a trill. The second staff continues the melody with a triplet and trills.

Weselna

[Cielce]

Musical score for piece 33, 'Weselna' from 'Cielce'. The score is written in treble clef, 3/4 time, and B-flat major. It consists of three staves. The first staff contains a melody with a triplet and a trill. The second staff continues the melody with triplets and a trill. The third staff concludes the piece with trills.

32. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 8 nr 1819.]

33. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 8 nr 1809, rkp. terenowy Kolberga w tece 43, sygn. 1352, k. 58, tam z lokalizacją ogólną: „Cielce pod Wartą”.]

PIEŚNI POWSZECHNE

Miłosne

Zaloty

34

Krakowiak

[Zbiersk]

Krakowianka ci ja,
krótkie suknie noszę,
kochają mnie chłopcy,
choć ja ich nie proszę.

Trzewiczek czerwony,
pończoszka jedwabna,
kochają mnie chłopcy,
choć ja nieładna.

Choć ja nieładna,
to kocham ładnego,
żeby się mieniło
jedno od drugiego.

34. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 55, czystopis Kolberga w tece 13, sygn. 1193, k. 26 nr 2134, tam lokalizacja taka sama.]

[Brudzyń, Małyń]

Oj, z góry woda idzie,
da, po kamieniach huczy,
oj, kto kochać nie umie,
da, miłość go nauczycy.

Oj, miła mi ta strona,
da, gdzie słońeczko wschodzi,
jeszcze mi ta milsza,
gdzie kochanie chodzi.

[Zbiersk]

W po-lu o - gro - de - czek, w po-lu o - gro - dzo - ny,

ko - chaj - cież mnie, pan - ny, bo ja nie mam żo - ny,

ko - chaj - cież mnie, pan - ny, bo ja nie mam żo - ny.

W polu ogradecek,
w polu ogrodzony,
|:kochajcież mnie, panny,
bo ja nie mam żony:|.

35. [Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 8 nr 449.]

36. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 56, w rkp. przed melodią zanotowane i przekreślone cztery takty: .]

37

[Lubień]

A jeno ja z bata trzasnę na kare cesie,
usłyszysz mnie moje dziewczce w lubijskim lesie.

38

[Lubień]

Da, siekiereczką zaciął,
da, piłką zapiłował,
da, swojej kochaneczce,
da, pałac wybudował.

39

[Lubień]

Tam się ptaszek ciśnie,
gdzie słodkie jagody
i ja też tam dążę,
gdzie jest chłopiec młody.

—
Lata ptaszek, lata,
upałem zemdlony,
pamiętaj, chłopczyño,
żeś już oddalony.

Lata ptaszek, lata,
sam nie wie, gdzie pada,
a kogo ja kocham,
tego nikt nie zgadnie.

40

[Lubień]

Śpiewa ptaszek, śpiewa,
ale tylko w nocy,
kochają mnie chłopcy,
ale jeno w oczy.

37. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a.]

38. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a.]

39. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a.]

40. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14.]

[Lubień]

Ty, chło - pcy - no pię - kny, do nó - żek mi klę - knij,

zmów - że pa - cio - re - czek do mo - ich nó - że - czek.

Wi - dzia - łem cię, pan - no, w koś - cie - le klę - czą - cy,

pa - cie - rzam nie mó - wił, na cię pa - trza - ją - cy.

Ty, chłopczyno piękny,
do nóżek mi klęknij,
zmówże pacioreczek
do moich nóżeczek.

Widziałem cię, panno,
w kościele klęczący,
pacierzam nie mówił,
na cię patrzający.

Widziałem cię, panno,
na gównie siedzący,
świnia pazur zbiła,
do ciebie lecący.

41. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 36 nr 299, tekst w czystopisie Kolberga teka 13, sygn. 1193, k. 28 nr 2268-2270, z odsyłaczem do melodii nr 299 w rkp. z teki 33, rkp. terenowy Kolberga w tece 43, sygn. 1352, k. 14. W rkp. z teki 13 ten tekst jako odrębne przyspiewki z lokalizacją ogólną: „Mierzęcice”, w rkp. terenowym przyspiewki te są zanotowane bezpośrednio po pieśni „Jaś koniki poił...”, zob. nr 106 w tym tomie, były wykonane prawdopodobnie na tę samą melodię. W czystopisie Kolberga z teki 13 w trzeciej zur. w 2. w.: „na łajnie siedzący”.]

[Lubień]

Czerwona czapeczka,
[a] biała kokarda
kochaj mnie, dziewczyno,
nie bądź taka harda.

[Czerwona czapeczka,
pawie piórka za nią,
[kochaj mnie, dziewczyno,]
będziesz sobie panią.

[Łyskornie pod Wieluniem]

Oczy moje, oczy,
gdzie to spoglądacie,
a pewnie tam, [pewnie,]
gdzie kochanie macie.

42. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a, tekst zapisany jako kolejna przyśpiewka pod melodią do tekstu „Hulał ci ja, hulał...”, zob. w tym tomie nr 63, w rkp. w drugiej zwrotce znaki powtórzenia zamiast fragmentów tekstu.]

43. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 45, w zapisie muzycznym wpisał Kolberg małymi nutami alternatywną wersję tej melodii:]

44

[Cielce]

Oj, co powiem, to powiem,
nie zaprę się tego,
oj, są chłopcy filuty,
da, mnie też niczego.

45

[Panki]

Zalecało mi się
[siedmiu]¹ zalotników,
a żaden mi nie sprawił
na zimę trzewików.

A ja ich tak mile
wszystkich przyjmowała,
każdemu z osobna
podarunek [dała].

Jednemu dała
chusteczkę z wyszyciem,
drugiemu dała
kolebkę z dzie[cięciem].

Trzeciemu dała
kaszel z dychawicą,
czwartemu [dała]
chorobę z tęskn[icą].

44. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58.]

45. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, w rkp. tekst zapisany po pieśni „Oj, dobrze temu, dobrze...” (zob. nr 95 w tym tomie) i połączony znakiem graficznym z jej melodią.]

¹ [W rkp. cyfra 7.]

46

Je - dzie Ja - sio od To - ru - nia, czar - ny wą - sik ma, da da - na,

czar - ny wą - sik ma, da da - na.

Jedzie Jasio od Torunia,
|:czarny wąsik ma, da dana:|.

Prosi panią na wstąpienie,
dobre piwko ma, [da dana].

47

Jedzie Jasio od Torunia

...
usynkują, utargują
i darmo ci dadzą.

46. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 68, melodia i pierwsza zwrotka tekstu zapisane wśród innych opublikowanych w monografii Kaliskiego, z dalszych zwrotek tylko fragmenty: „Zląził z konia ... Nie ... ognia. Będziesz się cał... obł... do białego dnia”. W T. 46 nr 203, opublikowano wariant muzyczny tej pieśni na podstawie innego rkp. Kolberga (teka 8, sygn. 1159, k. 24). Pełny tekst tego wątku zob. *Kujawy cz. II* (DWOK T. 4) nr 129, *Poznańskie cz. IV* (DWOK T. 12) nr 55-56, *Mazowsze cz. II* (DWOK T. 25) nr 44. Tekst por. w T. 46 nr 203-205.]

47. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 18, fragmenty tekstu zanotowane wśród innych pieśni opublikowanych w monografii Kaliskiego, pełny tekst tego wątku zob. przypis do wariantu zamieszczonego wyżej.]

48

[Skrzynno]

Da, pięknyś, Jasiu, piękny
 jak kwiatek różowy,
 da, kiej pieniędzy nie masz,
 toś kiej gotowy.

49

[Chrząblice]

Wyjechałem z konikami,
 jeszcze nie był dzień,
 a wyjrzałem na poleczko,
 pele dziewcze len.

50

Rozum[iałaś...],
 żem ci się zalecał,
 [ja dał szklankę piwa,
 kawaler[ski zwyczaj].

Ja piwko wypila,
 z ciebie się nakpiła,
 podarunki brała,
 ciebie za kpa miała.

48. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 51.]

49. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 65. Tekst por. w T. 46 nr 81.]

50. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 18, tekst zanotowany wśród przyśpiewek zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego, w pierwszej zwrotce brak fragmentów i niektóre słowa nieczytelne, tekst pierwszej zwrotki por. w T. 23 s. 170 nr 172, tam zur. 3, na podstawie tego tekstu uzupełniono trzeci wiersz.]

51

[Lubień]

Oj i czy mi cię, chłop-czy-no, oj i na trzy gro-sze nie stać,

oj i co so - bie nie mo - żesz, oj i fan - fa - ron-ki dos - tać.

Oj i czy mi ciebie, chłopczyño,
 oj i na trzy grosze nie stać,
 oj i co sobie nie możesz,
 oj i fanfaronki dostać.

52

Pójdę ja sobie do krawce, pozbięram łąty,
 każe sobie mundur zrobić, będę bogaty.

Nie przebieraj [...], żebyś nie [...],
 nie przyjdzie do cie książe [...]

Przebierze się w stawie w[oda],
 żebyś wiedziała [...]

51. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, tekst por. w T. 46 nr 483, tam bez melodii, na podstawie czystopisu z teki 16, sygn. 1209, k. 14 nr 896.]

52. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 68, w zwr. 2 i 3 brak fragmentów, tekst zanotowany wśród zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego, w rkp. pod pieśnią „Cóż za gościa masz...”, opublikowaną w T. 46 nr 80 na podstawie czystopisu z teki 8, być może stanowił on ciąg dalszy tego wątku, por. w T. 46 nr 181, w T. 16 nr 409 zwr. 7-8.]

Wierność. Życzliwość. Tęsknota

53

[Lubień]

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are written below the notes.

O Bo - że, mój Bo - że, co ko - cha - nie mo - że,

bo ja przez ko - cha - nie się - dzał trzy dni w ko - zie.

O Boże, mój Boże,
co kochanie może,
bo ja przez kochanie
siedział trzy dni w kozie.

Siedział trzy dni w kozie,
trzy dni pokutował,
co kochanie przyszło,
tom go pocałował.

53. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, melodia także w czystopisie Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 36 nr 298 i tekst w tece 13, sygn. 1193, k. 28 nr 2267, te zapisy połączone wzajemnymi odsyłaczami; w zapisie terenowym takty 6-8 nieczytelne, uzupełniono je według rkp. tej melodii z teki 33.]

[Panki]

Oj, za wo - dą, za wo - dą, za sta - rem rze - czys - kiem,

oj, bi - je mnie mat - ka o - krut - nym bi - czys - kiem,

oj, bi - je mnie mat - ka o - krut - nym bi - czys - kiem.

Oj, za wodą, za wodą,
za starém rzeczyjskiem,
|:oj, bije mnie matka
okrutnym biczyskiem:|.

Oj, bije mnie matula,
oj, kułakami w plecy,
oj, żebyś nie gadała
z kochankiem w nocy.

Oj, żebyś ty mnie, matko,
siekała, rąbała,
oj, toć ja będę równie
z tym Jasiuniem gadała.

[Lubień]

Oj, jak tej nie do-sta - nę, da i do któ - rej ja wzdy - cham,

da i gnie - wam się na świę - tych, da i z nie - ba ich po-spy - cham.

Oj, jak tej nie dostanę,
da i do której ja wzdycham,
da i gniewam się na świętych,
da i z nieba ich pospycham.

Oj, żeby tak Pan Bóg dał,
oj i święty Jan zwiastował,
oj, żeby ja kochankę,
da i na rączkach piastował.

[Lubień]

Bierze mnie tęsknica,
sama nie wiem kady,
chciałabym zobaczyć
te piotrkowskie sady.

Chciałabym zobaczyć
aby wierzchołeczek,
jest też tam, jest ci tam
Jasio kochaneczek.

55. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, czystopisy Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 67a nr 918 (tam melodia) i w tece 16, sygn. 1209, k. 14 nr 893-894 (tam tekst), z lokalizacją ogólną: „Lubień”, te zapisy połączone wzajemnymi odsyłaczami. Pierwsza zwr. por. w T. 46 nr 487, tam bez melodii, druga zwr. z melodią z innego rękopisu (T. 8, sygn. 1163, k. 129) por. w T. 46 nr 53.]

56. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, czystopis tekstu w rkp. Kolberga w tece 16, sygn. 1209, k. 14 nr 926, w czystopisie w 1. zwr. wiersze 1 i 2 poprzedzone „oj”, w 2. zwr. w 3: „jest ci tam, jest ci tam”.]

Chęć i niechęć ożenku lub zamęścia

57

[Lubień]

Moja pani matko,
dajcie mnie za Jasia,
bo mi się podoba
chusteczka u pasa.

Oj, nie tak chusteczka,
jako liczko jego,
moja pani matko,
dajcież mnie za niego.

58

od Radomska, Przedborza

Oj, szklane okieneczko,
da, żelazne zawiasy,
da, wydaj się dziewczynno,
da, wychodzą ci czasy.

Oj, wychodzą ci czasy,
da, starość na cię bije,
da, poduszki pleśnieją,
da, pierzynka ci gnije.

57. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a, czystopis tekstu w rkp. Kolberga w tece 16, sygn. 1209, k. 14 nr 892.]

58. [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 154 nr 115.]

59

[Lubień]

Uważ se, dziewczyno,
uważ se przed czasem,
żebyś potem nie chodziła
do matuli z płaczem,
bo to nie rocznie, ale wiecznie.

60

[Lubień]

O, daje mi sto złotych,
ale mi nie rachuje,
oj, niechże matka z córką,
da i psa i całuje.

61

Ostr[ówek]

Nie ma mat - ki w o - gro - dzie, sto - i lip - ka we wo - dzie

pod tą lip - ką ptasz - ko - wie. A - le to nie ptasz - ko - wie,

59. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a.]

60. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a, czystopis Kolberga w tece 16, sygn. 1209, k. 14 nr 917, z taką samą lokalizacją, tam ostatni wiersz: „psa pod ogon pocałuje”, nad nim dopisane: „i stu diabłów całuje”.]

61. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 53. Tekst por. w T. 46 nr 356-361.]

tyl - ko ka - wa - le - ro - wie, ga - da - ją o pan -
nie, któ - re - mu się do - sta - nie.

Nie ma matki w ogrodzie,
stoi lipka we wodzie¹,
pod tą lipką ptaszkwowie.

Ale to nie ptaszkwowie,
tylko kawalerowie,
gadają o pannie,
któremu się dostanie.

Jakże [...]
za starego każ[ą ...].

Po sadeczku chodziła,
Jasineczka żaliła,
ogłądała suchą leszczyneczkę,
jeśli się nie rozwiła.

Ciężko to, panienko,
za starego każą iść,
tak ci mnie też ciężko,
suchej leszczyneczce,
zielony list wypuścić.

U Kasinki w komorze
malowane łoże jest,
jeśli stary będzie spał,
bodajeś pogorzał.

Jeżeli Jasio młody
z swej pięknej urody,
bodaj mu Bóg zdrowie dał.

¹ [Tak bezpośrednio pod melodią, niżej w zapisie kolumnowym: „na wodzie”.]

62

Po - szła - bym za mąż gdy - by się tra - fi - ło

...

ca - łą skó - rę ma - cie ...

Poszłabym za mąż,
gdyby się trafiło
[...]
całą skórę macie.

63

[Lubień]

Hu - lał ci ja, hu - lał, lat dwa - dzieś - cia i dwa,

wy - hu - la - łem so - bie dziew - czy - nę od byd - ła.

62. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 68, pieśń zapisana wśród zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego, pełny tekst tego wątku zob. w *Poznańskim cz. IV* (DWOK T. 12) nr 106-107 i w *Suplemencie do „Krakowskiego” cz. I* (DWOK T. 73/I) nr 375.]

63. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a.]

Hulał ci ja, hulał,
lat dwadzieścia i dwa,
wychulałem sobie
dziewczynę od bydła.

Dziewczynę od bydła,
dziewczynę od świni,
a będzie to, będzie,
dobra gospodyni.

64

[Zbiersk i Stawiszyn]

Jak się będziesz że-nił, do-ra-dzę ja to - bie, do-ra-dzę ja to - bie,

nie bierz brzyd-kiej żo - ny, o - brzy - dzisz ją so - bie,

nie bierz brzyd-kiej żo - ny, o - brzy - dzisz ją so - bie.

Jak się będziesz żenił, |:doradzę ja tobie:|,
|:nie bierz brzydkiej żony, obrzydzisz ją sobie:|.

Nie bierz dwórki, nie będzie robiła,
weźmie lustreczka, będzie się stroiła.

Nie bierz mieszczki, bo niepracowita,
kładzie się za dnia, nie wstanie aż świta.

Nie bierz i ładnej, miewa częstych gości,
cywilnych, wojskowych, różnych jegomości.

Nie bierz i wdowy, bo z gromadą dzieci,
jak dzieci dorosną, to ojczym wyleci.

Nie bierz i baby, co ci po śpitalu,
jak ci baba umrze, narobi ci żalu.

Nie bierz i bogatej, będzie wymawiała:
cóżes ty miał, golcze, ja ci wszystko dała.

Tylko weź taką ku swojej osobie,
nie będziesz wymawiał ani ona tobie.

65

[Chrząblice]

Ra-jo-no mnie za rol-ni-ka, za rol-ni-ka, nie pój-dę za nim,

a bo rol - nik w ro-li o - rze, o i mnie ro - bić ka - że,

nie pój - dę za nim.

Rajono mnie za rolnika, za rolnika,
nie pójdę za nim,
a bo rolnik w roli orze,
o i mnie robić każe,
nie pójdę za nim.

Rajono m[nie] za owczarza, [za owczarza,]
nie pójdę za nim],
a bo owczarz pędzi owce,
a mnie ściśnie lada kto chce,
nie pójdę [za nim].

Rajono mnie za bednarza, [za bednarza,]
nie pójdę [za nim],
a bo bednarz siedzi w dziurze,
o i obręcz struże,
nie pójdę [za nim].

Rajono mnie za garncarza, [za garncarza,
nie pójdę za nim],
a bo garncarz siedzi w glinie,
o i dupa mu gnije,
nie pójdę [za nim].

Rajono mn[ie] za kowala, [za kowala,
nie pójdę za nim],
a bo kowal wstaje do dnia,
o i szuka po uści ognia,
[nie pójdę za nim].

Rajono [mnie] za grajczyka, [za grajczyka,]
pójdę [ja za nim],
a bo grajczyk rano wstaje,
na dobry [dzień] mi zagraje,
pójdę ja za nim.

[Skrzynno]

Daj mi, Bo - że, Pa - nie Bo - że, Pa - nie Bo - że,
 żon - ki jak naj - prę - dziej, żon - ki jak naj - prę - dziej,
 bo ja się na - cier - piał cięż - kiej, wiel - kiej nę - dzy,

Daj mi, Boże, |:Panie Boże:|, |:żonki jak najprędzej:|,
 bo ja się nacierpiał ciężkiej, wielkiej nędzy,
 a bo ja się sponiewierał, ludzkich kątów nawycierał,
 jużem jest zniszczony bez kochanej żony.

Miejskiej panny nie chcę, boby mnie zniszczyła,
 jeszcze w łóżku leży, już by kawę piła,
 rada w krzesle siedzi, nigdy w niczem nie usiedzi,
 nie chce ja zaś takiej żony lada jakiej.

Od bogatej wdowy, zachowaj mnie Panie,
 choćby miała milion, za nic mi to stanie,
 jak mi weźmie głowę suszyć,
 nieboszczyka z grobu ruszyć,
 a te pasierbięta gorsze jak szczenięta.

Oj, nie chcę szewckiej córzy, boć to śmierdzi smoła,
 siądę ja wedle niej, legnie na okoła,
 i dratwa się ciągnie za nią, rada by chciała być panią,
 właśnie to szewczyjska wielkie pijaczyjska.

66. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 51, w rkp. zapis nutowy tylko dla wierszy 1-2, za melodią zanotowane jeszcze dwa takty, prawdopodobnie jest to alterna-

tynna wersja t. 1-2: .]

Oj, kramarczanki nie chcę, w świecie wychowana,
lata z towarami kieby opętana,
nie chcęć zaś ja takiej żony ladajakiej.

Nie chcę dziewczki ze wsi, boć to grubijanka,
rozmamłała cycek, gdyby jaka mamka,
i kapustą brzuch obłoży, z urodą się jeszcze droży.

Ładnej żony nie chcę, bobyim miewał gości:
panów kasztelanów, księży i proboszczy,
byłbym oddalony od kochanej żony,
nie chcę [ja zaś takiej żony lada jakiej].

Pojmę ja se sieroteczkę, choć w jednej koszuli,
bo mnie ściśnie, pocałuje, do siebie przytuli,
jest to dziewczę bardzo skromne,
nigdy o niczem nie dumne,
jest to robotliwe, do każdego chciwe.

Igraszka. Swawola

67

[Brudzyń, Małyń]

Uczyła się trzy niedzieli,
nim się ludzie dowiedzieli,
jak się ludzie dowiedzieli,
przed matulą powiedzieli.

Matuleńka, żeby lato,
nie mówiła słówko na to,
tatusinek, żeby zima,
wymawiał jej co godzina,
co godzina, co momenta
nieszczęśliwe komplementa.

67. [Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 8 nr 446.]

od Działoszyna

Szła dziewczyna po wodę,
miała piękną urodę,
przyszed do niej pan, pan, pan,
zabił ci jej dzban.

A dziewczyno, nie płaczże,
ja ci ten dzban zapłacę,
za ten piękny dzban, dzban, dzban,
talara ci dam.

I talara nie chciała,
jéno dzbana płakała:
Nieszczęśliwy pan, pan, pan,
co mi zabił dzban.

A dziewczyno, nie płacz no,
ja ci ten dzban zapłacę,
chałupę ci dam
za ten piękny dzban.

Chałupiska nie chciała,
jéno dzbana płakała:
Nieszczęśliwy pan, pan, pan,
co mi zabił dzban.

A dziewczyno, nie płacz no,
ja ci ten dzban zapłacę,
ja ci się sam dam, dam, dam
za ten piękny dzban.

Tegom ja też płakała,
żebym pana dostała,
teraz pana mam, mam, mam,
niech diabli wezmą dzban.

od Puzdr

Poszła panna po wodę,
miała piękną urodę,
wyjechał ci pan
i stłukł ci jej dzban.

Moja panno, nie płaczże,
ja tobie dzban zapłacę,
talara ci dam
za zielony dzban.

I talara nie chciała,
tylko dzbana płakała:
Mój zielony dzban,
co mi go stłukł pan.

Moja panno, nie płaczże,
ja tobie dzban zapłacę,
dukata ci dam
za zielony dzban.

I dukata nie chciała,
tylko dzbana płakała:
Mój zielony dzban,
co mi go stłukł pan.

Moja panno, nie płaczże,
ja tobie dzban zapłacę,
konika ci dam
za zielony dzban.

69. [Rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1352/II, k. 4, w rkp. po ostatniej zwrotce przypis:
„W Mazowszu i na Podlasiu kończą:

Wiwat, wiwat! Wygrałam,
za dzban pana dostałam,
za zielony dzban
ja starostę mam.”

Ponadto odsyłać do zbioru K. W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi nad Bugu*, T. I (Warszawa 1836), s. 41, oraz zbioru pieśni słowackich wydanych przez P. J. Šafařika (Pest 1827), zob. przedruk w: J. Kollar *Národné spievanky*, II Diel (Bratislava 1953), s. 39-40. Tekst por. w T. 46 nr 192-194.]

I konika nie chciała,
tylko dzbana płakała:
Mój zielony dzban,
co mi go stłukł pan.

Moja panno, nie płaczże,
ja tobie dzban zapłacę,
forysia ci dam
za zielony dzban.

I forysia nie chciała,
tylko dzbana płakała:
Mój zielony dzban,
co mi go stłukł pan.

Moja panno, nie płaczże,
ja tobie dzban zapłacę,
sam ci się oddam
za zielony dzban.

Chwała Tobie z wysokości,
żem dostała jegomości,
za zielony dzban
dostał mi się pan.

70

Chrząblice i Brudzyń pod Brudzewem

[Poszła panna po wodę...]
a mój śliczny dzban,
co mi go stłukł pan.

A już ci dam konia, konia.
Ona konia nie chciała,
jeno dzbana płakała:
A mój śliczny dzban,
co mi go stłukł pan.

70. [Rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1351/II, k. 4, Kolberg pominął początek pieśni, por. teksty zamieszczone wyżej. Tekst por. w T. 46 nr 192-194.]

A już ci dam stado, stado.
 Ona stada nie chciała,
 jeno dzbana płakała:
 A mój śliczny dzban,
 co mi go stłukł pan.

A już ci dam chłopa, chłopa.
 Ona chłopa nie chciała,
 jeno dzbana płakała:
 A mój śliczny dzban,
 co mi go stłukł pan.

A już ci dam wioskę, wioskę.
 Ona wioski nie chciała,
 jeno dzbana płakała:
 A mój śliczny dzban,
 co mi go stłukł pan.

A już ci dam pałac, pałac.
 I pałaca nie chciała,
 jeno dzbana płakała:
 A mój śliczny dzban,
 co mi go stłukł pan.

A już ci się sam dam, sam dam.
 Ona dzbana nie chciała,
 jeno pana zabrała:
 Za mój śliczny dzban
 dostał mi się pan.

71

[Lubień]

Weż konia do koni,
 a mnie do komory,
 powiedzże matuli,
 że mnie główka boli.

[Lubień]

Tu mię noc - ka za - dy - ba - ła, tu - taj bę - dę spał,

krót - kie róż - ki u po - dusz - ki, bę - dę się zmy - kał.

Tu mię nocka zadybała,
tutaj będę spał,
krótkie różki u poduszki,
będę się zmykał.

Wieruszów

Ką - pa - ła się Ka - sia w mo - rzu, pa - sła ko - ni - ki we zbo - żu.

Kąpała się Kasia w morzu,
paśla koniki we zbożu.

72. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a, za melodią zanotowane jeszcze dwa taktory, prawdopodobnie jest to alternatywna wersja taktów 1-2:

Zapis melodii z incipitem tekstu także w tece 33, sygn. 1305, k. 68 nr 936 z taką samą lokalizacją ogólną.]

73. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 47, pełny tekst tego wiatku zob. w T. 23 nr 98 i w T. 46 nr 195-200.]

[Lubień]

Mo - ja mat - ko, był tu Ma - ciek, chciał do - ni - cy,

wier - cić ma - czek.

Moja matko, był tu Maciek,
chciał donicy, wiercić maczek.

[Panki]

Oj, wiedziałaś, dziewczyno,
da i że ja był pijany,
oj, było się wykręcić
buziułą do ściany.

[Lubień]

Tobie było dobrze,
ale mnie nie bardzo,
układałam się na przypiecku,
ciele do mnie wlaźło.

Ażeby to ciele,
to by zabezzało,
a to miało ręce, nogi,
całować mnie chciało.

74. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14.]

75. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70.]

76. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a.]

Zawada pod Częstochową

W po-lu o - rał, w po-lu o - rał, a o-na mu po-ga-nia - ła,

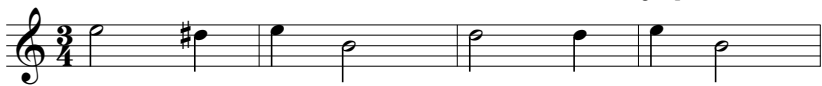

co za-wró - cił, to prze-wró - cił, a o-na mu bu-zi da - ła.

W polu orał, w polu orał,
a ona mu poganiała,
co zawrócił, to przewrócił,
to ona mu buzi dała.

Strata wianka

Jeżew i Małyń pod Szadkiem

Za ow - czar - nią, za gó - ra - mi

tań - co - wa - ła Ju - li - jan - na z hu - za - ra - mi.

Za ouczarnią, za górami
tańcowała Julijanna z huzarami³.

77. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 59 nr 523, tam zapis melodii z incipitem „W polu orał” i odsyłacz do rkp. tekstu w tece 16, sygn. 1209, k. 9 nr 479, tam tekst pełnej zurotki z odsyłaczem zurotnym do rkp. w tece 33.]

78. [Rkp. Kolberga, teka 42, sygn. 1349, k. 1, zapis terenowy Kolberga w tece 43, sygn. 1352, k. 63 z lokalizacją ogólną: „Jeżew”; w zapisie terenowym w pierwszej zurotce obok drugiego wiersza notatka „bis”.]

³ [W rkp. terenowym: „z uzarami”, tak samo w trzeciej i czwartej zurotce.]

Przyszedł ojciec, przyszła i mać:
Julijanno, Julijanno, pódź do dom spać.

Nie pójdę ja, bieżcie sami,
bo ja będę tańcowała z huzarami.

Nie pójdę ja, bieżcie sami,
bo ja pójdę na jagody z huzarami.

Julcia¹ jagód nazbierała,
aże sobie i nad niemi zapłakała².

A na polu białe liście,
kolebała, kolebała małe dziecię.

Kolebała we dnie, w nocy,
aże jej się smutne serce nie roztoczy³.

79

[Chrząblice]

Posuł ci jej, posuł, sto złotych na stole:
Zgarnijże, Kasiulu, stanie li za twoje.

Nie stanie, nie stanie, trzeba jeszcze przysuć,
droższy mój wianeczek, niżeli twój tyśiąc.

Zgarnęła Kasiula w jedwabny fartuszek,
załała się łzami, spojrzawszy na brzuszek.

Brzuszku mój, brzuszku, coś mi tak wysoki,
nie może cię obstać paseczek wysoki.

¹ [W rkp. terenowym: „Julianna”.]

² [W rkp. terenowym: „aże sobie i nad jagodami zapłakała”.]

³ [W rkp. terenowym: „aże jej się jej serce nie roztoczy”.]

79. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 65. w rkp. tekst zapisany bezpośrednio po pieśni „Nie chodzić to było przez las do kościoła”, zob. w T. 46 nr 237, prawdopodobnie wykonany był na tę samą melodię. Tekst por. w T. 46 nr 239 i nr 243.]

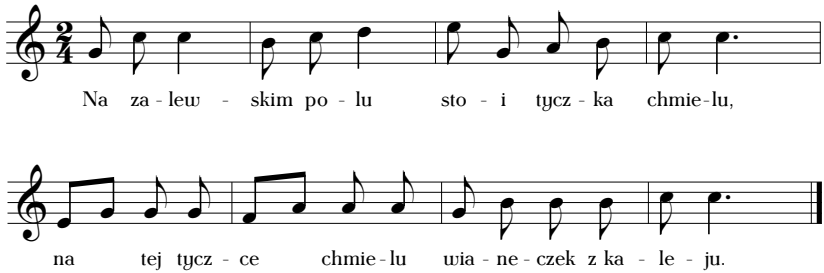
Nadstaw brzegu, nadstaw jedwabna wstążeczką,
 będziesz ci ty jeszcze nadobną dziewczeczką.

Choćbym nadstawiła i takimi dwiema,
 już nie będę taką, jakem przedtem była.

Choćbym nadstawiła ze samego złota,
 już mi się nie wróci moja pierwsza cnota.

80

[Panki]

Na za - lew - skim po - lu sto - i tycz - ka chmie - lu,
 na tej tycz - ce chmie - lu wia - ne - czek z ka - le - ju.

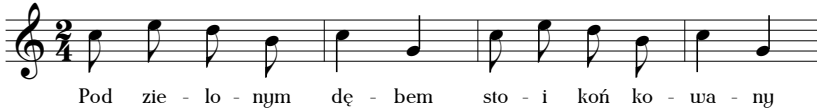
Na zaleuskim polu stoi tyczka chmielu,
 na tej tyczce chmielu wianeczek z kaleju.

Na tem wianeczku czarniusieńka plama,
 powiadają ludzie, że panna nie sama.

Nie sama, nie sama, chodzi za nią chłopiec,
 powiadają ludzie: Pan Szczepański ojciec.

Jeśli będzie chłopiec, pan Szczepański ojciec,
 jeżeli dziewczyna, naszego pana przyczyna.

[Zbiersk]

[...]

Pod zielonym dębem
stoi koń kowany [...]

[Zbiersk]

[coś trze - wi - czki u - ro - si - ła?] U Inum [by - ła].

A gdzieżeś mi, córuś, była,
coś trzewiczki urosiła,
[coś trzewiczki urosiła?]
U Inum [była].

[A gdzieżeś mi, córuś, była,
coś trzewiczki urosiła?]
A byłam ci u konopi,
próbowałam kędy lepiej,
w domu lepiej.

81. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 56, w rkp. pod melodią wpisany tylko incipit tekstu, pełny tekst tego wątku zob. T. 46 nr 251-253.]

82. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 55, w rkp. przed drugą zwrotką znak wskazujący na powtórzenie w. 1-2 zwrotki pierwszej. Tekst por. w T. 46 nr 240-242.]

Przechodziłam kole dwora,
wstąpiłam tam do pokoja,
Jasio chory.

Pocożeś tam wstępowała,
alboś mu tam zdrowia dała.
Zara zdrowszy.

A cożeś tam córuś jadła,
coś ci mi tak bardzo zbladła.
Karpi ogon.

Ady ja go też jadła,
a tak [bardzo nie zbladła].
Surowy był.

Po cóż cię tam zaproszono,
kiej ci go tam nie ważono,
Ognia nie było.

A cożeś mi córuś piła,
coś ci mi się tak odęła.
W zdroju wodę.

Ady ja ją [też] piła,
a tak się nie odymała.
Mętna była.

Wlazła ci na przypiecek:
Matusienku, dajcie niecek,
Kacper będzie.

A cóż ci po Kacperze,
kiej już jeden w polu orze.
Para będzie.

63

83

[Jeżew]

Mo-ja có - ruś, gdzie-żeś by - ła [...]

Moja córuś, gdzieżeś była [...]

84

[Cielce]

Moja córuś, gdzie [...]

Moja córuś, gdzie [...]

83. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 62, w rkp. pod melodią tylko incipit tekstu, pełny tekst tego wątku zob. wyżej nr 82, por. w T. 46 nr 240-242.]

84. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, w rkp. pod melodią tylko incipit tekstu, pełny tekst tego wątku zob. wyżej nr 82, por. w T. 46 nr 240-242.]

85

Kalisz

Mo-ja co-ruś, co-żeś mi ja-dła, coś ci mi tak bar-dzo zblad-ła,

[...] Bo su - ro - wy był.

Moja coruś, cożeś mi jadła,
coś ci mi tak bardzo zbladła,
[...]
Bo surowy był.

86

A gdzie-żeś to, có-ruś, by - ła, coś trze-wicz - ki u-ro-si - ła

[...]

A gdzieżeś to, córuś, była,
coś trzewiczki urosiła [...]

85. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 27, za melodią zanotowane jeszcze dwa takty, prawdopodobnie jest to alternatywna wersja dla taktów 7-8:]. W rkp. tylko fragment tekstu, pełny tekst wątku zob. wyżej nr 82, por. w T. 46 nr 240-242.]

86. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 68, pieśń zapisana wśród zamieszczonych w monografii Kaliskiego, w rkp. pod melodią tylko fragment pierwszej zwrotki, pełny tekst tego wątku zob. wyżej nr 82, por. w T. 46 nr 240-242.]

[Lubień]

Sama ja se, sama,
jak na lesie sarna
wysokom patrzała¹,
niziusieńko padła.

Rozstanie. Skargi. Żale. Wymówki

[Lubień]

Lata ptaszek, lata,
siedliska szukając,
nie byłbym w Lubieniu,
ciebie nie kochając.

Lata ptaszek, lata,
siądzie sobie² w życie,
nasze rozłączenie
odbierze mi życie.

I wszystkie nieszczęścia
niech spadną na tego,
co się stał przyczyną
rozstania naszego.

87. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a.]

¹ [Nad „patrzała” dopisane: „skakała”.]

88. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, zwr. 1-2 także w czystopisie Kolberga w tece 13, sygn. 1193, k. 28 nr 2271, tam bez lokalizacji, wśród tekstów zamieszczonych w monografii Kaliskiego.]

² [W rkp. nad „sobie” zapisany wariant: „nisko”.]

89

Wszystciutkie nieszczęścia
niech spadną na tego,
co się stał przyczyną
rozstania naszego.

Przez te deszczu fale
przechodzą niebiosy,
rozeszli się w Szadku,
zejdziemy się w Wrzoso.

Czarne chmury, czarne,
zasnuły niebiosy,
ja swoim rywalom
powyrrywam włosy.

90

[Lubień]

Żeby się rywała
na świat nie rodziła,
żeby się rywali
ziemia rozstała.

Ziemia rozstała,
piekło otworzyło,
żeby rywali
na świecie nie było.

Przez te deszczu¹ fale
przechodzą niebiosy,
ja swoim rywalom
powyrrywam włosy.

89. [Rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 28 nr 2272, tekst bez lokalizacji, zapisany wśród zamieszczonych w monografii Kaliskiego, bezpośrednio przed nim zapisane zwr. 1-2 tekstu opublikowanego wyżej.]

90. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, czystopis Kolberga w tece 13, sygn. 1193, k. 28 nr 2273, bez lokalizacji, wśród innych tekstów zamieszczonych w monografii Kaliskiego, tam inna kolejność zwrotek: 4, 1 i 2, zwr. 3 brak.]

¹ [W rkp. nad „deszczu” dopisany wariant „,chmurne”.]

Ja swojej rywale
 kulą w łeb wypalę
 i włożę go w komin,
 na popiół go spalę.

91

[Lubień]

Trzaskajcie jasne pioruny,
 bijcie bez ustanku,
 która będzie siedzieć
 przy moim kochanku.

A kiedy z nim będzie
 czule rozmawiała,
 rozstąpcze się, ziemio,
 tam gdzie¹ będzie stała.

Trzaskajcie pioruny
 w nowy dwór, w nowy dwór,
 mego kochaneczka,
 Panie, broń, Panie, broń.

Żeby cię, kochanku,
 trzy pioruny trzaśły,
 żeby ci u ślubu
 wszystkie świece zgasły.

Jak będziesz przysięgał,
 żebyś zdrzał cały,
 żebyś se przypomniał,
 jaki żeś był stały.

91. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a, czystopis Kolberga w tece 13, sygn. 1193, k. 28 nr 2276 (zur. 1-2) nr 2277 (zur. 3) i 2275 (zur. 4-5), tam bez lokalizacji, wśród tekstów zamieszczonych w monografii Kaliskiego.]

¹ [W rkp. terenowym dopisany wariant: „jak”.]

Pójdiesz ci ty przez las,
ja kole lasu,
krzyknę raz, drugi raz,
odezwij się, Kasiu.

Kasia usłyszała,
głosem zawołała:
Nie odjeżdżaj, Jasiu,
bo będę płakała.

Płacz ty tam i nie płacz,
ja nie będę słyszał,
choćby jak najdalej,
będę listy pisał.

Pisz ty tam i nie pisz,
nie będę czytała,
bom się w tobie, Jasiu,
szczerze nie kochała.

Powiedz mi, powiedz,
coś miała powiedzieć,
wsiądę na konika,
nie będę tu siedzieć.

Wsiądę na konika,
wsiądę na karego,
pojadę, poszukam
kochania inszego.

92. [Rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 1 nr 1, w rkp. odsyłacz do tekstu w zbiorze K. W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów...* T. II, s. 182. Tekst por. w T. 46 nr 279 i 280]

93. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14-14a.]

[Lubień]

Bodaj cię piorun trząśł,
 bodaj cię zapalił,
 jeszcze ci nie dała¹,
 już się pochwalił.

Małżeństwo. Rodzina. Sierota

[Panki]

Oj, do - brze te - mu, do - brze, co czte - ry wo - ły ma,

[oj], jesz - cze te - mu le - piej, co czte - ry zo - ny ma.

Oj, dobrze temu, dobrze,
 co cztery woły ma,
 [oj], jeszcze temu lepiej,
 co cztery żony ma.

[Jed]na mu pościele,
 druga go odzieje,
 [trzeci]a mu buzi da,
 czwarta mu się przyda.

94. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a.]

¹ [W rkp. nad „ci nie dała” dopisane: „cie nie chciała”.]

95. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, brzeg karty uszkodzony, stąd niepełne niektóre wiersze, ponadto w tece 33, sygn. 1305, k. 59 nr 514 czystopis tej melodii z incipitem „Oj, dobrze” i z lokalizacją ogólną: „Zalesie, Rawa”.]

[Parcicie pod Wieruszowem, Jaworek]

Musical notation for the song 'Parcicie pod Wieruszowem, Jaworek'. It consists of two staves of music in 3/4 time, with a key signature of one sharp (F#). The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes.

Nie bij - ze mnie, nie bij, bo mnie bę - dzie bo - leć,
je - no mnie po - ca - łuj, to ja bę - dę wo - leć.

Nie bijże mnie, nie bij,
bo mnie będzie boleć,
jeno mnie pocałuj,
to ja będę woleć.

[Cielce]

Musical notation for the song 'Cielce'. It consists of two staves of music in 2/4 time, with a key signature of one sharp (F#). The melody is written on a treble clef. The lyrics are written below the notes.

A jak wspom - nę daw - ne cza - sy, ach, ja bied - na,
kie - dym by - ła u swej mat - ki ze trzech jed - na.

A jak wspomnę dawne czasy, ach, ja biedna,
kiedym była u swej matki ze trzech jedna.

Paślam bydło lub też trzodę,
to mnie bili, kiedm puściła komu w szkodę.

96. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 47, pierwotna lokalizacja „Parcicie” poprawiona na: „Parcice pod Wieruszowem”, do czego dopisana nazwa „Jaworek”. W rkp. dla tego tekstu zanotowane są dwie wersje melodyczne, tu publikuje się pierwszą z nich, druga zamieszczono została w T. 46 nr 307.]

97. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 59.]

Sypiała ja na zapiecku bez pościeli,
teraz sypiam pod kotarą gdyby pani.

Zjadłam z rana kartoflisku lub prażuchu,
teraz jest kawa posiłkiem w moim brzuchu.

98

[Cielce]

Ani my z majątku,
ani my z kochania,
z jednego przekleństwa,
z drugiego płakania.

99

Szadek

A - że - by ja by - ła u swej mat - ki dłu - ży,
cho - dzi - ła - bym so - bie jak kwia - ty - szek ró - ży,
cho - dzi - ła - bym so - bie jak kwia - ty - szek ró - ży.

Ażeby ja była u swej matki dłuży,
[:chodziłabym sobie jak kwiatyszek róży:].

A tera ja chodzę jak biała lelija,
wyjńdę [...] powija.

98. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 59. Tekst por. w T. 46 nr 337.]

99. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 26, w rkp. skreślona pierwotna lokalizacja „Sieradz”, w zapisie tekstu brak fragmentu drugiej zwrotki, por. w cz. I *Kujaw* (DWOK T. 3) nr 25 i nr 101.]

Wyszła na poleczko, robić ij sie nie chce,
spojrzy na słonyzsko, daleko ij jeszcze.

Wysoko, daleko, daj go Bogu Ojcu,
nie wyspałam ci sie po wczorajszym tońcu.

100

[Rudlice, Niemierzyn]

Chcia-ła pa-ni pi-wa pić, pi-wa pić, nie miał jej kto u-to-czyć.

Chciała pani |:piwa pić|,
nie miał jej kto utoczyć.

101

[Parcice]

O-la-bo-ga, śmierć mi gro-zi, o-ble-kę ja ko-zuch ko-zi,

wle-zę za piec, bę-dę sie-dzi[ęć], aż mi ko-zuch bę-dzie śmier-dzić.

100. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 50, pełny tekst tego wątku zob. *Poznańskie cz. IV (DWOK T. 12) nr 459.*]

101. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, czystopis melodii z incipitem tekstu w rkp. Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 49 nr 118, tam z taką samą lokalizacją, z dopiskiem „pieśń” i odsyłaczem do rkp. tekstu w tece 16, czystopis tekstu w tece 16, sygn. 1209, k. 5 nr 146 z odsyłaczem zwrótnym, w rkp. z teki 16 w zwr. 1. i 2.: „O dla Boga”, w 4. zwr. w w. 3-4: „dzieci z rożku zażywały, od głodu mu pozymierały” z dopisanym: „pozdychały”.]

Olaboga, śmierć mi grozi,
 oblekę ja kozuch kozi,
 wleżę za piec, będę siedzi[ec],
 aż mi kozuch będzie śmierdzić.

Olaboga, matka chora,
 wlażła za piec, ojca woła,
 a coż to tam za choroba,
 co się trzęsie ojcu noga.

Naści, ojciec, parę groszy,
 biegaj, dzieciom nakup kaszy.
 A ojciec też lada jaki,
 kupił dzieciom róg tabaki.

Na ta, dzieci, zażywajta,
 na kaszę się nie spuszczałta.
 Dzieci tabakę zażywały,
 od głodu mu pozdychały.

102

[Lubień]

Da - liś - cie mnie, da - li, za ta - kie - go o - cza - ła,
 ni ja z nim do kar - czmy, ni ja do koś - cio - ła.

Daliście mnie, dali,
 za takiego oczala,
 ni ja z nim do karczmy,
 ni ja do kościoła.

103

Oj, sierota ja była cięższa kamienia, ka[mienia],
a¹ bodaj się pod sierotą ziemia rozstała.

Ziemia rozstała, niebo otworzyło,
a bodaj to sieroctwa na świecie nie było.

104

Da [...]

oj, na świecie będący.

Oj, kto idzie drogą,
kopnie kamień nogą,
oj, tak ci mnie, sierotę
na świecie ubogą.

Ballady

105

[Walichnowy pod Wieruszowem]

Na Po-do - lu bia-ły ka - mień, na Po-do - lu bia-ły ka - mień,

Po-do-lan - ka [sie-dzi na nim], Po-do-lan - ka [sie-dzi na nim].

103. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, nota lokalizacja zatarta, tekst zapisany wśród pieśni zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego.]

¹ [dopisane później]

104. [Rkp. Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, nota lokalizacyjna zatarta, tekst zapisany wśród pieśni zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego; tekst pierwszej zwrotki por. *Mazowsze cz. VI* (DWOK T. 41) nr 394.]

105. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 49, pełny tekst zob. w *Pieśniach ludu polskiego* (DWOK T. 1) nr 8 s. 115–133.]

[:Na Podolu biały kamień:],
[:Podolanka [siedzi na nim]:].

106

[Lubień]

Jaś ko - ni - ki po - ił, Ka - sia wo - dę bra - ła,
oj, Jaś so - bie za - śpie - wał, Ka - sia za - pła - ka - ła.

Jaś koniki poił, Kasia wodę brała,
oj, Jaś sobie zaśpiewał, Kasia zapłakała.

Oj, Jaś sobie zaśpiewał o zielonym gaju,
oj, Kasia zapłakała od wielkiego żalu.

107

[Zbiersk]

Tam za War-sza-wą, tam za War-sza-wą, na bło-niu, na bło-niu,
wy - wi - ja Ja-sio, wy - wi - ja Ja-sio, na ko-niu, na ko-niu.

106. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, w rkp. w pierwszym wierszu przed „Jaś” dopisane „A”, za melodią zanotowana jeszcze jedna, alternatywna jej wersja dla zapisanego obok innego tekstu: „Daliście mnie, dali...” — zob. nr 102 w tym tomie; drugi zapis melodii dla tej ballady w tece 33, sygn. 1305, k. 36 nr 299, tam z taką samą lokalizacją i z odsyłaczem do tekstu nr 2268 z teki 13 — zob. przypis do pieśni nr 41 w tym tomie. Pełny tekst ballady „Jasio konie poił...” zob. w *Pieśniach ludu polskiego* (DWOK T. 1) nr 5 s. 27-71. Tekst por. w T. 46 nr 369-370.]

107. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54, pełny tekst zob. w *Pieśniach ludu polskiego* (DWOK T. 1) nr 12 s. 151-170.]

|:Tam za Warszawą:| |:na błoniu:|
|:wywija Jasio:| |:na koniu:|.

Kasiuła za nim chodziła, [chodziła,]
dziecię w fartuszkę nosiła, [nosiła].

Tak długo nosiła, [nosiła,]
aż w żywe wodę wrzuciła, [wrzuciła].

Siedział młynarczyk na płocie,
ujrzał to dziecię na wodzie.

Jakże cię, dziecię, ratować,
kiedy Kasiuła jedyna twoja mać.

I zawieźcież mnie do boru,
naróbcie ze mnie popiołu.

I rozsiejcie mnie w biały kwiat,
będzie mnie płakał, będzie litował cały świat.

I rozsiejcie mnie w chojaki,
będą mnie płakać, [będą] chłopaki.

108

Rud[lice]

Jesz - cze to nie by - ło, jak te - raz na - sta - je,

że pan Ko - zu - chow - ski swą żo - nę sprze - da - je.

Jeszcze to nie było, jak teraz nastaje,
że pan Kożuchowski swą żonę sprzedaje.

I p[an] Białecki swą żonę sprzedał,
jak od pojęcia, tak z nią życia nie miał.

I przyjechało czterech Moskali,
a ona ucieka prędko do pokoju.

A on do niej mówi zaraz takie słowo:
Stój, nie uciekaj, tylko bądź wesołą.

A na że klucze, a idź do piwnicy,
nalewaj gościom wina we skłanicy.

A ona nalewa wina we skłanicy,
a starszy Moskal już pieniądze liczy.

I narachował całkie pięć tysięcy,
a p[an] Białecki mówi: Trzeba było więcej.

Weź te pieniądze, schowaj do szkatuły,
już nie będziesz widział twojej żony milej.

Wziął ją na¹ rączkę, prowadzi na ganek,
a ona woła: Ratuj mnie kochanek.

A on do niej mówi jeszcze takie słowa:
Idź precz ode mnie, a złam sobie głowę.

Wojna. Wojsko

109

Pieśń rekruta

z wieluńskiego pou[ziatu]

Bóg ci zapłać, matka,
coś mnie wychowała,
niewielkiej pociechy
ze mnie doczekała.

¹ [Tak w rkp.]

109. [Rkp. nieznanego autora, teka 5, sygn. 1136, k. 90. Tekst por. w T. 46 nr 374 zwr. 7-8 oraz tamże nr 376-377.]

Niewielkiej pociechy,
większego frasunku,
wiodą mnie na wojnę
jak psa na postronku.

Dadzą ci mi pałasz
i szablę przy boku,
maszeruj, maszeruj,
ty biedny wojaku.

Dadzą ci mi kocioł
i pokrywą na to,
ja, mizerny żołnierz,
życiełożę za to.

Dadzą ci mi chleba
jak dębowy listek,
jeszcze się pytają,
czyś ty już zjadł uszysstek.

Nie zjadłem, nie zjadłem,
w sieni nade drzwiami¹,
co spojrzę na niego
zaleję się łzami.

110

[Panki]

Kiedym miała lat piętnaście,
tom się w żołnierzach kochała.

Matkę miałam kieby jędzę,
wiązała mnie na powrozie.

Da, ja oknem uciekałam,
da i nocowałam w obozie.

¹ [W wariantcie tej pieśni z *Kieleckiego* (DWORK T. 18 nr 330) dwa pierwsze wiersze tej zwrotki: „Nie zjadłem, układłem w sieni nade drzwiami”.]

110. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, zapis muzyczny do tego tekstu obejmuje tylko dwa takty: .]

111

[Zbiersk]

Bieda, bieda z uzarami,
bo brząkają ostrogami,
ale bieda z inszej strony,
przyjdą jegry i z dragony,
już mężowie wykrzykują,
bo im rogi przyprowadzą.

Karczma. Zabawa. Tańce

112

[Panki]

Kiej się zej - dzie - my w Czer-nio - wej Gór - ce,

grać, da, ka - że - my, je - dni z pol - ska,

dru - dzy z nie - miec - ka, trze - cie - mu świe - ci

z bo - ku gwiaz - decz - ka.

111. [Rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 26 nr 2136.]

112. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, dwa ostatnie takty uzupełniono według t. 3-4.]

Kiej się zejdziemy w Czerniowej Górcie,
grać, da, każemy,
jedni z polska, drudzy z niemiecka,
trzeciemu świeci z boku gwiazdeczka.

113

[Kalisz]

Tańcował ci Kuba w sieni,
a dziewczki mu czapkę wzięni,
oj, nie frasuj się, Kuba,
a znajdzie się twoja zguba.

Stany. Rody

114

[Lubień]

A skąd je - dziesz, choło-pie, cha - mie, chło-pie, cha - mie?

Od Kra-ko - wa, moś-ci pa - nie.

Ja - ka w to - bie har-da du - sza, nie u-chy - lisz ka-pe-lu - sza.

113. [Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 5 nr 168, w rkp. jako ciąg dalszy zapisany tekst „Porabali, posiekali...”, opublikowany z melodią w T. 46 nr 385, na podstawie czystopisu z teki 8.]

114. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14.]

A skąd jedziesz, |:chłopie, chamię:|?
 Od Krakowa, mości panie.
 Jaka w tobie harda dusza,
 nie uchylisz kapelusza.

115

[Lubień]

Oj, czy ja nie parobek,
 oj, czy nie umiem robić,
 [oj,] umiem sieczkę [...]¹,
 da, do kochania chodzić.

116

[Lubień]

Dziwują się ludzie, za co kucharz pije,
 za te kawałeczki, co w kieszonki kryje.

Nie pójde, nie pójde za psa, za kucharza,
 oj, boby mnie uwiązał jak psa u stragarza.

115. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, czystopis melodii w tece 33, sygn. 1305, k. 36 nr 291.]

¹ [W rkp. fragment tekstu nieczytelny, prawdopodobnie „rzezać”.]

116. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a.]

117

[Lubień]

Przyszedł chłop do młyna,
złapał się za głowę:
Młynarze, rakarze,
zjedliście połowę.

118

[Lubień]

Oj, Krakowiaczek ci ja,
oj i taki, i siaki,
oj i umiem sitka robić,
da i umiem i przetaki.

119

[Lubień]

Gó - rą ow - ce, gó - rą, ba - ra - ny do - ła - mi,
mie - rzę - ckie chło - pa - ki z krzy - we - mi no - ga - mi.

117. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a, czystopis Kolberga w tece 13, sygn. 1193, k. 28 nr 2274, tam także początek następnej zurotki: „Mły[narze...]”.]

118. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14.]

119. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 36 nr 297, tam zanotowana melodia, tekst w tece 13, sygn. 1193, k. 28 nr 2265, zapisy połączone wzajemnymi odsyłaczami; rkp. terenowy Kolberga w tece 43, sygn. 1352, k. 14 z lokalizacją ogólną „Lubień”, tam tekst bez melodii, czystopis zwr. 1-2 także w zespole przyśpiewek w tece 16, sygn. 1209, k. 14 nr 928, tam lokalizacja ogólna: „Lubień” z dopisaną później notatką: „Sulejów, Piotrków Trybunalski” oraz z odsyłaczem do melodii w tece 33. W rkp. terenowym z teki 43 w zwr. 1 w w. 3: „parobki” zamiast „chłopaki”, w zwr. 2 w w. 1: „tońca”, w zwr. 4 w w. 4 i zwr. 5 w w. 3: „szpitalu”, w zwr. 5 w w. 2: „oficerem” zamiast „oficjantem”.]

Górá owce, górá,
barany dołami,
mierzęckie chłopaki
z krzywemi nogami.

Jak pójdzie do tańca,
lelinowe rogi,
wprzód wystawi kałdun,
jak koślawe nogi.

Jak pójdzie przed skrzypka,
ramionami rusza,
czy li też od pychy,
czy go też wesz kąsa.

Górá owce, górá,
barany doliną,
mierzęckie chłopaki
szpitala nie miną.

Sołtysa parobek
oficjantem będzie,
na środku szpitala
torby łątać będzie.

120

[Lubień]

Każę sobie, każę
konia ostro okuć,
bo mię obiecały
mierzęcanki otruć.

Już mnie nie otrują,
bom ja się dowiedział,
wsiądę na konika,
nie będę tu siedział.

121

[Panki]

Oj, nie przez taki dunaj,
da, mój koniczek pływał,
da, nie u tak[ich] ci ja,
da, zalesianek bywał.

Da, była jedna ślepa,
a druga garbata,
a trzecia przełamana,
a czwarta francowata.

122

Wieluńskie, Lubojnia¹

Ziele rozmara², parobcy,
ziele rozmara,
zaleca się w tej Luboni
lada niezdara.

A ziele ruta, parobcy,
a ziele ruta,
w tej Luboni parobczyjska,
jeno ich buta.

Kiedy idą do ryneczka,
to się chybają,
czy od buty³, czy od pychy,
czy w czubie mają?

121. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70.]

122. [Rkp. Kolberga, teka BUW 465 (dawniej tamże TNW 150), k. 267, w rkp. odsy-
łacz: „W.II.402”, nie udało się ustalić do jakiego zbioru pieśni on kieruje, natomiast taki
sam tekst zamieścił Kolberg w cz. V *Poznańskiego* (DWOK T. 13) nr 147, tam z melodią
i z lokalizacją: „od Ponieca, Bojanowa”.]

¹ [Tak w rkp., zapewne omyłkowo, prawdopodobnie chodzi o Lubonię w pow. Piotrków,
dalej w tekście: „w tej Luboni”.]

² rozmaryn

³ dumy

Praca. Służba. Pasterskie. Flisackie. Myśliwskie

123

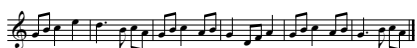
[Lubień]

Na tu - tej - szym po - lu sze-ro-ko i dłu - go,
nie będ - ą tu cho - dzić mo - je nóż - ki dłu - go.

Na tutejszym polu szeroko i długo,
nie będą tu chodzić moje nóżki długo.

Ani nóżki chodzić, ani ręce robić,
nie będziecie tutaj nade mną przewodzić.

123. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a, drugi zapis melodii w tece 33, sygn. 1305, k. 68 nr 933 z lokalizacją ogólną: „Lubień” i odsyłaczem do tekstu w tece 16, sygn. 1209, k. 14 nr 928, tam też lokalizacja ogólna: „Lubień”. Czystopis Kolberga w tece 8, sygn. 1163, k. 131. W rkp. terenowym takti 5-8 niewypełnione, uzupełniono je na podstawie t. 1-4, za melodią zanotowane jeszcze 6 taktów:

Tekst według czystopisu z teki 8 zamieszczony w T. 46 nr 408, melodia tamże nr 670, bez tekstu, również według czystopisu z teki 8. Tu publikuje się prymarny zapis melodii ze słuchu z podpisaniem pod nią w rkp. tekstem.]

124

[Panki]

Sady wołek wyrykuje,
bo robić musi
i dziewczyna popłakuje,
bo go paść musi.

Oj, ryczą wołki, ryczą,
da, że się nie najadły,
da, bo ja się zabawił,
da, u dziewczyny ładnej.

Oj, nie ryczcie, wolęta,
da, posiłę was jeszcze,
da, tylko ja se pobujam,
da, po tym Nowym Mieście.

125

Brudzyń, Małyń

Pędzi wołki w las, da i w las,
pędzi wołki, da, maluchna,
ty je będziesz nawracała,
ja je będę paśł, da i paśł.

A jak będziesz wyganiała,
wyganiaj w dąbki, da, w dąbki,
będziemy się szanowali,
jak dwa gołąbki, gołąbki.

Jak zawołasz, tak zawołaj,
gorzej z podwórza, podwórza,
wygnałby ci mój kochanek,
u niego stróża, da, stróża.

124. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70.]

125. [Rkp. Kolberga, teka 16, sygn. 1209, k. 8 nr 445, w zapisie terenowym Kolberga (teka 43, sygn. 1352, k. 65) ten tekst z lokalizacją ogólną: „Chrząblice”. Tekst por. T. 46 nr 132.]

[Lubień]

Hej wa, chłop-cy Kra - ko-wia - cy, pły-niem ga - la - ra - mi,

kiej się tra - fi cza - sek ja - ki tań - czyć z Ma - zu - ra - mi.

Krzycz, ret - ma - nie, nie po - mo - że, precz wio - sła w do - li - ny,

już kra - kow - cy ocz - ka ho - że zwa - bi - ły dziew - czy - ny.

Hej wa, chłopcy Krakowiacy, płyniem galarami,
kiej się trafi czasek jaki tańczyć z Mazurami.
Krzycz, retmanie, nie pomoże, precz wiosła w doliny,
już krakowcy oczka hoże zwabiły dziewczyny.

A kiej wej dobierzem pary i puścim się w tany,
bierz tam diabli twe galary, retmanie kochany.
Dajwa z podkówkek ogniska, nim pora przeminie,
bo może jutro, chłopczyska, nasz galar odpłynie.

Do nas, dziewczęta, prosimy i wam się też spieszy,
jednym galarem płyniemy, niech się każda cieszy.
Bo, dziewczęta, czas jak woda, bardzo prędko płynie,
tańcuj każda, pókiś młoda, z jutrem wszystko minie.

126. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a, brzeg karty uszkodzony, fragmenty uzupełniono według tekstu zamieszczonego przez Kolberga w *Krakowskiem* cz. II (DWOK T. 6) nr 377, w wariantcie z Krakowskiego w zwrt. 1 w w. 3: „do wiosła i linij” i w w. 4: „już krakowskie oczka hoże”.]

Grajcie skrzypki mnogim udom, jest tu trochę groszy,
ustąpią krakowskim zuchom warszawskie Bartoszy.
Bo ja chłopak wcale żuawę, jeno się obróczę,
każdego Bartka z Warszawy przez nogę przerzucę.

Dalej, chłopcy, do roboty pomiędzy dziewoje,
która przyjmie twe zaloty, bierz ją też jak swoją.
Hejże, dziewczę z modrém oczkiem, nie ujdiesz przede mną,
dawno patrzysz na mnie boczkim, pójdź tańcować [ze mną].

[I] ty z czerwonym buziakiem, spuszcza[sz] oczka skromnie,
masz chęć tańczyć z Krakowiakiem, pójdź więc, proszę, do m[nie].
Bo nieprędko taki żuawę trafi się do tańca,
nie puszcze cię od zaba[wy] aż do wschodu słońca.

127

Po - je - dzie - my na łów, [na łów, to - wa - rzy - szu mój,
na łów, na łów, na ło - wy,] po ga - i - czek ga - jo - wy,
[to - wa - rzy - szu mój, to - wa - rzy - szu mój]

Pojedziemy na łów, [na łów, towarzyszu mój,
[na łów, na łów, na łowy,]
po gaiczek gajowy,
[towarzyszu mój, towarzyszu mój].

127. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 68, pieśń zanotowana wśród innych zamieszczonych w monografii Kaliskiego. Tekst por. w T. 46 nr 473.]

Idzie ano zając, [zając], tou[arzystu mój],
 puśćmy charty na wola,
 niech zająca dogonia,
 [towarzystu mój, towarzystu mój].

[Idzie ano] sobol, [sobol, towarzystu mój],
 [puśćmy charty na wola,
 niech sobola dogonia,
 towarzystu mój, towarzystu mój].

[Idzie ano] panna, [panna, towarzystu mój],
 puśćmy nóżki na wola,
 nie[chaj pannę dogonia,
 towarzystu mój, towarzystu mój].

Będą dzielić [...]
 tobie sarna, a mnie koń,
 bieźże sobie, pannę goń,
 [towarzystu mój, towarzystu mój].

[Będą dzielić ...]
 tobie zając i sarna,
 a mnie sobol i panna,
 [towarzystu mój, towarzystu mój].

128

Pojedziemy na łów [...]

128. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a, melodia z incipitem tekstu zapisana wśród pieśni zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego, pełny tekst zob. wyżej. Tekst por. w T. 46 nr 473.]

Różne

129

Od Częstochowy

Czte-ry mi - le za War - sza - wą o - że - nił się wró - bel z ka - nią,

uszyst - kich pta - ków za - pro - si - li, a o so - wie za - ba - czy - li.

Cztery mile za Warszawą
ożenił się wróbel z kanią,
wszystkich ptaków zaprosili,
a o sowie zabaczyli.

Jak się sowa dowiedziała,
szczęścią koni przyjechała,
siadła sobie na przypiecku,
kazała grać po niemiecku.

Pojął ci ją wróbel w taniec
i wyrwał jej średni palec.

Co ty robisz, utrapieńcze,
bo mi wyrwiesz wszystkie palce.

Żeby ci miał więcej złości
połamałbym w tobie kości.

129. [Rkp. Kolberga, teka BUW 465 (dawniej tamże TNW 150), k. 26, wariant melodii z taką samą lokalizacją opublikowany w T. 46 nr 507 na podstawie rękopisu z teki 8, tam tylko pierwsza zwrotka tekstu.]

130

[Łyskornie]

Mościa panno, tym czasem
widzisz chmury za lasem,
czy będzie deszcz?

Jak te ptaszki zaśpiewają,
co rogowe dzioby mają,
to będzie deszcz.

131

Wieluń

Poszed dziaduś między śliwki,
nadybał tam cztery dziwki,
hop, cup, z kądziałą,
kto kce, przędzie ją,
cyjja ochota do kołowrota?

130. [Rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1193, k. 1 nr 2, pod tekstem odsyłacze do zbiorów Ż. Paulego i K.W. Wójcickiego, zob. Ż. Pauli *Pieśni ludu polskiego w Galicji*, Lwów 1838, s. 151 nr 14, K. W. Wójcicki *Pieśni ludu Białochrobatów...* T. II, Warszawa 1836, s. 183.]

131. [Rkp. Kolberga, teka 3194, k. 78, nad melodią skreślona pierwotna lokalizacja: „Kalisz”.]

Da, świ - der ja - je zniósł, ma - tu - lu,

da, świ-der ja-je zniósł, da i zniósł, oj, wilk się na-jadł cha-ba-ni - ny,

oj, pò-le - ciał do cho-i - ny, oj, za-ba-wił się trzy go-dzi - ny.

Da, świder jaje zniósł, matulu,
 da, świder jaje zniósł, da i zniósł,
 oj, wilk się najadł chabaniny,
 oj, poleciał do choiny,
 oj, zabawił się trzy godziny.

A bodaj cię diabli wzięni,
 żeś mi nasrał tutaj w sieni,
 [a bodaj cię] i porwali,
 żeś nie posed troche dalej.

132. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a, czystopis melodii także w rkp. Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 67a nr 928, z lokalizacją ogólną: „Lubień”. W rkp. terenowym za melodią zanotowana alternatywna wersja dla t. 2 z notatką „vel”: triola ósemkowa $h^1 d^2 e^2$, dwie ósemki $f^2 h^1$ i ćwierćnuta d^2 .]

133. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 18, tekst zapisany wśród innych pieśni zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego, w trzecim wierszu znak powtórzenia zamiast tekstu. Tekst por. w T. 46 nr 540, tam według czystopisu z teki 8.]

Religijne. Historyczne

134

O dobrodziejstwach Boskich

Konin

Cze-go chcesz po nas, Pa - nie, za twe hoj-ne da - ry,

cze - go za do-bro - dziej - stwa, któ-rych nie masz mia - ry?

Koś - ciół cię nie o - gar - nia, uszę-dy peł-no Cie - bie

i w ot-chła-niach, i w mo - rzu, na zie - mi i w nie - bie.

Czego chcesz po nas, Panie, za Twe hojne dary,
czego za dobrodziejstwa, których nie masz miary?

Kościół Cię nie ogarnia, wszędy pełno Ciebie
i w otchłaniach, i w morzu, na ziemi i w niebie.

134. [Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 70, na k. 70 dwukrotnie melodia tej pieśni, pierwszy raz to zamieszczony tu odpis ze zbioru M. M. Mioduszeuńskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika kościelnego...*, Kraków 1853, s. 885, drugi raz w innym metrum:

Cze-go chcesz po nas, Pa-nie, za twe hoj-ne da - ry, cze -

go za do-bro-dziej - stwa, któ-rych nie masz mia - ry? Koś -

ciół cię nie o - gar - nia, uszę-dy peł-no cie - bie i

w ot-chła-niach, i w mo - rzu, na zie - mi i w nie - bie.

135

[Parcice]

Nie - szczęs-na to trwo - ga po tym świe - ciesły - nie,

nie - je - den to czło - wiek bez spo - wie-dzi gi - nie.

Nieszczęsna to trwoga po tym świecie słyńie,
niejeden to człowiek bez spowiedzi ginie.

136

[Parcice]

Nie - szczęs-na to trwo - ga po tym świe-cie sły - nie,

nie-je-den to czło - wiek bez spo - wie-dzi gi - nie.

Nieszczęsna to trwoga po tym świecie słyńie,
niejeden to człowiek bez spowiedzi ginie.

pierwowzorem tekstu była *Pieśń XXV* Jana Kochanowskiego, zob. J. Kochanowski *Dzieła polskie*, opracował J. Krzyżanowski, Warszawa 1980, s. 279-280.)

135. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, w rkp. dwa warianty melodyczne, drugi z notatką: "lepiej" — zob. niżej; pełny tekst zob. T. 46, s. 328 nr 543.]

136. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, nad tym wariantem notatka: „lepiej” — zob. przypis do pieśni poprzedniej.]

137

Był pew - ny na świe - cie, któ - ry to w dni o - ne,

[ży - jąc spra - wie - dli - wie, miesz - kał w Ba - bi - lo - nie].

Był pewny na świecie,
który to w dni one,
[żyjąc sprawiedliwie,
mieszkał w Babilonie].

138

Ostr[ówek]

Je - dzie Dre - wicz, je - dz[ie...]

Jedzie DREWICZ, jedz[ie...]

137. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 366, w rękopisie melodia w metrum zmiennym z incipitem tekstu zanotowana wśród innych pieśni religijnych zamieszczonych przez Kolberga w monografii Kaliskiego, pełny tekst w T. 23 s. 216-218, według niego uzupełniono pierwszą zwrotkę.]

138. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 52, w rkp. pod melodią tylko incipit tekstu, pełny tekst zob. T. 46 nr 549.]

PIEŚNI SZLACHECKIE I MIESZCZAŃSKIE

139

[Lubień]

Gdy w czys-tem po - lu sło-necz-ko świe - ci

[...]

Gdy w czystem polu słoneczko świeci

[...]

Krowa wraca do swej zagrody,
szukając cienia i czystej wody,
i mnie tęskno do [...]

139. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, w zapisie tekstu brak kilku fragmentów, por. w T. 46 nr 566–569, w cz. V *Poznańskiego* (DWOK T. 13) nr 106 oraz w cz. II *Kujaw* (DWOK T. 4) nr 340.]

Pójdę ja zżynać pszeniczne snopki,
albo układać siano do kopki,
a jak mi się kwiat nawinie,
to go zaniosę w daninie mojej dziewczynie.

Pójdę ja zżynać trawkę zieloną,
zaśpiewam sobie piosneczkę ona,
com ją [...]

Rośnie na stawie trzcina [...]
[...] kwitnie w ogrodzie,
tak uspaniała kieby trzcina,
taka ładna jak lilija moja dziewczyna.

Spokojny ranek wiosennej chwili,
słowik na lipie wesoło kwili,
ale dla serca mojego,
milszy głos ulubionego Jasieńka mego.

Wszystko przemi[ja...] szczęście [...]

140

[Lubień]

Dziew-czę lu - be, twe mi - łą spoj - rze - nie
bu - dzi we mnie ja - kieś w ser - cu drze - nie,
kie - dy cie - bie wi - dzę przed so - bą,

pi - ję z cza - ry, myśl u - la - ta z to - bą,

po wy-pi - ciu tej - że me cier-pie - nie lżej - sze,

lecz gdy szał ten mi - nie, znów ser - ce smut - niej - sze,

lecz gdy szał ten mi - nie, znów ser - ce smut - niej - sze.

Dziewczę lube, twoje miłe spojrzenie
budzi we mnie jakieś w sercu drżenie,
kiedy ciebie widzę przed sobą,
piję z czary, myśl ulata z tobą,
po wypiciu tejże me cierpienie lżejsze,
[lecz gdy szał ten minie, znów serce smutniejsze:].

Dusza moja jest z tobą, aniele,
każesz, powiedz, nie będę pił wiele,
oczu twoich nie zapomnę wcale,
piję, przebac mych zgryzot nawale,
błagam na klęczkach, wybaczysz,
piję raz ostatni, że kocham, obaczysz.

[Panki]

Po - szła pa - nien - ka w gę - ste ja - go - dy,
 tam se zbie - ra - ła, tam się ni - ko - go nie spo - dzie - wa -
 ła, tam się ni - ko - go nie spo - dzie - wa - ła.

Poszła panienka w gęste jagody,
 tam se zbierała, |:tam się nikogo
 nie spodziewała:|.

I przyszedł do niej kawaler młody:
 Chodźmy, dziewczyno, chodźmy, jedyno,
 w dalsze jagody.

Ona go prosi: Puść mnie dlaboga,
 bo na mnie trwoga,
 słońce się zniża, noc się przybliża,
 daleka droga.

Leśne zwierzęta, polne ptaszęta,
 wędrujta ze mną¹.

Żebym się dotknął twego łózcza,
 strażnikiem będę twego wianeczka.
 Żebym się dotknął twojej pościeli,
 przyślićby po mnie z nieba anieli.

141. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, w tece 8, sygn. 1159, k. 20 i 47 (pierwotna karta przecięta) dwukrotnie zapis melodii z lokalizacją: „od Kłobucka”, jeden z nich opublikowany w T. 46 nr 137 z pełnym tekstem zanotowanym na tej samej karcie, drugi jest redakcją tej melodii w metrum $\frac{2}{4}$, tu zamieszcza się rkp. terenowy zanotowany z melodią w metrum zmiennym, w rkp. z teki 8 dla początku drugiej zwrotki odrębny wariant melodyczny .

¹ [Tu w rkp. notatka „bis”.]

Po-wiedz, lu - ba, po-wiedz szcze - rze, czy ty [ko - chasz mnie?]

[Wiel-ka mnie] o - cho-ta bie - rze, [od - po-wie - dzieć: nie].

Powiedz, luba, powiedz szczerze,
czy ty [kochasz mnie?]
[Wielka mnie] ochota bierze,
[odpowiedzieć: nie].

Wszakżem chłopiec miły, składny,
mam złoto i wsie.
Każda powie ci, żeś ładny,
ja powiadam: nie.

Ja w miłości jestem stały,
świat mnie wzorcem zwie.
Chociaż tak mówi świat cały,
a ja powiem: nie.

143

[Władysławów i Russocice]

Jestem chłopiec miły, składny,
świat mnie wzorem zwie,
każdy mówi, że ja ładny.
A ja mówię: nie.

Jestem chłopiec miły, składny,
mam złoto, mam wsie,
każdy mówi, że ja ładny.
A ja mówię: nie.

142. [Rkp. nieznanego autora, teka 36, sygn. 1320, k. 92, nad melodią notatka autora: „Śpiewka”, nota lokalizacyjna zapisana przez Kolberga, fragment karty odcięty, dlatego pierwsza zur. i zapis nutowy niepełne, uzupełniono według pieśni zamieszczonej w *Lubelskiem ...* (DWORK T. 75) nr 113.]

143. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 57.]

[Walichnowy pod Wieruszowem]

Powiedzze mi, kochanko, niech ja się nie tru - dzę,

niech ja so - bie swo - je - go siew - ku nie mu - dzę.

Nie trudź ko - nia, nie trudź sam sie - bie,

a o - bej - dę ja się bez cie - bie.

Powiedzże mi, kochanko, niech ja się nie trudzę,
niech ja sobie swojego siewku¹ nie mudzę.
Nie trudź konia, nie trudź sam siebie,
a obejdę ja się bez ciebie.

A on też to wyszedł tak bardzo zemdlony:
A niech będzie Jezus Chrystus pochwalony,
a już mię teraz z opieki,
a wypuściła na wieki.

144. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 49, pieśń opublikowana z akompaniamentem fortepianu w tomie *Pieśni i melodie ludowe ... cz. II* (DWOK T. 67/II) nr 701, na podstawie czystopisu Kolberga. Tekst por. w T. 46 nr 588-590.]

¹ [Tak w rkp., zamiast „siuka”.]

Raz, cho - dząc so - bie po po - lu,

czy - ści - łem zbo - że z ką - ko - lu i chcąc

wy - po - cząć po zno - ju, u - sia -

dłem blis - ko przy zdro - ju.

Raz, chodząc sobie po polu,
czyściłem zboże z kąkolu
i chcąc wypocząć po znoju,
usiadłem blisko przy zdroju.

Tam niedaleko wieśniacy
wyprzęgli z pługów bydła,
odpoczywając po pracy,
tam jeść przyniosły dziewczęta.

Pomiędzy temi wieśniaki,
co wypróżniali dwojaki,
z nich jeden wzdychał prócz jada,
do tej, co przy nim usiadła.

145. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13a, czystopisy Kolberga w tece 36, sygn. 1320, k. 41 i 9, obydwu z lokalizacją „od Piotrkowa”, na k. 9 tekst bez melodii z notatką na marginesie: „Poznań”, wskazującą na druk wariantu w monografii Poznańskiego, zob. *Poznańskie* cz. V (DWOK T. 13) s. 48 nr 82, w rkp. melodii z teki 36 na k. 41 w t. 8 wersja alternatywna: na trzecią i czwartą miarę ósemki $c^2 e^2 e^2 fis^2$.]

Gdy mówił, ona milczała,
wydać się jednak nie chciała,
choć jej oczy mu sprzyjały,
na niego patrzeć nie śmiały.

A ja to widząc, zdumiałem,
bo wiejskich dziewcząt nie znałem,
bom myślał, że tylko w mieście,
można się kochać w niewieście.

Lecz ja widzę, że to wszędzie
miłość ma swoje siedlisko,
bez niej się nikt nie obejdzie,
ta z ludzi robi igrzysko.

146

od Kalisza

Ach, któż u - zna los mój li - chy,

146. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 65, w rkp. dwie wersje melodii, pierwsza w metrum $\frac{6}{8}$, druga z notą: „lub” w metrum $\frac{3}{4}$, pierwsza wersja:

Ach, któż u - zna los mój li - chy, cho -

ciaż to jest rzecz prau - dzi - ua, że mię tra - pi smu - tek

ci - chy, ach, że jes - ten nie - szczę - śli - ua.

Ostatnia zwrotka prawdopodobnie zapisana później. W rkp. odsyłacz do zbioru W. Zaleskiego *Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego*, Lwów 1833, s. 237, pod

cho - ciał to jest rzecz praw - dzi - wa,

że mię tra - pi smu - tek ci - chy,

ach, że jes - tem nie - szczę - śli - wa.

Ach, któż uzna los mój lichy,
choć to jest rzecz prawdziwa,
że mię trapi smutek cichy,
ach, że jestem nieszczęśliwa.

Los na mnie sroży swe siły
wielkiej mocy wydobywa,
już mnie łzy nie zatopiły,
ach, jakżem ja nieszczęśliwa!

Z rana owce pędząc w pole,
osobliwie kiedy żniwa,
nieraz do krwi nóg nakolę,
ach, jakżem ja nieszczęśliwa!

W wieczór wróciwszy do chatki
każdy spokojnie spoczywa
i mnie dobrze u mej matki,
jednak jestem nieszczęśliwa.

Czyli to już tak na tym¹ świecie
nikt bez frasunku nie bywa ?
jaki taki wesoł² przecie
a ja żyję nieszczęśliwa.

Ręko, coś mię utworzyła,
zdajesz się być nader mściwa,
cóż takiego wykroczyła,
że jest dotąd³ nieszczęśliwa.

Ale już wiem co uczynię,
pókim jeszcze młoda, żywa,
pomyślę ją o chłopczynie,
a z nim już będę szczęśliwa.

Żem strapiona, każdy czyta
w mem obliczu i choć bywa,
nikt mnie nawet nie zapyta,
dlaczegom ja nieszczęśliwa.

147

od Sulejowa

W mi-lej ura - ca - jąc chło - pak po - go - dzie,

z jar-mar - ku i - dąc, chciał spo - cząć w chło - dzie,

¹ [W rkp. „tym” dopisane później]

² [Pierwotnie zapisane: „kontent”.]

³ [W rkp. pierwotna wersja: „że tak jestem”.]

147. [Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 89, w rkp. odsyłacz do cz. II *Krakowskie-go* (DWOK T. 6) nr 477, tam wariant tekstu.]

wtem, u - to - piw - szy o - czy swe w nie - bie,

spo - strzegł ros - ną - cą żo - lędź na dę - bie:

W miłej wracając chłopak pogodzie,
z jarmarku idąc, chciał spocząć w chłodzie,
wtem, utopiwszy oczy swe w niebie,
spozregł rosnącą żołądź na dębie:

Na takim drzewie, co tyka nieba,
najmniej by dyniom rosnać potrzeba.
Wtém twarda żołądź spadnie z wysoka,
zaledwie chłopu nie zbiła oka.

Ach, dobrze, rzecze, wie Bóg, co czyni,
że nie da rosnać na dębie dyni,
bo gdyby dynia z wysoka spadła,
pewno by mi głowa rozpadła.

Od gra-nic, gdzie żył Lech, od Kry - mu aż do Czech, od

Wę-gier aż po Rzym, ma win - ko uszę-dzie prym. Kto

ro-zum ma, chce dłu-go żyć, po - wi-nien, wi-nien win - ko pić, bo

win - ko mi - le grze - je krew, człek zdro - wy gdy - by lew, kto

ro-zum ma, chce dłu-go żyć, po - wi-nien, wi-nien win - ko pić, bo

win - ko mi - le grze - je krew, człek zdro - wy gdy - by

lew, człek zdro - wy gdy - by lew, człek zdro - wy gdy - by lew,

Od granic, gdzie żył Lech, od Krymu aż do Czech,
od Węgier aż pod Rzym, ma winko wszędzie prym.
|:Kto rozum ma, chce długo żyć, powinien, winien winko pić,
bo winko mile grzeje krew, |:człek zdrowy gdyby lew:|:.

Gdy z armat utną ryk i wtenczas winka łyk,
i broń do ręki bierz, na pole Marsa spiesz.
Choć przy kochance, winko dój i tysiąc jej amatorom strój,
bo zucha gdy polubi raz, zawsze jej serce masz.

Gdy serca westchnienia, ach, pal wina dziesięć flach,
gdy serce zamknie ból i uteczczas winko gul.
Gdy starość zechce zmienić włos, od winka weźmie szcztuka w nos,
bo w kogo z winka wstąpi [duch], ten, hopsa, tęgi zuch.

149

[Lubień]

149. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 16, rkp. uszkodzony, brak ostatnich wierszy zur. 4.]

Rozwesel lica, cudzoziemcze młody,
przestań już tęsknić za rodzinnym krajem,
piękne mi nieba błyszczą tu pogody,
|:obfitszem ziemia kwitnie urodzajem:|.

Dzięki za lubej przyjaźni dowody,
bys podobnych ty doświadczał wzajem,
nigdyś daleki od ojców zagrody,
nigdyś nie tęsknił za rodzinnym krajem.

Pójdź lepiej w grono młodych przyjacieli,
skroń tuą bluszczowym przyzdrobią majem,
pieśń troski koi, wino rozweseli
posępne myśli za rodzinnym [krajem].

Miłe mi niebo, miła ziemia wasza,
miła gościnność z wdzięcznym obcych
[...]

TAŃCE I MELODIE BEZ TEKSTU

150

Polonez

[Parcice]

151

Mazur

[Cielce]

150. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 6 nr 1738. W tomie 46, s. 447, pod numerem 806 zamieszczono tę melodię w inaczej zredagowanej wersji na podstawie rękopisu Kolberga z teki 8, sygn. 1163, k. 148.]

151. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 7 nr 1805. W tomie 46, s. 405, pod numerem 667 zamieszczono tę melodię w inaczej zredagowanej wersji na podstawie rękopisu Kolberga z teki 8, sygn. 1163, k. 168.]

112

152

[Cielce pod Wartą]

153

[Zbiersk pod Stawiszynem]

152. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, czystopis Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 7 nr 1798, z lokalizacją ogólną: „Cielce” oraz z notą Kolberga: „mój”. W tomie 46, s. 431, pod numerem 751 zamieszczono tę melodię w inaczej zredagowanej wersji na podstawie rękopisu Kolberga z teki 8, sygn. 1163, k. 166.]

153. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54, czystopis Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 6 nr 1768, z lokalizacją ogólną jak w zapisie z teki 43 i z bezpośrednią: „od Stawiszyna”.]

113

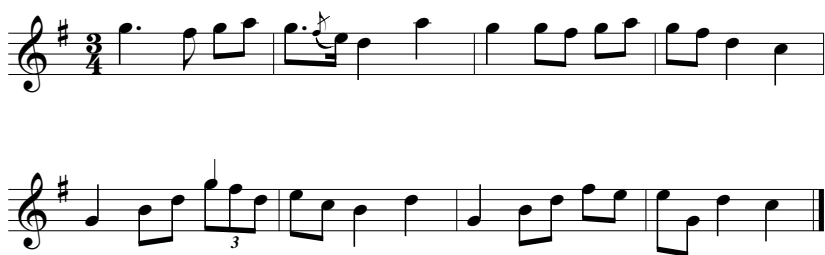
154

[Zbiersk pod Stawiszynem]

155

[Zbiersk pod Stawiszynem]

154. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

155. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

114

156

[Łyskornie]

157

Warta

158

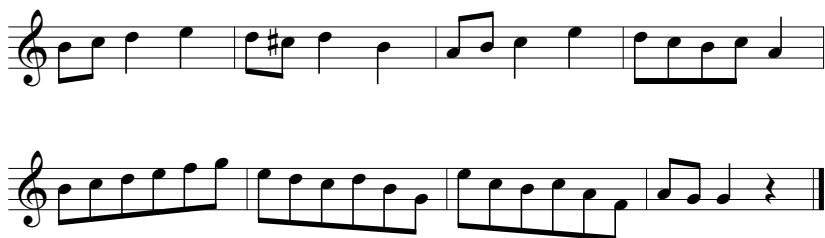
Skrzynno pod Wieluniem

156. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1305, k. 45.]

157. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 49 nr 86.]

158. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 52.]

159

[Łyskornie]

160

[Łyskornie pod Wieluniem]

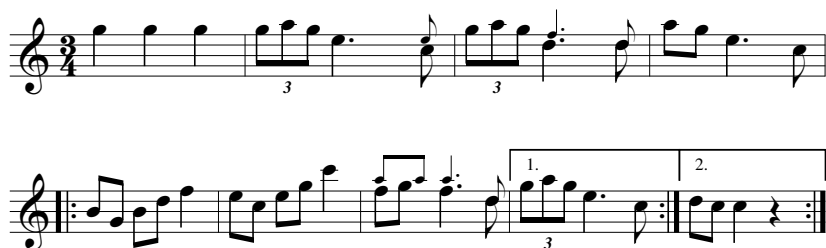
159. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 59 nr 497.]

160. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 45.]

116

161

[Łyskornie pod Wieluniem]

162

Krasice, Kłomnice

163

[Zbiersk pod Stawiszynem]

161. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 45, czystopis Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 5 nr 1717, z lokalizacją ogólną: „Łyskornie”, nad zapisem nota: „pieśń”, pod nutami kolejna nota: „W ciemnym lasku?”, w tym rkp. t. 2 taki sam jak t. 4. W tomie 46, s. 49 nr 77 opublikowano pieśń z takim incipitem, ale z inną melodią.]

162. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 79 nr 1411.]

163. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

164

[Panki]

165

[Skrzynno]

164. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70. Czystopis: teka 33, sygn. 1305, k. 59 nr 522, z lokalizacją ogólną: „Częstochowa”.]

165. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 6 nr 1750.]

118

166

[Zbiersk pod Stawiszynem]

167

[Zbiersk pod Stawiszynem]

168

[Jeżew]

166. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

167. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

168. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 63.]

119

169

[Zbiersk pod Stawiszynem]

Musical score for piece 169, consisting of three staves of music in 3/4 time with a key signature of two sharps (F# and C#). The first staff contains the first six measures, including a triplet of eighth notes. The second staff contains the next six measures, also including a triplet. The third staff contains the final two measures, ending with a double bar line.

170

[Zbiersk pod Stawiszynem]

Musical score for piece 170, consisting of two staves of music in 3/4 time with a key signature of two sharps (F# and C#). The first staff contains the first six measures, including a triplet of eighth notes and a dotted quarter note. The second staff contains the next six measures, ending with a double bar line.

169. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

170. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

120

171

[Jeżew]

172

[Lubień]

171. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 63.]

172. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 68 nr 934, rkp. terenowy w tece 43, sygn. 1352, k. 13a, bez lokalizacji.]

121

173

[Cielce]

174

Walichnowy pod Wieruszowem

173. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 59.]

174. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 49, jest to wariant melodyczny pieśni „Wsadziła Kasia jabłoneczkę”, która ma własny zapis muzyczny i tekstowy dokonany ze słuchu, pochodzący być może od innego informatora, zob. rozdział: "Obrzędy rodzinne", nr 24 w tym tomie.]

122

175

Łyskornie

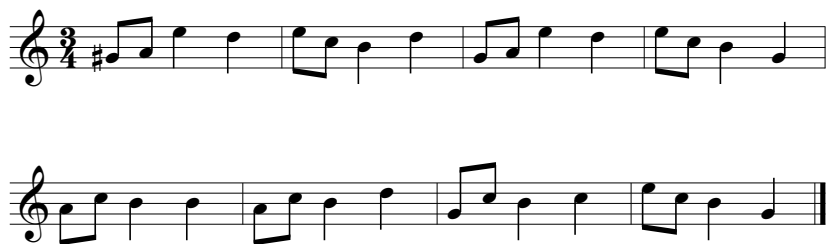
176

[Panki]

177

[Panki]

175. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 49 nr 107.]

176. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70. Czystopis: teka 33, sygn. 1305, k. 59 nr 520, z lokalizacją ogólną „Zalesie”.]

177. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70. Czystopis: teka 33, sygn. 1305, k. 59 nr 515, z lokalizacją „Zalesie, Zglinna p[od] Skierniewicami”.]

123

178

[Łyskornie pod Wartą]

179

[Zbiersk pod Stawiszynem]

178. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, czystopis Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 7 nr 1799, z lokalizacją ogólną: „Cielce”. W tomie 46, s. 78, pod numerem 133 opublikowano tę melodię w inaczey zredagowanej wersji na postawie rękopisu Kolberga z teki 8, sygn. 1163, k. 167.]

179. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

124

180

[Zbiersk pod Stawiszynem]

Musical notation for piece 180, consisting of two staves of music in 3/4 time with a key signature of two sharps (F# and C#). The first staff contains a melodic line with eighth and quarter notes. The second staff continues the melody with some notes marked with a tilde (~) above them, indicating a trill or grace note.

181

[Panki]

Musical notation for piece 181, consisting of two staves of music in 3/4 time with a key signature of one sharp (F#). The first staff contains a melodic line with quarter and eighth notes. The second staff continues the melody with quarter and eighth notes.

182

[Zbiersk pod Stawiszynem]

Musical notation for piece 182, consisting of one staff of music in 3/4 time with a key signature of one sharp (F#). The melody consists of quarter and eighth notes.

180. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

181. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70.]

182. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

183

[Panki]

184

[Piotrków]

183. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, czystopis Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 59 nr 517, tam z ogólną lokalizacją: „Zalesie” i notą: „jak *Trzeci maj*”, ta ostatnia może mieć związek z pewnym podobieństwem tej melodii do popularnego w XIX wieku *Mazura 3 Maja*, zob. A. Sowiński *Airs nationaux et populaires w: La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque*, T. 1 Paris 1833-1836, wkładka nutowa po s. 432 nr 5.]

184. [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 369, nad melodią nota: „tańce u Kamockiego”. Według wykazu podróży (*Korespondencja ... cz. III, DWOK T. 66, s. 705*) w roku 1860 Kolberg był u Kamockich w Dłutowie, nota ta sugeruje, że melodia ta mogła być tam wykonywana.]

126

185

Brudzyń pod Brudzewem i Marulew

186

[Zbiersk pod Stawiszynem]

187

Lubień

185. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 63.]

186. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

187. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 67a nr 916.]

188

[Cielce pod Wartą]

189

[Zbiorsk pod Stawiszynem]

188. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58.]

189. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

[Skrzynno]

[Cielce pod Wartą]

190. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 6 nr 1750, rkp. terenowy w tece 43, sygn. 1352, k. 52, z lokalizacją ogólną: „Skrzynno pod Wieluniem”. W rkp. terenowym t.1-4 i 5-8 zanotowane osobno jako dwie melodie, w czystopisie w tece 33 ujęte jako całość. Tu publikuje się zapis z teki 33 jako pełniejszy i ostatecznie zredagowany przez Kolberga, w którym on sam ustalił kolejność taktów i formę zapisu.]

191. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58.]

129

192

[Zbiersk pod Stawiszynem]

193

[Zbiersk pod Stawiszynem]

192. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

193. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

130

194

[Parcice pod Wieruszowem, Jaworek]

Musical score for 'Parcice pod Wieruszowem, Jaworek'. The score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. It consists of three staves. The first staff contains four measures: a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, a quarter note F#4, a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, and a quarter note F#4. The second staff contains four measures: a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, a quarter note F#4, a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, and a quarter note F#4. The third staff contains four measures: a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, a quarter note F#4, a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, and a quarter note F#4. There are triplets indicated by a '3' below the notes in the first and second staves.

195

[Cielce pod Wartą]

Musical score for 'Cielce pod Wartą'. The score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. It consists of three staves. The first staff contains four measures: a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, a quarter note F#4, a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, and a quarter note F#4. The second staff contains four measures: a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, a quarter note F#4, a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, and a quarter note F#4. The third staff contains four measures: a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, a quarter note F#4, a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, and a quarter note F#4. There are triplets indicated by a '3' below the notes in the first and second staves.

194. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 47, czystopis Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 6 nr 1735, z lokalizacją ogólną: „Parcice”, na marginesie nota: „pieśń”.]

195. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58.]

131

196

[Zbiersk pod Stawiszynem]

Musical score for piece 196, [Zbiersk pod Stawiszynem]. The score is written in treble clef with a 3/4 time signature. It consists of three staves of music. The first staff contains four measures. The second staff contains four measures, featuring a trill over the second measure and a triplet of eighth notes in the third measure. The third staff contains two measures, with a triplet of eighth notes in the first measure.

197

[Łyskornie]

Musical score for piece 197, [Łyskornie]. The score is written in treble clef with a 3/4 time signature and a key signature of one flat. It consists of two staves of music. The first staff contains four measures, featuring a trill over the second measure and a triplet of eighth notes in the third measure. The second staff contains four measures, with a trill over the third measure.

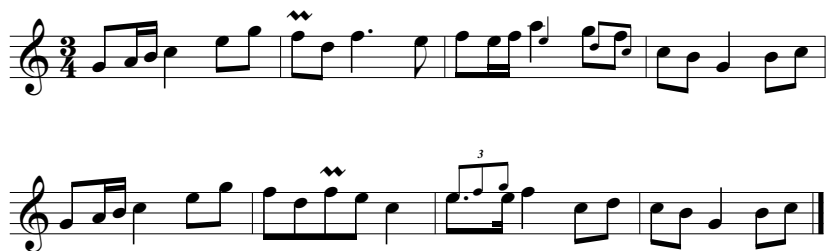
196. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

197. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 59 nr 496.]

132

198

[Zbiersk pod Stawiszynem]

199

[Zbiersk pod Stawiszynem]

200

[Zbiersk pod Stawiszynem]

198. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

199. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

200. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

201

[Zbiersk pod Stawiszynem]

202

[Zbiersk pod Stawiszynem]

203

[Cielce]

201. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54, t. 5 uzupełniono, w rkp. nieczytelny.]

202. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

203. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 8 nr 1818.]

134

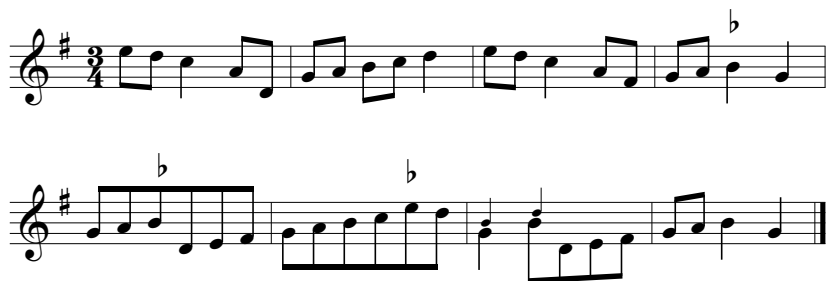
204

[Zbiersk pod Stawiszynem]

205

[Zbiersk]

206

[Zbiersk pod Stawiszynem]

204. [Rkp terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

205. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 7 nr 1782.]

206. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54, w rkp. nad t. 2 nota: „secundo” niejednoznaczna w kontekście budowy całej melodii, być może jest wskazówką, że t. 5-9 powinny być grane jako początek melodii, a t. 1-4 jako jej ciąg dalszy.]

135

207

[Zbiersk pod Stawiszynem]

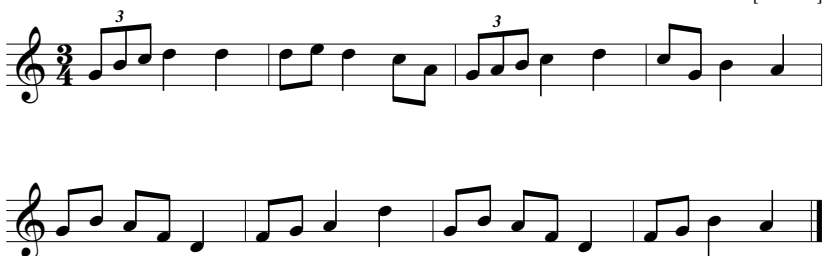
208

[Jeżew]

209

[Panki]

207. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54. W rkp. pomiędzy t. 2 i t. 3 prawdopodobnie był jeszcze jeden takt, obecnie nieczytelny z powodu plamy atramentu.]

208. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 63.]

209. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 70, czystopis Kolberga w tece 33, sygn. 1305, k. 59 nr 509, z lokalizacją: „Zalesie”.]

136

210

[Zbiersk pod Stawiszynem]

211

Skrzynno

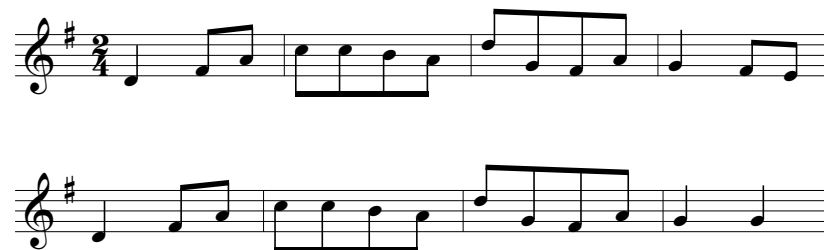
212

[Parcice pod Wieruszowem, Jaworek]

213

od Rozprzy i Kamińsk[a]

210. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

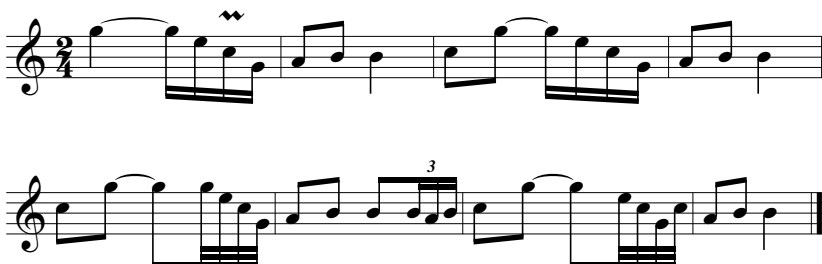
211. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 51.]

212. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 47.]

213. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 32 nr 129.]

214

215

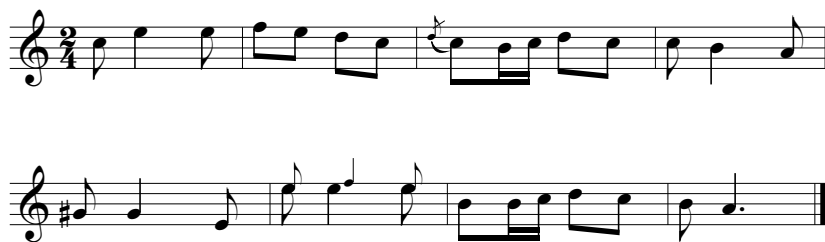

214. [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1163, k. 126, melodia zanotowana wśród zapisów przeznaczonych przez Kolberga do Kaliskiego. Za melodią zanotowana jeszcze jedna wersja dla t. 1 z notą: „lub tak”: .

215. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 36 nr 295, melodia zanotowana wśród zapisów przeznaczonych przez Kolberga do Kaliskiego.]

138

216

217

[Lubień]

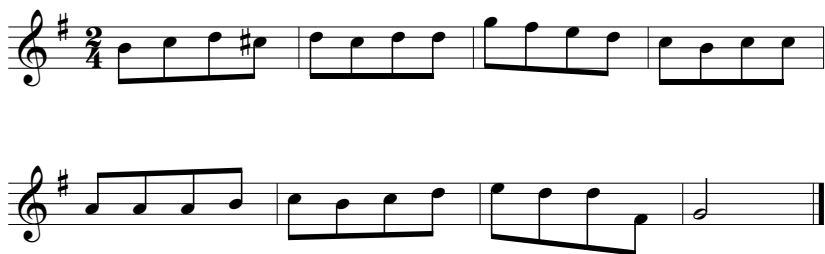
216. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 36 nr 292, melodia zanotowana wśród zapisów przeznaczonych przez Kolberga do Kaliskiego.]

217. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 36 nr 302, nad melodią nota „pieśń”.]

139

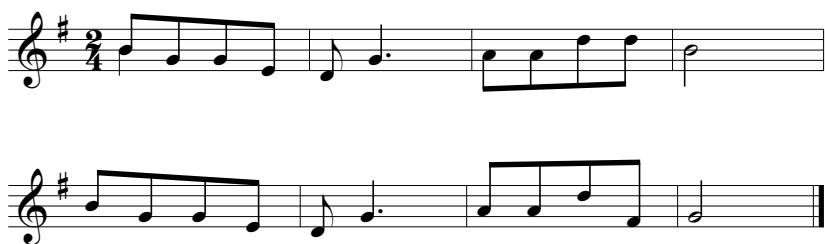
218

[Chrząblice]

219

[Lubień]

220

[Krasice]

218. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 65.]

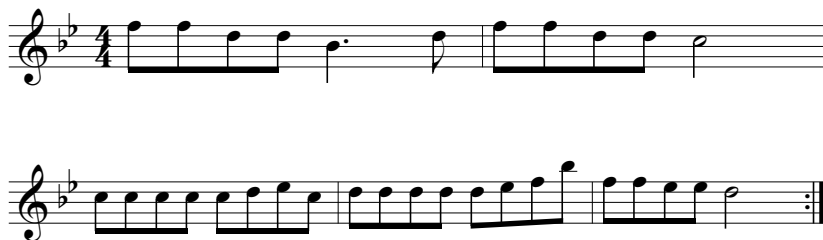
219. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 36 nr 301.]

220. [Rkp. Kolberga, teka 33, sygn. 1305, k. 43 nr 585.]

140

221

z Częstochowy

222

[Cielce]

223

221. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 26, nad melodią nota: „nabożna”.]

222. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, pod melodią tylko początek incipitu: „Kiebyście”.]

223. [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1163, k. 126. Melodia zanotowana wśród zapisów przygotowanych przez Kolberga do opublikowania w Kaliskiem.]

224

[Zbiersk pod Stawiszynem]

225

[Zbiersk pod Stawiszynem]

224. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

225. [Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54.]

VARIA

Przyczynki do „Świata nadzmysłowego”

[W czasie burzy]¹

W ziemi sieradzkiej lud, w czasie niepogody, mianowicie burzy i grzmotów, wystawia łopaty od chleba pod ściany śpiewając:

226

A idźcież te chmury,
na tatarskie góry,
gdzie Tatarzy siadają,
kropli wody żądają.

My jej nie żadamy,
bo jej dosyć mamy.

¹ [Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 341, w rkp. odsyłacze do źródła notatki, tj. do artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej ...*, s. 486, oraz do *Kieleckiego* (DWOK T. 19) s. 186 nr 5 (tam wierzenia związane z „tatarskimi górami”) i s. 197 nr 662 (tam wariant tekstu), następnie do artykułu W. Siarkowskiego *Materiały do etnografii ludu polskiego z okolic Kielc* w „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej” T. III 1879 (dział III etnolog.) s. 57 nr 27, tam wariant pieśni.]

Zgubić liszaj¹

Wieluń

Zażegnująca baba odzywa się, biorąc palcem rosę z okna przed
wschodem słońca i smarując nią choremu liszaj:

Panie liszaj,
zgiń mi dzisiaj,
w kościele na słupie,
księdzu na d...

Przyczynki językowe**Zwroty i wyrażenia²**

będziewa się obojecko chleba dorabiała (Wieluń)
chłopał, chłopalu (Szadek, Zgierz)
ciórko — wciąż, jedno po drugim (Kalisz, Brudzew)
chleb u wdowy wymowny (Kalisz, Brudzew)
gdzie ja ligam, legam (Częstoch.)
letko (Wieluń)
maluchna (Kalisz, Brudzew)
sierzeń — sworzeń u wozu (Częstochowa, Wieluń)
weźnies, weźnie (Wieluń)
wirtele — ćwierci, półkorce (Kalisz, Brudzew)
za rok, za dwie lecie, za trzy lata (Wieluń)

Nazwiska³

Gidle: Radomski, Szymański
Gorzkowice: Bażan
Malinice (Konin): Lechtański

¹ [Rkp. Kolberga, prawdopodobnie zapis terenowy, teka 1, sygn. 1116, k. 36.]

² [Rkp. Kolberga, teka 50/3a, k. 9; nazwa sworznia u wozu z lokalizacją „Częstochowa, Wieluń” w rkp. nieznanego autora, teka 1, sygn. 1120, k. 19; zachowano podkreślenia Kolberga.]

³ [Rkp. Kolberga, teka 1, sygn. 1120, k. 14e i rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1194/3, k. 5.]

**PRZYPISY ŹRÓDŁOWE
DO „KALISKIEGO” CZ. I (T. 23)**

PRZYPISY ŹRÓDŁOWE DO „KALISKIEGO” (T. 23)

Wstęp (s. III-V)

- s. IV w. 15-16g.** — Przytoczony przez Jana Łaskiego tekst *Bogurodzicy* zob.: *Bogurodzica*. Wstęp filologiczny J. Woronczak, wstęp językoznawczy E. Ostrowska, opracowanie muzykologiczne H. Feicht, Wrocław 1962, s. 121-124.
- w. 13d. – s. V w. 4-5g.** — Kolberg odsyła do własnego wstępu w *Sandomierskiem* (DWOK T. 2), zob. też wstęp muzykologiczny A. Sawickiej w: *Sandomierskie. Suplement do t. 2* (DWOK T. 71) s. XXII-XXIII, następnie odsyła do swego artykułu *Rzut oka na pierwotne muzyki dzieje z powodu pieśni „Bogurodzicy”* opublikowanego w 1862 roku w „Pamiętniku Muzycznym i Teatralnym” nr 12 i 13 (do 1861 pismo nosiło tytuł „Ruch Muzyczny”), zob. przedruk tego artykułu: *Pisma muzyczne cz. II* (DWOK T. 62) s. 536-544.

Kraj (s. 1-29)

- s. 1 nlb. w. 3g.** — Odesłanie dotyczy publikacji J. S. Bandtkiego *Dzieje Królestwa Polskiego*, T. 1 Wrocław 1820 s. 84, tam informacja o Wielkopolsce w przypisie.
- w. 11d.** — Odesłanie do dzieła Jana Długosza *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*, T. 1 Kraków 1867 (w: tegoż *Dzieła wszystkie* T. 2), tam na s. 18 informacje dotyczące Pałuk.

- s. 1 nlb. w. 4d.** — Odesłanie Kolberga do opisu Krajny i Pałuk dotyczy s. IX nlb. (nie I) w cz. III *Poznańskiego* (DWOK T. 11).
- przyp. 1** — W przypisie Kolberg wymienił pracę E. Calliera *Powiat kaliski w XVI stuleciu. Szkic geograficzno-historyczny*, Poznań 1887.
- s. 2 w. 7d.** — Nazwę Kalisia odnotował Ptolemeusz w swojej *Geografii* (w połowie II w. n.e.), identyfikowano ją dawniej z Kaliszem, zob. *Słownik starożytności słowiańskich*, pod red. W. Kowalenki, G. Labudy i T. Lehra-Spławińskiego T. 2, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964 s. 352.
- s. 3 w. 13–12d.** — Odesłania Kolberga dotyczą wiadomości o Kaliszu w artykule *Kalisz. Gmachy publiczne*, zamieszczonym w „Przyjacielu Ludu” R. 9: 1843 nr 43 (s. 338–339) i hasła *Kalisz* autorstwa C. B. [Biernackiego] w *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda T. XIII Warszawa 1863 s. 723–734.
- w. 11–10d.** — Odesłanie dotyczy informacji *Wykopalisko pod Kaliszem* zamieszczonej we wskazanym numerze „Gazety Warszawskiej” (w numerze 224 ciąg dalszy bez tytułu).
- w. 7–2d. przyp. 1 i 2** — W przypisie 1 wymieniona została praca J. Hinza *Szkice architektoniczne* (Warszawa 1887 T. 1 z. 7); w przypisie 2 mowa o artykule C. Biernackiego *Jezuici w Kaliszu (1581–1773). Szkic historyczny*, opublikowanym w „Bibliotece Warszawskiej” 1857 T. 1 s. 465–491, T. 2 s. 750–768 i 1859 T. 2 s. 559–571.
- w. 1d. i przyp. 3 – s. 4 w. 21d.** — Kolberg odsyła do artykułu K. Beyera *Ozdoby srebrne z XI wieku wykopane w Majkowie pod Kaliszem*, „Tygodnik Ilustrowany” 1866 T. XIII nr 346, z ryciną o tym samym tytule według fotografii tegoż autora. W dziele K. Stronczyńskiego *Pieniądze Piastów. Od czasów najdawniejszych do roku 1800*, Warszawa 1847, wymienione są prace: T. Czackiego *O litewskich i polskich prawach*, T. 1–2 Warszawa 1800–1801; J. Lelewela: *Dwie tablice starych pieniędzy w roku 1824 w Trzebuniu blisko Płocka wykopanych* [Warszawa] 1825 i tegoż *Stare pieniądze w roku 1824 [...] w Trzebuniu wykopane*, Warszawa 1826. Wzmianka o J. Albertrandim dotyczy jego pracy *Zabytki starożytności rzymskich w pieniądzach pospolicie medalami zwanych czasów Rzeczypospolitej i szesnastu pierwszych cesarzów zбору ś.p. Stanisława Augusta Króla Polskiego, ksiąg dwoje*, Warszawa 1805–1807.
- s. 4 ust. 4 i przyp. 1** — Informacje o Zawodziu są cytatem z niepodpisanej wzmianki zaczynającej się od słów: „Na Zawodziu

pod Kaliszem...” zamieszczonej w „Kurierze Codziennym” 1865 nr 122 w dziale „Rozmaitości”; w przypisie nieznaczące zmiany redakcyjne Kolberga.

- s. 5 ust. 6** — Opis Iwanowic w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 334, k. 14. W rkp. także odesłanie do *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda T. XII, Warszawa 1863 s. 739-740, tam hasło F. M. Sobieszczańskiego *Iwanowice*.

ust. 7 — Odesłanie dotyczy opisu miejscowości w pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym*, Warszawa 1843 T. 1 s. 160, oraz artykułu F. M. Sobieszczańskiego *Kościół parafialny w Koźminku*, „Tygodnik Ilustrowany” 1865 T. 11 nr 286 s. 100, z ryciną Barcikowskiego.

ust. 8 — Odesłanie Kolberga błędne. W „Gazecie Warszawskiej” 1865 nr 223 informacja *Wykopalisko pod Kaliszem*, a jej uzupełnienie w następnym numerze bez tytułu, jednak wzmianki o znaleziskach w Nakwasinie brak.

ust. 9 — Opis miejscowości Staw w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14.

ust. 10 — Odesłanie dotyczy opisu miejscowości Stawiszyn w pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska...* T. 1 s. 161 i w *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda T. XXIV, Warszawa 1867 s. 109-110, tam hasło F. M. Sobieszczańskiego *Stawiszyn*.

ust. 11 — Odesłanie dotyczy opisu miejscowości Chocz w pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska...* T. 1 s. 170.

- s. 5-6 ust. 12 i przyp. 1** — Opis Turku w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14. W rkp. także cytat z niepodpisanego artykułu Ł. Gołębiowskiego *Krótki rys historyczno-statystyczny Województwa Kaliskiego* zamieszczonego w „Nowym Kalendarzyku Politycznym na rok 1824” R. VI, nakładem J. Netto, Warszawa, przytoczony tekst na s. 404; z publikacji tej Kolberg zaczerpnął także informacje zamieszczone we wstępie do rozdziału „Kraj” oraz w opisach niektórych miejscowości m.in. Kalisza, Opatówka, Konina, Sieradza czy Wielunia.

- s. 6 ust. 13** — Opis miejscowości Dobra w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14.

ust. 14 — Opis Uniejowa w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14. Odesłanie Kolberga także w rkp., dotyczy pracy L. P. (nie: L. W.) Witkowskiego *Uniejów. Szkic historyczno-statystyczny*, „Biblioteka Warszawska” 1855 T. 2 s. 401-402.

- s. 6** **ust. 15** — Opis Spycymierza (dziś: Spycimierz) w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14. Odesłanie dotyczy opisu miejscowości w pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska...* T. 1 s. 208.
- ust. 16** — Wzmianka o Konarach w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14; została ona zaczerpnięta z pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska...* T. 1 s. 208. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego* T. 4 s. 319 przy opisie Konar informuje błędnie (być może za *Starożytną Polską*) o położeniu tej miejscowości w pobliżu Spycymierza (pow. Turek), przy jednoczesnym poprawnym określeniu: „pow. Radomsk, gm. Kłomnice”.
- ust. 17** — Informacje o Warcie w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14. Opis miasta Kolberg zaczerpnął z artykułu A. Chodzyńskiego *Miasto Warta*, zamieszczonego w „Bibliotece Warszawskiej” 1860 T. 3 s. 687–704.
- ust. 18** — Wzmianka o Błazkach w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14.
- s. 7** **ust. 1 i przyp. 1** — Przypis jest cytatem ze wskazanej pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska...* T. 1 s. 153.
- ust. 2** — Informacje dotyczące wsi Kawnica Kolberg przytoczył za dwukrotnie wymienionym artykułem W. H. Gawareckiego *Wspomnienie o kościele parafialnym we wsi Kawnicach pod miastem Koninem położonej istniejącym*, zamieszczonym w „Pamiętniku Religijno-Moralnym” 1850 T. XIX s. 237–246 oraz za artykułem podpisanym R. [K. W. Wójcicki] *Kościół parafialny we wsi Kawnicy*, opublikowanym w „Kłosach” 1871 T. 12 nr 300, z ryciną.
- s. 7–8** **ust. 3** — Odesłanie dotyczy opisu miejscowości Kaźmierz zamieszczonego w pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska...* T. 1 s. 165–167.
- s. 8** **ust. 6 i przyp. 1** — Kolberg przytoczył fragmenty artykułu Wojniewicza (nazwisko autora w spisie treści) *Ślesin. Obrazek z 18-go wieku*, zamieszczonego w „Dzienniku Warszawskim” w roku 1851 nr 70, 74 i 75 (całość artykułu w nr 70–71 i 73–75).
- s. 9** **ust. 10 i przyp. 1** — W przypisie cytat z wymienionego już artykułu Ł. Gołębiowskiego w „Nowym Kalendarzu Politycznym na rok 1824”, przytoczony fragment na s. 404–405.
- ust. 11 i przyp. 2** — W przypisie cytat z „Przyjaciela Ludu” R. 9: 1843 nr 52, tam na s. 412–414 *Wyjątek z poematu „Po-*

widzanka” J. A. Miniszewskiego. Autor wspomina boga Powidza, powołując się na Naruszewicza, ale w *Historii narodu polskiego*, w rozdziale „O religii i bogach słowiańskich” (T. I Lipsk 1836) Naruszewicz nie wymienia Powidza, wzmiankuje jedynie Pochwista (s. 87).

- s. 9–10 ust. 12 i przypis 3** — Informacje dotyczące Słupcy zaczerpnął Kolberg z „Przyjaciela Ludu” R. 15: 1848 nr 5–8 (nie strona 5–7 jak w druku), tam anonimowy artykuł *Wycieczka nad Wartę*, z rycinami.
- s. 10 ust. 14 i przyp. 1** — Przy opisie Łądu Kolberg odwołał się do artykułów W. H. Gawareckiego: *Początek i wzrost benedyktyńsko-cysterskiego zakonu łącznie i klasztoru lendzkiego tegoż instytutu w guberni b. kaliskiej, powiecie konińskim położonego*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1846 T. 10 nr 6 s. 518–543, następnie do niepodpisanego artykułu również autorstwa W. H. Gawareckiego: *Wiadomość historyczna o opactwie i kościele w Łędzie* w wymienionym „Pamiętniku Religijno-Moralnym” 1858 T. 1 nr 1 s. 5–30, nr 2 s. 121–149, nr 3 s. 241–261 oraz do kolejnego artykułu tegoż autora: *Początek i wzrost zakonu benedyktyńsko-cysterskiego łącznie i klasztoru lendzkiego tegoż instytutu w guberni kaliskiej, obwodzie konińskim położonego*, „Magazyn Powszechny” R. 7: 1840 z. 5 s. 105–112. Tekst przypisu w rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawna TNW 150), k. 48 i 49, jest to odpis z artykułu podpisanego C... *Żywot błogosławionego Bogumiła, Arcybiskupa Gnieźnieńskiego* z „Przyjaciela Ludu” R. 3: 1836 nr 10 s. 77, z ryciną, gdzie autor przytacza fragment pracy ks. B. Sokołowskiego *Historia świątobliwego życia błogosławionego Bogumiła, niegdyś arcybiskupa gnieźnieńskiego* [...] Kalisz 1806, s. 68–70 (pierwodruk: Kalisz 1748); jest to wolne tłumaczenie dzieła S. Damalewicza *Vita S. Bogumili Archiepiscopi Gnesnensis Eremitae Camaldulensis* [...] wydanego w Rzymie w 1661 roku.
- ust. 15** — Odesłanie dotyczy artykułu E. Kierskiego *Ciążyń* w „Tygodniku Ilustrowanym” 1865 T. XII nr 320 (nie 321), z ryciną.
- s. 11 ust. 18** — Opis miejscowości pochodzi z rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 353.
- s. 11–12 ust. 20** — Kolberg, opisując zamek w Wyszynie, przytacza przeredagowany fragment pracy E. Raczyńskiego *Wspomnienia Wielkopolski, to jest województw poznańskiego, kaliskiego i gnieźnieńskiego*, Poznań 1843 T. 2 s. 295, i powołuje

się na artykuł podpisany R. [K. W. Wójcicki] *Zwaliska zamku w Wyszyńie* zamieszczony w „Kłosach” 1870 T. 11 nr 286.

- s. 12 **ust. 23** — Kolberg odsyła do „Przyjaciela Ludu” R. 11: 1844 T. 1 nr 4 (nie s. 4), tam anonimowa wzmianka *Do Redakcji „Przyjaciela Ludu”* oraz ryciny: *Rozwaliny zamku pod miastem Kołem* i *Rozwaliny zamku na przedmieściu miasta Konina*.
- s. 12–13 **ust. 1 i przyp. 1** — W przypisie odwołanie do artykułów E. Stawiskiego: *Przyczynki do archeologii przedhistorycznej zebrane w okolicach Sieradza i Radomska*, „Wiadomości Archeologiczne” 1873 T. 1 s. 125–140 i tamże w roku 1874 T. 2 s. 55–70: *Notatki archeologiczne z roku 1873/74*.
- s. 13–14 **ust. 2 i przyp. 2** — Informacje dotyczące Szadka zostały zaczerpnięte z pracy A. J. Parczewskiego *Monografia Szadku*, Warszawa 1870 (nie 1876). Zamieszczony w przypisie cytata jest niedokładny, pochodzi z obszerniejszego artykułu K. M. [K. Magierski] *Ułamek z podróży malowniczej po Wielkiej-Polsce. (Wyjątek z listu)*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838 T. 2 nr 48 s. 379.
- s. 14 **ust. 3** — Przytoczona wzmianka pochodzi z „Dziennika Poznańskiego” R. 17: 1875 nr 209, tam na s. 3 w *Wiadomościach miejscowych i potocznych* anonimowy tekst, zaczynający się od słów: „A. Pawiński, profesor...”.
- ust. 5** — Odesłanie w tym ustępie dotyczy dzieła Jana Długosza *Dziejów polskich ksiąg dwanaście* T. 1, tam na s. 353 wzmianka o Pabianicach i zamku Chropi.
- s. 14–15 **ust. 6** — Kolberg powołuje się na artykuły: F. M. S. [F. M. Sobieszczański] *Kościół w Łasku*, „Tygodnik Ilustrowany” 1866 T. 13 nr 332 s. 53–54, z ryc., oraz J. Kołdowski *Wiadomości o kościele i infułacyi w Łasku*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1860 T. 6 nr 11 s. 481–504.
- s. 15–16 **ust. 1** — Kolberg wykorzystał fragmenty artykułu O. Flatta *Piotrków dziś i przed dwudziestu laty* zamieszczonego w „Kalendarzu Astronomiczno-Gospodarskim na rok zwyczajny 1854” J. Jaworskiego, Warszawa [1853], s. 115–123, przytoczony tekst nie jest cytatem. Na końcu ust. 1 Kolberg odsyła do następujących prac: O. Flatt *Opis Piotrkowa trybunalskiego pod względem historycznym i statystycznym*, Warszawa 1850; recenzja tej pracy F. M. Sobieszczańskiego została zamieszczona w „Bibliotece Warszawskiej” 1850 T. 4 s. 140–145; *Ustęp z historycznego opisu miasta Piotrkowa*, podpisany J. P. „Gazeta Codzienna” 1853 nr 254–256 i 307; Wł. Wieczor-

kowski *Ustęp z opisu Piotrkowa (Dominikanie)*, „Biblioteka Warszawska” 1855 T. 4 s. 466–482; dwóch artykułów L. Rzeczniewskiego opublikowanych w „Tygodniku Ilustrowanym” z rycinami Tomaszewskiego: *Kościół farny w Piotrkowie i synody w nim złożone* w r. 1865 T. 12 nr 325 s. 249 i *Ratusz trybunalski w Piotrkowie* w r. 1866 T. 13 nr 335 s. 89–90; R. Plenkiewicz *Opis miasta Petrokowa, zwanego niegdyś Piotrkowem Trybunalskim*, „Rocznik na rok zwyczajny 1871”, wyd. A. Porębski i K. Filipowski, s. 1–55; hasło F. M. Sobieszczańskiego *Piotrków* w *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda T. XX 1865 s. 751–754; F. K. Martynowski *Z wycieczki w Piotrkowskie. Wrażenie artystyczno-archeologiczne*, „Przegląd Bibliograficzno-Archeologiczny” 1881 (nie 1880) T. 1 s. 465–480; E. Dylewski *Dworek przy ulicy Łaziennej-Mokrej w Piotrkowie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1884 T. 3 nr 72 s. 316–317.

s. 17 ust. 3 i przyp. 1 — W przypisie odwołanie do artykułu J. Grajnera *Wycieczka na Podlasie* zamieszczonego w „Bibliotece Warszawskiej” 1857 T. 4, tam wzmianka o Bonie na s. 61–62.

ust. 4 i przyp. 2 — Informacje o Witowie i przypis 2 w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15.

ust. 5 — Opis Rzgowa w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15.

ust. 6 — Opis miejscowości w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15. W rkp. także odesłanie do *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda T. XXV Warszawa 1867, tam na s. 783 hasło F. M. Sobieszczańskiego *Tuszyń*.

ust. 7 — Opis Dłutowa w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15. W rkp. także odesłanie do „Dziennika Warszawskiego” 1853 nr 187, tam w dziale *Wiadomości krajowe* anonimowa notatka o Dłutowie zaczynająca się od słów: „W powiecie piotrkowskim...”.

s. 17–18 ust. 8 — Opis Wolborza w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15.

s. 18 ust. 9 — Opis Sulejowa w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15. W rkp. także odesłanie do pracy J. Bartoszewicza *Sulejów. Wyjątek z „Wędrówek po kraju”*, „Księga Świata” 1855 cz. II s. 170–179.

ust. 10–14 — Opis tych miejscowości w rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15.

- s. 18–19 **ust. 16 i przyp. 1** — Przytoczony tekst w ustępie i w przypisie jest cytatem z notatki *Z prowincji* zamieszczonej pod kryptonimem P. w dziale „Rozmaitości” w wymienionym numerze czasopisma na s. 587.
- s. 19 **ust. 17** — Opisując Brzeźnicę Kolberg powołał się na artykuł Wł. Wieczorkowskiego o tej miejscowości w „Księdze Świata” 1855 cz. I s. 131–135.
- ust. 18** — Cytat dotyczący wsi Łązek pochodzi z notatki *Z gub. kaliskiej* zamieszczonej pod kryptonimem B. w dziale „Korespondencje” w wymienionym numerze „Kuriera Codziennego”.
- s. 20 **ust. 21** — Zob. K. M. [Magierski] *Kościółek Ś. Leonarda na Bugaju*, „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838 T. 2 nr 46, z ryciną.
- s. 20–21 **ust. 25 i przyp. 1** — Odesłanie na końcu opisu dotyczy artykułu T. Lipińskiego *Wieś Gidle. Wyjątek z przejażdżki po kraju 1829 r.*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1842 T. 2 s. 272–275; w przypisie Kolberg wskazuje warianty pieśni o Matce Boskiej Gidelskiej w *Lubelskiem cz. II* (DWORK T. 17) oraz w pracy K. Kozłowskiego *Lud. Pieśni, podania, baśnie, zwyczaje i przesady ludu z Mazowsza Czerskiego, wraz z tańcami i melodiami*, Warszawa 1867–1868, z. 3 s. 250–251 pieśń XII.
- s. 21 **ust. 28** — Kolberg odsyła do artykułu F. M. Sobieszczańskiego *Kościół parafialny w Koniecpolu* zamieszczonego w „Tygodniku Ilustrowanym” 1866 T. 13 nr 340 s. 144, z ryciną Podbielskiego.
- s. 22 **ust. 1 i przypisy** — Odesłania Kolberga zamieszczone w opisie Wielunia dotyczą prac: A. Cellariusza *Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae* wydanej w Amsterdamie w 1659 roku, tam wzmianka o Wieluniu i spaleniu miasta przez Szwedów na s. 233; informacje dotyczące etymologii nazwy Wieluń podane za Janem Długoszem, zob. tegoż *Dziejów polskich ksiąg dwanaście* T. 1 s. 44; na końcu ustępu Kolberg powołuje się na artykuł podpisany R. [K. W. Wójcicki] *Wieluń z „Kłósów”* 1870 T. 11 nr 262 s. 7–8 z ryciną Balukiewicza; w przypisach odesłanie do pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska...* T. 1 s. 238–240, 250–254.
- s. 23 **ust. 3 i przyp. 2** — Informacje o Wideradzu, jak również cytaty w przypisie, Kolberg zaczerpnął z artykułu H. W. Gawareckiego *Wiadomości o kościele dużowiecznym we wsi parafialnej Ruda zwanej*, zamieszczonym w „Pamiętniku Religijno-Moralnym” w roku 1854 T. 26 nr 1 s. 1–44. W przy-

pisie Kolberg powołuje się na zbiór K. W. Wójcickiego *Klechy, starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi*, T. 2 Warszawa 1837, tam na s. 182 wzmianka o diable wide-radzkim, w wydaniu opracowanym przez R. Wojciechowskiego (Warszawa 1972) s. 183.

- s. 24 **przyp. 2** — Kolberg w przypisie przytacza fragment pracy M. Balińskiego i T. Lipińskiego *Starożytna Polska...* T. 1 s. 248–249.
- s. 25 **ust. 11** — Odesłanie dotyczy anonimowego artykułu *Wies Danków w województwie kaliskim, powiecie i obwodzie wieluńskim*, „Pamiętnik Sandomierski” 1829 T. 1B s. 97–107.
- ust. 15 i przyp. 1** — Opis miejscowości w rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 345, tam tekst do słowa: „miejscami”, dalej karta odcięta. W rkp. także odesłanie do A. Cellariusza *Regni Poloniae...*, tam na s. 231 wzmianka o pałacu w Kruszyźnie; cytata w przypisie pochodzi z artykułu Olecha *Kruszyna*, zamieszczonego w „Przyjacielu Ludu” R. 3: 1837 T. 2 nr 40 s. 319–320, z ryciną.
- s. 26–27 **ust. 16 i przyp. 1** — Przy opisie Częstochowy na s. 26 Kolberg odwołuje się kolejno do artykułu F. M. S[obieszczańskiego] *Kościół św. Zygmunta w Starej Częstochowie*, opublikowanego w „Tygodniku Ilustrowanym” w roku 1865 T. 11 nr 297 s. 204, z ryciną W. Sznera na s. 205; *Nowa Gigantomachia. Pamiętnik oblężenia Częstochowy roku 1655 A. Kordeckiego* w tłumaczeniu J. Łepkowskiego, Warszawa 1858 (pierwodruk: Kraków 1658); następnie odsyła do dzieła T. Świąckiego *Opis starożytnej Polski* T. 1, Warszawa 1816, tam na s. 143–148 wzmianka dotycząca Częstochowy, ale informacji o pochodzeniu nazwy miasta brak. Na s. 27 odesłanie do anonimowego artykułu *Rzetelna informacja o oblężeniu i ataku fortecy jasnogórskiej przez wojsko rosyjskie, przez pułkownika Drewicza*, „Pamiętnik Sandomierski” 1830 T. 2 s. 385–398; ks. A. Nieszporkowicz był autorem pracy *Odrobiny stołu królewskiego albo historia o cudownym obrazie Najświętszej Panny Marii Częstochowskiej*, wydanej po łacinie w Krakowie w r. 1681, a później kilkakrotnie po polsku, m.in. w Krakowie w r. 1683, w Częstochowie w r. 1686 i tamże w wersji uzupełnionej przez I. Pokorskiego w r. 1706; inne wydania m.in. z lat 1720, 1733 i 1757 (wszystkie w Częstochowie) noszą zmieniony tytuł: *Odrobiny z stołu królewskiego Królowy nieba i ziemi, Najświętszej Bogarodzicy Panny Maryi*, wydania z roku 1751 bibliografie nie odnotowują; następnie odsyła do pracy E. Hawelskiego *Wiadomość historyczna*

o starożytnym obrazie Bogarodzicy Maryi na Jasnej Górze przy Częstochowie przez Władysława księcia opolskiego w roku 1383 złożonym [...], Częstochowa 1856 (inne wydanie — Częstochowa 1847, tam z rokiem 1382 w tytule). W wymienionym w przypisie numerze „Przyjaciela Ludu” tekst *Prawdziwie cudowne widzenie*, a powyżej niego list do redaktora pisma (z nagłówkiem „Panie Redaktorze”) podpisany przez księdza Fr. Kocińskiego.

- s. 28 ust. 17** — Opis miasteczka w rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 345. W rkp. także odesłanie do „Kuriera Codziennego” z r. 1866 nr 195, tam w dziale „Rozmaitości” niepodpisana wzmianka zaczynająca się od słów: „Kilkakrotnie już podnosiłiśmy kwestię legend...”, bez wzmianki o pomście Bożej.
- ust. 18** — Wzmianka o Przyrowie z rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 345. W rkp. też odesłanie do anonimowego artykułu *Kościół w Seceminie* z „Pamiętnika Sandomierskiego” 1829 T. 1A s. 46–50.
- s. 28–29 ust. 19 i przyp. 1** — W przypisie odwołanie do artykułu zamieszczonego pod kryptonimem Z. *Kilka kartek z wycieczki po kraju. Ogrodziniec i Podzamcze, Pilica, Smoleń, Giełło, Lgota Murowana, Morsko, Skarżyce, Kromolów* w „Tygodniku Ilustrowanym” 1862 T. 5 nr 129, z rycinami Podbielskiego, tam na stronach 105–106 cytowany fragment (początek artykułu w nr 127 i 128).

Lud (s. 31–48)

- s. 31 nlb. w. 7–15g.** — Ten tekst od słów: „Wielunia i Częstochowy” w rkp. Kolberga, teka 19, sygn. 1238, k. 88. W w. 9–11g. Kolberg odsyła też do artykułu S. Ciszewskiego *Notatki etnograficzne z okolic Stawiszyna w pow. kaliskim* w „Wiśle” w r. 1889 T. 3 s. 279–286.
- w. 10d. – s. 32 w. 19g. i przyp. 1** — Cytaty pochodzą z obszernego artykułu J. Szaniauskiego publikowanego w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 4 pt. *O dawnym województwie sieradzkim* (nie: *O byłym*, jak podaje Kolberg w druku), tam na s. 184, 368 i 568 przytaczane fragmenty (początek artykułu w T. 3 z 1851 roku na s. 170–179 i 356–372).
- s. 33 w. 2g. – s. 34 w. 7g. i przyp. 1 s. 33** — Rkp. Kolberga, teka 19, sygn. 1238, k. 88, tam tekst od słów: „i Świętym” z odesłaniem do artykułu J. Grajnera *Zapiski etnograficzne z okolic Wie-*

lunia i Radomska w „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1880 T. 4 s. 185–261, oraz do artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej*, „Wisła” 1889 T. 3 s. 479–530; w przypisie na s. 33 przytoczony fragment listu księdza R. Ziółkowskiego, proboszcza parafii w Kcynii, do cytowanego źródła nie udało się dotrzeć.

- s. 34 **przyp. 1** — Opis sprawy sądowej Kolberg zaczerpnął ze wskazanego numeru „Kuriera Codziennego”, tam historia nieletnich zbrodniarzy w *Kronice sądowej*.
- s. 35 **w. 16–19g.** — Kolberg odsyła do wyżej wymienionych publikacji: J. Grajnera *Zapiski etnograficzne z okolic Wielunia i Radomska* w „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej”, I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej* w „Wisła” i S. Ciszewskiego *Notatki etnograficzne z okolic Stawiszyna w pow. kaliskim* tamże.
- w. 20g. – 1d.** — Cytat pochodzi z wymienianego artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* zamieszczonego w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 4 s. 370.
- s. 36 **w. 15–12d.** — Kolberg odsyła do wspomnianych już artykułów Grajnera *Zapiski etnograficzne...* i Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, tam na wskazanych stronach przykłady gwarowe z Sieradzkiego i Wieluńskiego.
- w. 11d. – s. 37 w. 1d.** — Kolberg przytoczył fragmenty artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* T. 4 367–368. Tekst zamieszczony na s. 37 w. 2g. od słowa: „granicząc” uzupełniony ręką Kolberga na odbitce korektorskiej *Kaliskiego* (teka 8, sygn. 1160, k. 347), jest to odpis z publikacji Szaniauskiego.
- s. 38 **w. 1–5g.** — Cytat (nieznacznie przeredagowany) pochodzi z artykułu K. M. [Magierskiego] *Ułamek z podróży malowniczej po Wielkiej-Polsce*.
- w. 6g. – 10d.** — Kolberg cytuje artykuł *O dawnym województwie sieradzkim* J. Szaniauskiego z „Biblioteki Warszawskiej”, tam we wskazanym tomie na s. 369–370 opis strojów; tekst od słów: „w sukmanę zgrzebną” (w. 11g.) w rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 348 i teka 3201, k. 12.
- w. 9–3d.** — Informacje z artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej* ze wskazanego tomu i strony „Wisły”; materiały Piątkowskiej pochodzą z okolic Wróblewa pod Sieradzem, o czym autorka pisze m.in. na s. 498. W dalszej części *Kaliskiego* Kolberg uzupełniał notę lokalizacyjną zamieszczając opisy i wzmianki zaczerpnięte z tego artykułu.

- s. 38 w. 2d. – s. 39 w. 2g. — Przytoczony przez Kolberga opis jest przeredagowanym fragmentem artykułu podpisanego M. M. C. *Wielkanoc u sieradzkiego ludu* z „Gazety Codziennej” z r. 1853 nr 93 s. 4.
- ryc. po s. 38** — Litografia ta, podpisana *Od Skulska i Ślesina*, mogła być wykonana na podstawie akwareli Wojciecha Gersona, zob. wstęp s. XXVIII. Jedna z odbitek litografii zachowała się w zbiorach rękopisów Kolberga, teka 14, sygn. 1199, k. 1.
- s. 39 w. 3–6g. — Kolberg odsyła do wymienianych już wcześniej publikacji: S. Ciszewskiego *Notatki etnograficzne z okolic Stawiszyna w pow. kaliskim* w „Wiśle” i J. Grajnera *Zapiski etnograficzne...* w „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej”.
- w. 19–33g. — Opis ubioru żydowskiego w rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1169, k. 347 i 348. Fragment opisu (w. 19–27g.) pochodzi z „Biblioteki Warszawskiej” T. 4, tam artykuł Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, przytoczony tekst na s. 370.
- s. 40 w. 6–10g. — Tekst wpisany przez Kolberga na odbitce korektorskiej (teka 8, sygn. 1160, k. 365), tam także odesłanie do wyżej wymienionego artykułu Szaniauskiego w „Bibliotece Warszawskiej” T. 4, gdzie na wskazanej stronie cytowany fragment; w w. 10g. odesłanie Kolberga dotyczy cz. V (nie VI) *Poznańskiego* (DWOK T. 13).
- w. 20–21g. — Słowa „okrasa najczęściej [...], gdy krajowa: Szwedzy” dodane przez Kolberga na odbitce korektorskiej (teka 8, sygn. 1160, k. 356).
- s. 41–42 **przyp. 1** — W przypisie odwołanie do artykułu: R. Machlejd (nie Machlajd) *Rzut oka na piwowarstwo u nas i za granicą*, „Tellus” 1887 R. 2 nr 10 s. 298–300.
- s. 42 w. 4–8g. — Kolberg odsyła do następujących publikacji: I. Piątkowska *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej...*; J. Grajner *Zapiski etnograficzne...* s. 185–261; S. Ciszewski *Notatki etnograficzne z okolic Stawiszyna w pow. kaliskim*.
- w. 9–24g. — Cytowany fragment pochodzi z wielokrotnie przytaczanego artykułu Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* w „Bibliotece Warszawskiej” T. 4 s. 184.
- w. 7d. — Kolberg odsyła do pracy J. Grajnera *Zapiski etnograficzne...* w „Zbiorze Wiadomości...” T. 4 (nie T. 3).
- s. 43 w. 7–8g. i 14–16g. — Kolberg dwukrotnie odsyła do wymienianego już artykułu Grajnera *Zapiski etnograficzne...* „Zbiór

Wiadomości...” 1880 T. 4 i do artykułu Ciszewskiego *Notatki etnograficzne...*, tam s. 280.

- s. 43 w. 21d. – s. 45 w. 3g. — Cytaty pochodzą z publikacji J. Szaniawskiego *O dawnym województwie sieradzkim* T. 4 s. 371–372. W w. 11d. Kolberg odsyła do *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, zob. tam hasło *Kalisz* w T. 3 Warszawa 1882 s. 685–699 i hasło B. Chlebowskiego *Sieradz* tamże T. 10 Warszawa 1889 s. 571–579, tam także informacje o Kaliskiem i Sieradzkim.
- s. 45 w. 17g. i przyp. 1 – s. 46 w. 3g. — Kolberg odsyła do wymienianych już publikacji: I. Piątkowska *Z życia ludu wiejskiego...*; J. Grajner *Zapiski etnograficzne...*; S. Ciszewski *Notatki etnograficzne...*. Treść przypisu w rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 351. Odesłanie dotyczy *Encyklopedii rolnictwa i wiadomości związek z niem mających* T. II Warszawa 1874, tam następujące artykuły: *Opis gospodarstwa w Gosławicach* s. 911–912; *Opis gospodarstwa rolnego w dobrach Prusinowice* s. 912–914; *Opis gospodarstwa w dobrach Masłowice* s. 914–919; *Opis gospodarstwa w Ossowie* s. 919–923; *Opis gospodarstwa w majątku Dzbanki* s. 925–926; *Opis gospodarstwa rolnego w dobrach Baborowo* s. 954–956; *Uwagi ogólne stosujące się do wszystkich typów w Kaliskiem* s. 1095; *Opis gospodarstwa częściowego we wsi Kruszyna* s. 1087–1095; *Opis gospodarstwa częściowego we wsi i osadzie Kamieniu* s. 1096–1097; *Opis gospodarstwa częściowego we wsi i osadzie Żydowie* s. 1097–1098; *Opis gospodarstwa częściowego we wsi i osadzie Żeliszawiu* s. 1098–1099; *Opis gospodarstwa częściowego we wsi Topola Królewska* s. 1098–1101; *Wiadomości dotyczące gospodarstwa włościan i kolonistów w Kujawach* s. 1101–1102. Notatki bibliograficzne dotyczące pierwszych siedmiu gospodarstw także w rkp. Kolberga, teka 13, sygn. 1194/2, k. 1.
- s. 47 w. 2g. i w. 15g. — Kolberg dwukrotnie odwołuje się do artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...* we wskazanym tomie „Wisły”.
- s. 47–48 przyp. 1 i 2 — Kolberg w obu przypisach odwołuje się do „Dziennika Poznańskiego” R. 30: 1888; w przyp. 1 do nr 13 tegoż czasopisma, tam w dziale *Wiadomości miejscowe i potoczne* przytaczana anonimowa wzmianka *Piszq nam z Kujaw*; w przyp. 2 do nr 135 tegoż, tam w wymienianym wyżej dziale także anonimowa wzmianka zaczynająca się od słów: „Spławianie drzewa na rzece Warcie...”.

Zwyczaje (s. 49–120)

- s. 49 nlb. w. 3g. – s. 52 w. 5g.** — Obydwa listy: K. Myszkowskiego (s. 49) jak i J. Gruszczyńskiego (s. 51) pochodziły prawdopodobnie ze zbiorów Andrzeja Kucharskiego, zob. wstęp s. XX.
- s. 52 w. 6g. – s. 53 w. 1d.** — Cytowane fragmenty pochodzą z artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, „Biblioteka Warszawska” 1851 T. 3 s. 360–362.
- s. 54 w. 1–3g.** — Odesłanie dotyczy artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...*, tam we wskazanym tomie czasopisma opis zwyczajów i przesądów dotyczących pszczół oraz zwyczajów związanych z dniem św. Szczepana. Cały artykuł dotyczy okolic Wróblewa pod Sieradzem.
- w. 5–20g.** — Kolberg przytoczył fragment wymienianego już artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, tam na wskazanej stronie opisy zwyczajów związanych z Bożym Narodzeniem.
- nr 1** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15, tam dwa zapisy tej pieśni bez lokalizacji. Pierwsza wersja w metrum $\frac{3}{4}$ z podpisanym pierwszym wersetem tekstu, melodia ujęta w czternastu taktach. Drugi zapis bez oznaczenia metrum i w nieregularnym podziale tak jak w druku, z podpisanym tekstem. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 12, bez lokalizacji, zapis melodii i tekstu z odsyłaczem do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuwskiego, Kraków 1838, s. 26, nr 1, w rozdziale *Pieśni na Boże Narodzenie*, tam z obszerniejszym tekstem.
- s. 54–55 nr 2** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 15, z lokalizacją i odsyłaczami jak w druku. Pod melodią zarówno w druku, jak i w rkp. Kolberg odsyła do wariantów tej kolędy w *Lubelskiem cz. II* (DWOK T. 17), nr 15, oraz w *Łęczyckiem* (DWOK T. 22), nr 7, 8a i 8b.
- s. 55 nr 3** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 17, z lokalizacją i odsyłaczami jak w druku. Odsyłacz Kolberga do *cz. I Krakowskiego* (DWOK T. 5), nr 45, dotyczy wariantu tekstowego.
- s. 56 nr 4** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 12, z lokalizacją ogólną: „Kaliskie” i notką „dwa wiersze”. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 12, zapis bez lokalizacji. W obu rkp., podobnie jak w druku, odesłanie do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuwskiego, s. 29, nr 2 w rozdziale *Pieśni na Boże Narodzenie*, tam z obszerniejszym tekstem.
- nr 5** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 16, z lokalizacją:

„od Częstochowy”. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 30, bez lokalizacji, nad zapisem pieśni tytuł *Kolęda dla dziatki*; w tym rkp. brak czwartego wersu pod t. 3–4, pod t. 9–10 jest: „weselcie się dziatki z małego dzieciątka”, melodia jak w druku. W obu rkp., podobnie jak w druku, odsyłacz do zbioru M. M. Mioduszeńskiego *Pastorałki i kolędy z melodjami...*, Kraków 1843, gdzie ta pieśń na s. 112–114, nr 55, z dalszymi pięcioma zwrotkami i wspomnianym powyżej tytułem. Wariant muzyczny ze zbioru Mioduszeńskiego został ujęty w zapisie Kolberga małymi nutami.

- s. 56–57 nr 6 — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 16, tam pieśń opatrzona numerem i lokalizacją jak w tomie 23, również melodia wraz tekstem i odsyłaczem do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeńskiego jak druku. Początkowo Kolberg podpisał tekst pod melodią z repetycją każdego wersu, sugerując się zapisem tej pieśni u Mioduszeńskiego, później skreślił tę wersję i podpisał tekst jak druku. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 31, bez lokalizacji, melodia i tekst dwóch pierwszych wersów podpisanych pod melodią tak jak w pierwszej wersji zapisu z teki 38.

Pod pieśnią, podobnie jak w druku, nota o możliwości wykonania tej melodii z innym tekstem, oraz odesłanie do *Pastorałek...* Mioduszeńskiego, gdzie pieśń ta z tekstem podpisanym analogicznie jak w rkp. z teki 41. U Mioduszeńskiego na s. 123, nr 62, pieśń: „Paśli pasterze woły” natomiast na s. 220, nr 120, z tą samą melodią obszerniejszy tekst: „Z raju pięknego miasta”, melodia w tej publikacji w obu kolędach ujęta jest w metrum $\frac{4}{4}$.

- s. 57 nr 7 — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 12, z lokalizacją jak w druku. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 12, tekst jak w druku, w melodii w t. 5 tylko wersja dużych nut. W obu rkp. tak jak w druku odesłanie do *Spiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeńskiego, tam ta pieśń na s. 33, nr 4, w rozdziale *Pieśni na Boże Narodzenie*, z obszerniejszym tekstem i trzema wariantami melodycznymi. Zapis muzyczny Kolberga z obu rkp. i druku odpowiada drugiemu z wariantów.

nr 8 — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 12, z lokalizacją: „od Piotrkowa” i numerem jak w druku. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 14, bez lokalizacji, melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w t. 5 na trzecią miarę alternatywna wersja: dwie szesnastki g^1 i a^1 , w t. 9 na trzecią miarę: trzydziestodwójka h^1 i szesnastka d^2 . W obu rkp. pod pieśnią odsyłacz

do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuwskiego, tam pieśń z obszerniejszym tekstem opublikowana na s. 43–45, nr 10, w rozdziale *Pieśni na Boże Narodzenie*. Zapis Kolberga z obu rkp. i druku odpowiada wariantowi melodycznemu oznaczonemu przez Mioduszeuwskiego notką: „Melodyja druga”.

- s.57–58 nr 9** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 12, z lokalizacją: „od Kalisza”, w tym zapisie inaczej zredagowana ostatnia fraza:

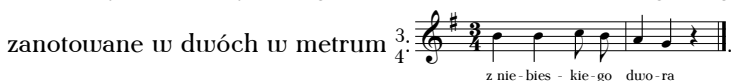
W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 14, z lokalizacją: „Kalisz”, pieśń zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, ostatni wers i fraza muzyczna jak w przykładzie powyżej. W obu rękopisach, podobnie jak w druku, odesłanie do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuwskiego, tam pieśń opublikowana na s. 43, nr 10, w rozdziale *Pieśni na Boże Narodzenie* jako pierwszy wariant melodyczny, tamże ostatnia fraza jak w obu rękopisach, zob. zapis nutowy powyżej.

- s. 58 nr 10** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 13, z lokalizacją: „od Częstochowy” i rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 32, bez lokalizacji. W obu rękopisach w ostatnim wersie pierwszej zurotki: „uizdziemy” zamiast „uizdimy”. Również w obu rkp., podobnie jak w druku, odesłania do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeuwskiego, gdzie ta pieśń na s. 145–147, nr 78, z obszerniejszym tekstem.
- s. 58–59 nr 11** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 16 i rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 27, oba rkp. bez lokalizacji. W rkp. z teki 41 nota odsyłająca do tomu 23, melodia zanotowana sekundę wielką wyżej. W obu rkp., podobnie jak w druku, odesłanie do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeuwskiego, gdzie pieśń ta na s. 53–54, nr 17, z obszerniejszym tekstem.
- s. 59 nr 12** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 19 i rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 36, oba rkp. bez lokalizacji. W obu rkp. zapis muzyczny obejmuje tylko część wokalną bez interludium organowego, także w obu rkp. odesłanie do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeuwskiego, gdzie pieśń ta na s. 219–220, nr 119, z obszerniejszym tekstem i taką samą melodią.

Pieśń ta również w innym rkp. Kolberga, w tece 41, sygn. 1347, k. 23, bez lokalizacji. Tam odesłanie do *Zbioru pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego* Sz. Kellera wydanego w Pelplinie w 1871, gdzie na stronie 158 obszerniejszy tekst, ale bez melodii, a także odsyłacz do

zbioru Mioduszeuwskiego, zob. *Dodatek II i III do Śpiewnika kościelnego z melodyjami...*, Kraków 1853, s. 788-789, tam z tą samą melodią i z obszerniejszym tekstem.

- s. 59 nr 13** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 16, z lokalizacją: „od Wolborza”, tam w t. 5 tylko wersja dużych nut, a pod tekstem kolędy przytoczona cała pierwsza zwrotka ballady „Stała się nowina”. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 26, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23. W obu rękopisach, podobnie jak w druku, odsyłacz do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeuwskiego, tam na s. 42-43, nr 9, trzeci z wariantów melodycznych z obszerniejszym tekstem. W obu rkp. tak jak w druku odesłanie do wariantów muzycznych pieśni „Stała się nam nowina”, zob. *Pieśni ludu polskiego* (DWOK T. 1) s. 13-26 (nie s. 3), nie wskazujące jednak, który wariant jest odpowiednikiem powyższej kolędy, w przypisie Kolberg cytuje pierwszą zwrotkę tego wątku balladowego nie drukowaną w T. 1. Ponadto rkp. Kolberga, teka 48, sygn. 1355/2, k. 5, tam zapis pierwszej zwrotki tej kolędy wraz z melodią, ostatnie trzy takty

- s. 60 nr 14** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 17, bez lokalizacji. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 36, bez lokalizacji, dwa pierwsze takty wariantowe, fraza ujęta w czterech taktach:

W obu rękopisach odesłanie do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeuwskiego, s. 212, nr 114, tam pierwsza fraza zanotowana tak jak w powyższym przykładzie muzycznym i taki sam tekst.

- nr 15** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 17, bez lokalizacji, tam melodia i tekst jak w druku. Kolberg zarówno w tym rkp., jak i w druku, odsyła do wariantu melodycznego w cz. I *Lubelskiego* (DWOK T. 16), nr 7, z innym tekstem.
- s. 61 nr 16** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 16, z lokalizacją jak w druku i rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 29, bez lokalizacji, z odsyłaczem do tomu 23. W obu rękopisach, podobnie jak w druku, odesłanie do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeuwskiego, gdzie pieśń ta na s. 92-93, nr 42, z obszerniejszym tekstem.
- nr 17** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14, bez lokalizacji. W rkp., podobnie jak w druku, odesłanie do *Pastorałek...*

M. M. Mioduszeńskiego, gdzie pieśń ta na s. 148–149, nr 79, tam wariant melodyczny i obszerniejszy tekst.

- s. 61–62 nr 18** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14, z lokalizacją jak w druku i rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 32, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23. W obu rkp., podobnie jak w druku, odesłanie do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeńskiego, gdzie pieśń ta na s. 143–144, nr 79, tam melodia zanotowana sekundę wielką niżej oraz taki sam tekst.
- s. 62 nr 19** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 14, z lokalizacją: „od Konina”. W rkp., podobnie jak w druku, odesłanie do wariantu tekstowego w cz. *I Krakowskiego* (DWOK T. 5), s. 244, nr 60, tam inna melodia.
- s. 62–63 nr 20** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 19 i rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 35, oba rkp. bez lokalizacji. W rkp. z teki 41 zapis tej pieśni tylko z pierwszą zwrotką tekstu, melodia zanotowana kwartę czystą niżej; w tym rkp. odesłanie do tomu 23. W obu rkp., jak w druku, odsyłacz do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeńskiego, gdzie pieśń ta opublikowana na s. 193–194, nr 101, tam melodia zanotowana kwintę wielką niżej i w metrum $\frac{4}{4}$, tekst taki sam.
- s. 63–64 nr 21** — Rkp. Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 18, z lokalizacją jak w druku, i rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 34, bez lokalizacji, tam tylko zapis melodii i pierwszej zwrotki tekstu oraz odesłanie do tomu 23. W obu rkp., podobnie jak w druku, nota odsyłająca do *Pastorałek...* M. M. Mioduszeńskiego, gdzie pieśń ta na s. 174–179, nr 94, z melodią zanotowaną sekundę wielką niżej oraz z obszerniejszym tekstem. W rkp. z teki 38 numeracja zwrotek jak w druku i u Mioduszeńskiego, wskazująca, że Kolberg wybrał z *Pastorałek...* tylko fragmenty tekstu.
- s. 65 w. 2–20g.** — Kolberg cytuje fragmenty pracy J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim* ze wskazanej strony podanego czasopisma; w ostatnim akapicie odsyła do wymienianego już wcześniej artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...* zamieszczonego w „Wiśle”, tam podobne informacje.

w. 10d. – s. 66 w. 13 g. i przyp. 1 — Przytoczony tekst pochodzi z wyżej wymienionego artykułu J. Szaniańskiego zamieszczonego w „Bibliotece Warszawskiej” w 1851 T. 3, tam cytowane fragmenty na stronie 175. W przyp. 1 na s. 65 Kolberg wymienił pracę W. H. Gawareckiego *Wiadomość historyczno-statystyczna o mieście Sieradzu* zamieszczoną w „Przeglądzie Warszawskim” w 1840 roku T. 1 s. 207–224

i 313–328, tam brak wzmianki o pochodzeniu materiałów „po Pstrokońskim”, zob. wstęp XXIII. Dwukrotne odesłanie na s. 66 dotyczy artykułu *Z życia ludu wiejskiego...* I. Piątkowskiej we wskazanym tomie „Wisły”.

- s. 66 w. 14g. – s. 67 w. 12g.** — Cytaty zostały zaczerpnięte z artykułu I. Piątkowskiej *Pogadanka. O baśniach, zwyczajach i obrzędach ludowych przechowanych z czasów pogańskich w ziemi sieradzkiej* zamieszczonego w „Kaliszaninie” w 1886 roku. Pierwszy ustęp pochodzi z nr 37 tegoż (został on nieznacznie przeredagowany przez Kolberga), na egzemplarzu czasopisma z którego korzystał Kolberg notka: „z Wróblewa pod Sieradzem”; kolejne trzy ustępy pochodzą z nr 39. Egzemplarze obu numerów pisma zachowały się archiwum Kolberga, teka 8, sygn. 1165, druk 2–3.
- s. 67 w. 17–12d.** — Cytat pochodzi z artykułu J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, tam na wskazanej stronie czasopisma przytoczony tekst; dalej odesłanie do publikacji I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...* s. 500, gdzie informacje takie same.
- w. 9d. – s. 68 w. 3g.** — Kolberg cytuje fragment artykułu J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim* w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 175–176 oraz odsyła do „Wisły” 1889 T. 3 s. 500, tam w artykule I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...* takie same informacje jak u Szaniańskiego.
- s. 68 w. 8g. – 1d.** — Kolberg dwukrotnie odsyła na tej stronie do publikacji I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...*, gdzie na s. 500 wskazanego czasopisma podobny tekst, oraz przytacza fragment pracy J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim* w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 176.
- s. 69 w. 2–14g.** — Odesłanie dotyczy wielokrotnie wymienianej pracy J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim* gdzie we wskazanym tomie czasopisma na s. 176 cytowane fragmenty.
- s. 72 w. 9–10d.** — List J. Gruszczyńskiego pochodzi prawdopodobnie ze zbiorów po Andrzeju Kucharskim, zob. wstęp s. XX.
- s. 73 w. 1d.** — Kolberg odsyła do artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...* w „Wiśle”.
- s. 74 w. 6–12g.** — Cytat pochodzi z pracy J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, gdzie na wskazanej stronie wymienianego czasopisma przytaczane fragmenty.
- w. 13–36g.** — Cytaty pochodzą z wymienianego już artykułu

I. Piątkowskiej *Pogadanka. O baśniach, zwyczajach i obrzędach ludowych...* w „Kaliszaninie” z 1886 roku nr 39 (nie 37). Egzemplarz czasopisma z którego korzystał Kolberg w tece 8, sygn. 1165, k. 3.

- s. 75 w. 2-12g.** — Cytowany tekst jest fragmentem artykułu J. Szaniawskiego O *dawnym województwie sieradzkim*, zamieszczonego w „Bibliotece Warszawskiej” w 1851 roku w T. 3 na s. 176.
- nr 25** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 42, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23, oraz podobnie jak w druku, z notą odsyłającą do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeńskiego, gdzie na s. 116-117, nr 17, w rozdziale *Pieśni postne* wariant melodyczny tej pieśni z obszerniejszym tekstem.
- s. 75-76 nr 26** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 42, bez lokalizacji, tam jeszcze jeden wers: „Już żałować za grzechy moje, chcę płakać za nie...”. W rkp., podobnie jak w druku, odesłanie do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeńskiego, gdzie pieśń ta na s. 117-119, nr 18, w rozdziale *Pieśni postne*, z obszerniejszym tekstem. Zacytowany powyżej wers pochodzi ze zwrotki 8, co zaznaczył Kolberg w rkp.
- s. 76 nr 27** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 44, z lokalizacją jak w druku, tu w t. 5 na drugą miarę w wersji małych nut zamiast ósemek cztery szesnastki *a' g' e' g'*, w t. 6 na drugą miarę w wersji małych nut również cztery szesnastki *b' a' b' d'*. W rkp. odesłanie do *Zbioru pieśni nabożnych katolickich...* Sz. Kellera, tam na stronie 324 obszerniejszy tekst bez melodii, w rkp. następnie nota odsyłająca do tomu 23, a także do *Dodatku II i III do Śpiewnika...* Mioduszeńskiego, gdzie wariant melodyczny tej pieśni na s. 804-807, nr 5, w rozdziale *Pieśni postne*, z obszerniejszym tekstem.
- nr 28** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 42, bez lokalizacji. W rkp. nota odsyłająca do tomu 23 oraz do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeńskiego, gdzie wariant melodyczny tej pieśni na s. 104-112, nr 15, w rozdziale *Pieśni postne* jako „melodia druga” z obszerniejszym tekstem. W druku Kolberg odsyła również do wariantu melodycznego tej pieśni w tańcu weselnym z Lubienia, opublikowanym w tomie 23, nr 146.
- s. 77 nr 29** — Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 233, z lokalizacją i z nr 29, podobnie jak w tomie 23. W innym rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 42, z odsyłaczem do tomu 23. W obu rkp., tak jak druku, nota odsyłająca do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeńskiego, gdzie wariant melodyczny tej pie-

śni opublikowany jako pierwsza z dwóch melodii na s. 104–112, nr 15 w rozdziale *Pieśni postne*.

s. 77 nr 30 — Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1161, k. 233, z lokalizacją jak w druku.

nr 31 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 46, z lokalizacją ogólną: „Łyskornie”. W rkp. melodia zanotowana jest w metrum $\frac{2}{4}$, zapis ten sugeruje inne powiązanie prozodyczne tekstu i melodii, w tekście również drobne różnice, stąd też publikuje się tę pieśń ponownie jako przykład oryginalnego repertuaru religijnego utrwalonego przez Kolberga zapisem ze słuchu, zob. w suplemencie nr 3, s. 5. W rkp., podobnie jak w druku, odesłanie do zbioru M. M. Mioduszeńskiego, zob. *Dodatek do Śpiewnika kościelnego...*, Kraków 1842, tam wariant melodyczny i tekstowy tej pieśni na s. 556, nr 4, w rozdziale *Pieśni przygodne*. Ponadto w rkp. odesłanie do *Zbioru pieśni nabożnych katolickich ...* Sz. Kellera, tam na s. 867 wariant pieśni bez melodii. Melodię tej pieśni wykorzystał Kolberg w swojej operze *Pielgrzymka do Częstochowy*, zob. wstęp s. XVIII.

s. 77–78 nr 32 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 56, bez lokalizacji. W rkp. melodia i zwrotki 1–2, oraz odsyłacz do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeńskiego jak w druku, tam wariant melodyczny z obszerniejszym tekstem na s. 249–250, nr 2, w rozdziale *Pieśni przygodne*.

s. 78 w. 26d. – s. 79 w. 16g. (Marzec) — Fragment tekstu zamieszczony na s. 78 oraz pierwszy i ostatni akapit na s. 79 pochodzą z pracy J. Szaniawskiego *O dawnym województwie sieradzkim* z „Biblioteki Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 176–177. Większość informacji, zgodnie z odsyłaczami Kolberga na s. 78 i 79, powtórzyła I. Piątkowska w artykule *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej*, akapit dotyczący wody deszczowej cytowany za jej artykułem, tam na s. 500.

s. 79–80 nr 33 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1347, k. 53, z lokalizacją ogólną: „Rudlice”. W rkp. melodia z incipitem, tekst zanotowany osobno niżej. Dla t. 1, prawdopodobnie dla zwrotek 3–5 oraz 7–9, jest alternatywna wersja: na pierwszą miarę zamiast ćwierćnuty dwie ósemki: $d^2 h^1$. W zapisie tekstu w zur. 2 w wersji 1 w rkp.: „nowym” zamiast: „samym”, w zur. 5 w wersji 2: „groby stoją” zamiast: „stoją groby”. Odesłanie pod pieśnią dotyczy pracy K. Kozłowskiego *Lud. Pieśni, podania, baśnie, zwyczaj i przesady ludu z Mazowsza Czerskiego wraz z tańcami i melodyjami* wydanej w Warszawie 1867–1868, z. 3 tam na s. 247 wariant pieśni.

- s. 80 w. 23d. – s. 81 w. 1d.** — Przytoczony tekst pochodzi z artykułu podpisanego M. M. C. *Wielkanoc u sieradzkiego ludu* z „Gazety Codziennej” 1853 nr 93 s. 1–2 i został częściowo przeredagowany, natomiast pieśń nr 34 zaczerpnął Kolberg ze zbioru M. M. Mioduszeuskiego, zob. następny przypis.
- s. 81 nr 34** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 41, bez lokalizacji. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{4}{4}$, z odsyłaczami do tomu 23 oraz do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuskiego, gdzie pieśń ta na s. 96–100, nr 11, w rozdziale *Pieśni postne*, tam dwa warianty melodyczne, z których pierwszy tożsamy jest z opublikowanym w tomie 23, u Mioduszeuskiego melodia również w metrum $\frac{4}{4}$.
- s. 82 w. 2g. i przyp. 1 – s. 83 w. 11g.** — Cytowane fragmenty pochodzą z artykułu J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim* zamieszczonego we wskazanym tomie czasopisma na s. 177–178 (nie na s. 277) oraz z artykułu M. M. C. *Wielkanoc u sieradzkiego ludu* również w przytoczonym czasopiśmie s. 2 i są przeredagowaną wersją tekstu tych autorów. W przypisie odwołanie do przepisów L. Ćwierczakiewiczowej, zob. m.in. *Jedynie praktyczne przepisy konfitur, różnych marynat, wędlin, wódek, likierów, win owocowych, miodów oraz ciast przez autorkę 365 obiadów*, Warszawa 1885, tam w rozdziale „Ciasta i wszelkie pieczywa” przepisy na mazurki.
- s. 83 nr 35** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 48, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23 oraz z odsyłaczem, jak w druku, do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuskiego, gdzie pieśń ta na s. 137, nr 8, w rozdziale *Pieśni wielkanocne*, z obszerniejszym tekstem i inną zwrotką 2. W rkp. druga zwrotka przejęta ze *Śpiewnika*:

„Gdzież teraz, śmierci, moc twoja?
 Kędy twa, szatanie, zbroja?
 Naszedł mocniejszy zbrojnego
 Mocarza i wziął łup jego.
 Alleluja!”

Odsyłacz Kolberga do *Łęczyckiego* (DWOK T. 22) dotyczy, jak wskazał autor, jedynie wariantu melodycznego.

- s. 83–84 nr 36** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 47, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23. W rkp. dla ostatniego taktu

inna wersja: oraz odesłanie jak w druku

do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuskiego, gdzie

pieśń ta na s. 130–132, nr 3, w rozdziale *Pieśni wielkanocne*, z obszerniejszym tekstem. W rkp. jeszcze jedna zwrotka tekstu wykorzystywanego w liturgii katolickiej, powiązanego z melodią tej wielkanocnej pieśni, opatrzona dodatkową notą Kolberga:

„Na tęż nutę *Msza* (na introit):

Wśród radości i wesela
zmartwychwstania Zbawiciela
Bogu cześć i chwałę dajmy,
wspólnemi głosy śpiewajmy:
Alleluja!”

Ten fragment, przejęty prawdopodobnie ze *Śpiewnika kościelnego...* Mioduszeuskiego, opublikowany jest tamże na s. 130–132 w rozdziale *Msze*.

s. 84 nr 37 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 50, bez lokalizacji, tam melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{2}$. W rkp. odesłanie do tomu 23 oraz do zbioru M. M. Mioduszeuskiego, zob. *Dodatek do Śpiewnika...*, gdzie pieśń ta na s. 463–464, nr 3, w rozdziale *Pieśni wielkanocne*. Forma zapisu w rkp. Kolberga jest tożsama ze wskazaną przez niego w zbiorze Mioduszeuskiego.

nr 38 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 49, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{4}{4}$. Zarówno w druku, jak i w rękopisie brak odsyłacza do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuskiego, jednak przypuszczać można, że melodię tej pieśni, podobnie jak większości innych pieśni religijnych, których rękopisy znajdują się w tece 41, zaczerpnął Kolberg z tej publikacji. W *Dodatku do Śpiewnika...* Mioduszeuskiego pieśń opublikowana została w rozdziale *Melodie dodatkowe* na s. 757, z notą „Starodawna”, którą to notę powtórzył Kolberg zarówno w druku w tomie 23, jak i w rkp. w tece 41.

s. 85 w. 3g. – s. 87 w. 7g i przyp. 1 — Kolberg przytacza fragmenty artykułu podpisanego M. M. C. *Wielkanoc u sieradzkiego ludu* we wskazanym numerze czasopisma na s. 2–4; tekst jest nieznacznie przeredagowany. Przypis 1 jest dodany przez Kolberga, odsyła on do „Kalendarza Nowego Domowego” (Kalisz 1833) i do „Kalendarza Krakowskiego Domowego” J. Czecha (Kraków 1833), cytowany fragment także w artykule *Wiaomości świętnikowe o każdym miesiącu, o dniach jego w szczególności, obrządkami religijnymi, pamiątkami lub zwyczajami krajowymi znamienitych* w: „Nowy Kalendarz czyli Świętnik Lwowski na rok 1829” s. 61. Informacje te przedrukował także K. W. Wójcicki w *Obrazach starodawnych*

T. 1 w Warszawie w roku 1843 na s. 143, podając, że autorem *Wiadomości świętnikowych...* jest F. Siarczyński.

- s. 87 w. 8–28g.** — Przytaczane fragmenty pochodzą z artykułu F. Staszica *Zwyczaj wielkanocny nad Wartą* zamieszczonego w „Tygodniku Ilustrowanym” 1860 T. 1 nr 29 s. 255.
- w. 6d.** — List A. Gruszczyńskiego pochodzi prawdopodobnie ze zbiorów po Andrzejku Kucharskim, zob. wstęp s. XX.
- s. 88 w. 2d. – s. 89 w. 7g.** — Przytoczony fragment jest cytatem z artykułu I. Piątkowskiej *Pogadanka. O baśniach, zwyczajach i obrzędach ludowych...* w wymienionym numerze „Kaliszanina”. Egzemplarz czasopisma, z którego korzystał Kolberg, w tece 8, sygn. 1165, druk nr 3.
- s. 89 nr 42** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, z lokalizacją ogólną: „Lubień”. Tam melodia i tekst pieśni z notą „na Wielkanoc (kogut)”. W rkp. melodia zanotowana kwartę czystą wyżej, w zapisie tekstu: „niedziółeczkę” zamiast: „niedziółeczkę”, oraz konsekwentnie bez mazurzenia („duszo” zamiast „duso” itd.), w zwrotce 4 w wersji I: „anioł” zamiast „j-anioł”.
- s. 89–90 przyp. 1 i nr 43** — Pieśń pochodzi z artykułu M. M. C. *Wielkanoc u sieradzkiego ludu* we wskazanym pod pieśnią numerze „Gazety Codziennej” z s. 3, tam tekst bez podziału na zwrotki, przy czym w źródle w zwrotce 8: „Tu” zamiast „Pan”. W przypisie Kolberg odsyła do opisu gajka w broszurze I. Klącekiego *Nowe lato, uroczystość starostwianańska*, wydanej w Poznaniu w r. 1885 (nie w 1886); toż: „Warta” R. 12: 1885 nr 562–568.
- s. 91 w. 9d. – s. 92 w. 2g. (św. Wojciech)** — Kolberg cytuje fragment artykułu Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* z s. 178 wskazanego tomu; na s. 92 odesłanie do artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej* w wymienionym tomie czasopisma, tam na s. 486 wzmianka o wróżbach z rehotania żab.
- s. 92 w. 5–15g. i przyp. 1 (św. Marek)** — Kolberg cytuje fragment artykułu Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, T. 3 s. 178, natomiast tekst przytoczony w przypisie pochodzi z s. 357 tegoż tomu; pierwszy akapit powtórzyła I. Piątkowska w artykule *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej* na s. 500.
- w. 16g. – s. 93 w. 5g. (Maj)** — Kolberg cytuje fragmenty artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, T. 3 s. 179; informacje o świętych (s. 93) także

u I. Piątkowskiej w artykule *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej* na s. 500.

- s. 93 nr 48** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 104, bez lokalizacji. W rkp. w t. 3 tylko wersja dużych nut. W rkp. odesłanie do tomu 23 i *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszelewskiego, gdzie pieśń ta z obszerniejszym tekstem na s. 229–232, nr 9, w rozdziale *Pieśni o śś. Pańskich*,

w. 12d. – s. 94 w. 8g. i przyp. 1 — Kolberg powołuje się na publikację: J. Szaniawski *O dawnym województwie sieradzkim*, „Biblioteka Warszawska” 1851 T. 3, przytoczony tekst na s. 356; na s. 94 dwukrotne odesłanie do artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...*, tam na s. 487 i 489 podobne informacje; w odesłaniu do cz. VII *Poznańskiego* (DWORK T. 15) winno być: nr 46 (nie 48); w przypisie 1 cytat z artykułu podpisanego inicjałem *Z. Kilka kartek z wycieczki po kraju*, „Tygodnik Ilustrowany” 1862 T. 5 nr 129 s. 106 (początek artykułu w nr 127 i 128, z rycinami Podbielskiego).

- s. 94 nr 49** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 51, bez lokalizacji. W rkp. pod zapisem melodii z tekstem łacińskim nota „z łacińskiego”, dalej zanotowane zwrotki 1–2 jak w druku. W rkp. odesłanie do tomu 23 i *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszelewskiego, gdzie pieśń ta na s. 142–144, nr 1, w rozdziale *Pieśni na Zielone Świątki*, z obszerniejszym tekstem. Melodia jest wariantem chorałowego śpiewu „Veni Creator Spiritus”, zob. niżej przypis do nr 50.

w. 9d. – s. 95 w. 9g. — Opisy obchodów Bożego Ciała zostały zaczerpnięte z wielokrotnie wymienianej publikacji J. Szaniawskiego *O dawnym województwie sieradzkim* w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3, tam na s. 356 cytowany fragment. Na s. 95 odesłanie do artykułu *Z życia ludu wiejskiego...* I. Piątkowskiej, gdzie na s. 501 podobne informacje.

- s. 95 nr 50** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 52, bez lokalizacji. W rkp. melodia zanotowana bez kresek taktowych i metrum jak śpiew chorałowy. Pod zapisem tej pieśni odesłanie do tomu 23 oraz do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszelewskiego, gdzie pieśń ta na s. 148–149, nr 1, w rozdziale *Pieśni na Boże Ciało*. Tam zapis melodyczny bez kresek taktowych i bez metrum, jak w rkp. Kolberga. Nota Kolberga w druku sugerująca, iż pieśń nr 50 jest parafrazą melodii numeru 49 nie jest trafna. Melodia pieśni nr 50 jest wariantem chorałowego śpiewu „O salutaris hostia”, nr 49 jest z kolei wariantem innego cho-

rałowego śpiewu: „Veni Creator Spiritus”. Zbieżne są tylko incipity melodyczne obu śpiewów chorałowych.

- s. 95–96 nr 51** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 52, bez lokalizacji. W rkp. w zapisie melodii tylko wariant małych nut, tam także, podobnie jak w druku, odesłanie do *Śpiewnika kościelnego*... M. M. Mioduszeńskiego, gdzie pieśń ta na s. 148–149, nr 2, w rozdziale *Pieśni na Boże Ciało*, stamtąd Kolberg przejął również zamieszczony w druku komentarz do tej pieśni.
- s. 96 nr 52** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 54, bez lokalizacji. W rkp., podobnie jak w druku, odesłanie do *Łęczyckiego* (DWOK T. 22), s. 34–35, nr 28, z notką: „inna nuta”, tam wariant melodyczny tej pieśni z obszerniejszym tekstem. W rkp. Kolberga pod zapisem jeszcze jedna nota: „str. 169” odsyłająca do *Śpiewnika kościelnego*... M. M. Mioduszeńskiego, gdzie pieśń ta na s. 168–169, nr 15, w rozdziale *Pieśni na Boże Ciało*, z oznaczeniem „Melodia druga”, tam melodia o kwartę czystą niżej, tekst obszerniejszy.
- w. 16d. – s. 97 w. 14g.** — Kolberg, opisując zwyczaje związane z dniem św. Jana Chrzciciela, przytacza fragment artykułu J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim*, tam na s. 356 i 357 wskazano temu cytowany tekst; odsyła też dwukrotnie do wymienianego już artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego*... w „Wiśle” 1889, tam na s. 501 podobne informacje.
- s. 97 w. 15g. – s. 98 w. 1d. i przyp. 1** — Kolberg na s. 97, pisząc o obchodach Sobótek, dwukrotnie odsyła do artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego*... we wskazanym tomie „Wisły” z 1889 roku; pierwsze odesłanie dotyczy wzmianki o sobótce we wcześniejszych publikacjach Piątkowskiej: na s. 501 „Wisły” autorka powołuje się na własne artykuły w „Kaliszaninie”: R. 1885 nr 71 — *Z sieradzkiego. Uroczystość święta ludowego „Kupały” czyli „Sobótek” z ziemi sieradzkiej*; R. 1886 nr 54 — *Pogadanka. O uroczystościach sobótkowych w ziemi sieradzkiej*; R. 1886 nr 61 i 62 — *Pogadanka. O ważności pieśni ludowych i uroczystości Kupały*; drugie odesłanie dotyczy tekstów pieśni zamieszczonych przez Piątkowską w „Wiśle” na s. 516–517. W przypisie 1 także odwołanie do artykułu Piątkowskiej zamieszczonego w „Kaliszaninie” w 1886 roku nr 62 oraz za Piątkowską do *Pieśni świętojańskiej o Sobótce* Jana Kochanowskiego, zob. tegoż *Dzieła polskie* w opracowaniu J. Krzyżanowskiego, Warszawa 1980, s. 281–298 (pierwodruk: Kraków 1586). Odesłania w przypisie do tomów *Ludu* wprowadzone przez Kolberga.

- s. 100 w. 3-1d.** — Cytat pochodzi z artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* w „Bibliotece Warszawskiej” T. 3 s. 357, dalej Kolberg odsyła do artykułu *Z życia ludu wiejskiego...* I. Piątkowskiej we wskazanym tomie „Wisły” z roku 1889, tam na s. 501 podobna wzmianka.
- s. 101 w. 1-20g.** — Kolberg cytuje fragmenty artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* T. 3 s. 357 i 358.
- s. 101-102 nr 58 i przyp. 1** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 95, bez lokalizacji, z tytułem: *O św. Annie* oraz notą: „Starodauna”. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, z odesłaniem do zbioru M. M. Mioduszeuskiego podobnie jak w druku, zob. *Dodatek II i III do Śpiewnika...*, gdzie pieśń ta na s. 862-863 w rozdziale *Pieśni o św. Pańskich*, tam melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, kwartę czystą niżej, tekst obszerniejszy. Treść przypisu do słów „wielki cud” (na s. 102) w rkp. Kolberga, teka 50, sygn. 1357/2, k. 3, przytoczony tekst pochodzi z anonimowej wzmianki *Znowu cud* zamieszczonej w „Nowej Reformie” z roku 1883 nr 159.
- s. 102 nr 59** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 95, bez lokalizacji. Tam zapis melodii w metrum $\frac{3}{4}$, z notką: „Starodauna” oraz z odesłaniem do tomu 23 i do zbioru M. M. Mioduszeuskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika...*, gdzie pieśń ta na s. 860-861 w rozdziale *Pieśni o św. Pańskich*, tam melodia zanotowana sekundę wielką niżej, w metrum $\frac{3}{4}$, tekst obszerniejszy.
- w. 13d. – s. 104 w. 12g. (Sierpień)** — Cytaty na s. 102 oraz po pieśni nr 60 na s. 103 i 104 zostały zaczerpnięte z publikacji J. Szaniauskiego w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 358-359; natomiast informacje o dniu św. Wawrzyńca wraz z przysłowiem (s. 103 w. 1-7g.) pochodzą z artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...* „Wisła” 1889 T. 3 s. 501, tam także jak u Szaniauskiego, ale w przeredagowanej wersji, fragment dotyczący wigilii ścięcia św. Jana (u Piątkowskiej na s. 501, nie 502). Pieśń nr 60 zob. następny przypis.
- nr 60** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 123, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23 i tak jak w druku do *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuskiego, gdzie pieśń ta na s. 226-227, nr 7, w rozdziale *Pieśni o św. Pańskich*, z obszerniejszym tekstem.
- s. 104 w. 19-23g. (Wrzesień)** — Drugi akapit to cytat z wymienianego już artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym woje-*

wództwie sieradzkim w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 358; ostatni – o dniu św. Michała – to cytat z artykułu I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...*, tam s. 501.

s. 104 w. 7-1d. (Październik) — Cytat pochodzi z pracy J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* z T. 3 s. 359.

s. 105 nr 61 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 92, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23. W rkp. tak jak w druku tytuł: *O śś. Obrońcach w czasie powietrza* powtórzony za M. M. Mioduszeuskim, zob. *Dodatek II i III do Śpiewnika kościelnego...*, gdzie pieśń ta na s. 1012-1013, nr 26 w rozdziale *Pieśni o śś. Pańskich*, z obszerniejszym tekstem.

w. 10d. – s. 106 w. 7g. (Dzień Zaduszny) — Cytat pochodzi z wielokrotnie wspomianej pracy J. Szaniauskiego opublikowanej w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 359; na końcu pierwszego akapitu (s. 106) odesłanie do publikacji I. Piątkowskiej *Z życia ludu wiejskiego...*, tam na s. 501-502 wzmianka o Zaduszkach.

s. 106 w. 10-14g. (św. Marcin) — Cytat pochodzi z wyżej wymienionej pracy J. Szaniauskiego z T. 3 s. 359.

w. 16d. – s. 107 w. 14d. (Św. Katarzyna, św. Andrzej, Adwent) — Kolberg przytoczył fragmenty pracy J. Szaniauskiego publikowanej w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 359 i 360; na s. 107 odesłanie do artykułu *Z życia ludu wiejskiego...* I. Piątkowskiej we wskazanym tomie „Wisły” s. 483, tam opis wróżb w dniach św. Andrzeja i św. Katarzyny.

s. 107 w. 11d. – s. 108 w. 1-7g. (św. Barbara) — Tekst na s. 107 nr 1 Kolberg zaczerpnął z artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* T. 3 s. 360; na s. 108 w. 1-2g. odesłanie do publikacji: *Przysłowia, piosenki i powiastki gminne* anonimowego autora zamieszczonej w „Przyjacielu Ludu” R. 2: 1835 T. 2 nr 22 s. 176 (tam podobne przysłowia) oraz do artykułu S. Ciszewskiego *Lud rolniczo-górniczny z okolic Sławkowa w powiecie olkuskim* w „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1886 T. 10 s. 225 (tam opis podobnych zwyczajów w dniu św. Łucji).

s. 108 nr 62 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 96, bez lokalizacji, z odesłaniem do tomu 23 i z tytułem: *O ś. Barbarze pannie i męczenniczce* oraz z notą: „str. 242” dotyczącą, podobnie jak odsyłacz w druku, *Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuskiego, gdzie pieśń ta opublikowana została z obszerniejszym tekstem na s. 240-242, nr 15, w rozdziale *Pieśni o śś. Pańskich*, tam zapis melodii w metrum $\frac{3}{2}$.

w. 4–1d. (św. Tomasz) — Cytat pochodzi z wielokrotnie wspomnianej pracy J. Szaniauskiego w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 360.

Wyżynek. Wieniec (s. 109–120)

- s. 109 w. 2–17g. — Kolberg cytuje fragment artykułu J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* z s. 358 wskazanego tomu „Biblioteki Warszawskiej”; na końcu akapitu odesłanie do artykułu I. Piątkowskiej w „Wiśle”: *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej*, tam na wskazanej stronie wariant pieśni nr 63.
- s. 109–110 nr 63 — Pod pieśnią odesłanie do zbioru K. W. Wójcickiego *Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu*, Warszawa 1836 T. 1 s. 207–208, tam tekst z wariantem melodii w opracowaniu fortepianowym.
- s. 110 nr 64 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 60, z lokalizacją ogólną: „Kromków pod Wartą, Zielonczyn”, tam zapis melodii tylko z incipitem tekstu: „Otwórzcie nam szeroko”. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, obok zanotowana jeszcze jedna wersja, prawdopodobnie dla dwóch ostatnich taktów:

Zapis muzyczny tej pieśni, zgodnie ze wskazówką Kolberga, jest wariantem melodycznym „Chmiela”, por. np. nr 144 s. 158 i nr 174 s. 171 w T. 23.

- s. 110–111 nr 65 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, bez lokalizacji. Z Kolbergowskiego zapisu ze słuchu wynikają inne powiązania tekstu i melodii, stąd też melodia z rkp. wraz z odpowiadającym jej tekstem publikowana jest powtórnie w suplementcie s. 8, nr 7.
- s. 111–112 nr 66 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 64 oraz k. 65, z lokalizacją ogólną: „Brudzyń pod Brudzewem, Marulew”. Takty 1–16 oraz tekst pieśni zostały zanotowane na k. 64, natomiast melodia t. 17–24 na k. 65. Karty te stanowią jeden arkusz, zapisy muzyczne zostały przez Kolberga graficznie połączone. W rkp. w t. 1 na drugą i trzecią miarę ósemki: $a^1 h^1 c^2 d^2$, dla t. 7 na drugą miarę alternatywnie ósemki: $a^1 h^1$, w t. 12 ostatnia ósemka to c^2 lub cis^2 , w t. 13 pierwsza nuta to h^1 , w tym takcie zapis obejmuje tylko wersję dużych nut. W rkp. trzecia część pieśni od t. 17 zanotowana

w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 17 i 19 tylko wersja dużych nut, w ostatnim takcie inny przebieg melodyczny: dwie szesnastki $c^2 h^1$ i dwie ćwierćnuty $g^1 h^1$. W zapisie tekstu pod t. 7: „Oddajemy plon” zamiast: „Przynosimy plon”, między zwrotką 1 i 2 zanotowany tekst pominięty w druku:

„U naszego jegomości dobry porządek, porządek dobry,
wystawił nam beczkę piwa, gorzałki sądek.
U naszego jegomości okienka szklane, [okienka szklane],
A u pana Gurowskiego wiechciem zapchane.”

W zwr. 6 jest: „żeby róża” zamiast: „kieby róża”; zwr. 8 w rkp. „Przede dworem leży ogar, nasz ekonom kieby diabeł”, w zwr. 10 wers 2: „a nasz włodarz w spodniach iszcze”.

- s. 112–113 nr 67 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, z lokalizacją ogólną: „Walichnowy”. W rkp. melodia zanotowana sekundę wielką wyżej, w t. 3 inna wersja melodyczna: ósemki $g^1 g^1 a^1 b^1$, w t. 4 półnuta b^1 . Dla t. 9 jest inna wersja dużych nut: ósemki $g^1 g^1 a^1 a^1$. W zapisie tekstu w zwr. 3 „szklana podłoga”, w zwr. 3, 5, 7, 10, 14, 16 zanotowane nazwisko: „Grabowski” zamiast „pan sąsiedni”, w zwr. 11: „jakby złoto”; w rkp. brak zwr. 12.
- s. 113 nr 68 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 47, z lokalizacją ogólną: „Parcice pod Wieruszowem, Jaworek”. W zapisie Kolberga odmienna budowa melodii, oraz różnice w związkach słowno-muzycznych:

Już my po-żę - li, po-żę - li, już my po-żę - li.

już nie-sie - my je - go - moś - ci plon nasz do sie - ni.

W rkp. w zapisie tekstu 2 zwr. tylko dwa pierwsze wersy.

- s. 114–117 nr 69 — Rkp. Kolberga, teka 2184, k. 189, z lokalizacją: „Kraścice”. W rkp. zanotowana najpierw melodia z incipitem: „Nasz gaiczek”, t. 5–12 z tego zapisu odpowiadają t. 13–20 w druku, dalej zanotowany pełny tekst wszystkich zwrotek pieśni nr 69 oraz pełen zapis melodii jak w druku. Melodię gaika wraz z incipitem tekstu, jako związaną z innym obrzędem publikuje się w suplemencie s. 7, nr 5.
- s. 120 w. 7d. — Odesłanie dotyczy krótkiego artykułu Al. P. *Pismo obrazowe* oraz tekstu rozpoczynającego się od słów *Przynosimy zaraz przyczynek...* podpisanego przez J. Karłowicza; oba teksty w wymienionym tomie „Wisły” 1888 na s. 848 i 849–850 w dziale „Poszukiwania”.

Obrzędy (s. 121–199)

- s. 121 **nlb. w. 2 – s. 122 w. 22g.** — Cytaty dotyczące obrzędów urodzinowych i pogrzebowych pochodzą z artykułu J. Szaniawskiego *O dawnym województwie sieradzkim* zamieszczonego w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 s. 363 i 367.
- s. 123–124 **nr 72** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 56, z lokalizacją ogólną: „Zbiersk”. W rkp. zapis melodii z incipitem: „Smutku”, tekst pieśni zanotowany osobno niżej. W rkp. widoczna jest próba uchwycenia przez Kolberga prawdopodobnie swobodnego pod względem metrycznym wykonania tej pieśni. Zapis zamieszczony w druku został sprowadzony do metrum $\frac{3}{4}$ widoczne są również różnice w przebiegu melodycznym oraz inne powiązanie tekstu i melodii:

Smut - ku, smut - ku mój, za - loś - ci,
nie mo - gę mieć uia - do - moś - ci ...

Odsyłacz do zbioru J. Konopki *Pieśni ludu krakowskiego*, Kraków 1840, s. 153, dotyczy innej pieśni z tytułem: *Przy stypie pogrzebowej*.

- s. 124 **nr 73** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 370, bez lokalizacji. W rkp. zapis melodii tylko z incipitem „Smutku”. W takcie ostatnim: ósemka a^1 i ćwierćnuta g^1 .
- s. 124–125 **nr 74** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 63, z lokalizacją ogólną: „Jeżew”. W rkp. melodia z incipitem „Ciało, ciało” oraz pełen tekst zanotowany osobno niżej. W zapisie melodii dla t. 5 wersja pierwotnie zanotowana: cztery ósemki: $c^2 h^1 a^1 gis^1$ oraz ćwierćnuta a^1 , pod tym taktem zanotowany fragment tekstu: „O, Jezus”. We wszystkich zwrotkach pieśni w zapisie tekstu jest konsekwentnie: „O, Jezus!” zamiast „O, Jezu!”. W innym rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 304, bez lokalizacji, tam tylko tekst pieśni.
- s. 125–126 **nr 75** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 63, z lokalizacją ogólną „Jeżew”, tam melodia z incipitem pierwszej

zurotki oraz niżej zanotowany osobno pełen tekst pieśni. Melodia zanotowana sekundę wielką wyżej, w zapisie widoczne wahanie w strukturze metrycznej:

W zapisie tekstu w zur. 7, w wersie 3 jest: „podać tej duszyczkę”, w zur. 8: „A po cięć to, po cię”, w zur. 13 w trzecim wersie: „poślubiła Ojcu, Matce”. W innym rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1159, k. 74, bez lokalizacji, tylko zapis tekstu, tam zurotki 3–7 oraz 10–13, w zur. 7 w wersie 3: „podać tej duszeczczę”, w zur. 13 w trzecim wersie „Ojcu, Matce” jak w zapisie terenowym.

- s. 126 nr 76** — Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 304, bez lokalizacji, z datą jak w druku; tam tylko tekst pieśni, poniżej, podobnie jak w tomie 23, nota odsyłająca do wariantu w *Łęczyckiem* (DWOK T. 22) nr 289.
- s. 129 nr 78** — Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 3199, k. 50, bez lokalizacji, wśród innych pieśni z Kaliskiego, tam zanotowany tekst dwóch ostatnich wersów zurotki 6 i cała zurotka 7.
- s. 130 nr 79** — Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 3199, k. 50, bez lokalizacji, tam ta melodia z zanotowanym pod nią tekstem pieśni „A frasuje się młoda pani”, która opublikowana została w tomie 23 jako nr 89, z odesłaniem do przynależnej jej melodii (nr 79). Dalej w rkp. zanotowany tekst: „Przysed do młodej starzyniec”, opublikowany przez Kolberga z zanotowaną powyżej obu tekstów melodią, która używana była prawdopodobnie do obu tekstów.
- s. 132 nr 81** — Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 3199, k. 50, bez lokalizacji, tam tylko tekst pieśni, w pierwszym wersie: „Da, ja rozumiała”, w wersie trzecim: „Dalim rozumiała”, w wersie czwartym: „talara na wieniec”.
- s. 133 nr 82** — Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 3199, k. 50, bez lokalizacji, tam zanotowana melodia wraz z tekstem. Melodia w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 3 dwie szesnastki $c^2 d^2$, ósemka e^2 i dwie szesnastki $fis^2 dis^2$, zamiast t. 7 zakończenie frazy rozpisane jest w dwóch taktach: ćwierćnuta a^1 , ósemka h^1 i w ostatnim takcie ćwierćnuta e^1 .

s. 136 **nr 89** — Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 3199, k. 50, bez lokalizacji, tam zapis muzyczny opublikowany jako nr 79 w tomie 23, poniżej tekst pieśni „A frasuje się młoda pani”, z notą: „Do grochu”. Dalej w rkp. zanotowany tekst „Przysed do młodej starzyniec”, który Kolberg opublikował z melodią zanotowaną powyżej obu tekstów, zob. przypis do nru 79. Obie pieśni były prawdopodobnie śpiewane z tą sama melodią.

nr 90 — Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 3199, k. 50, bez lokalizacji, tam pierwszy wers pierwszej zwrotki i cała druga zwrotka tekstu.

przyp. 1 — W przypisie Kolberg powołuje się na artykuł J. Karłowicza „*Siedzi sobie zając*” opublikowany w wymienionym numerze „Kuriera Codziennego”. Za Karłowiczem Kolberg odsyła do dziełka P. H. P. W. [Hiacynta Przetockiego] *Postny obiad abo zabaweczka* wydanego w Krakowie w r. 1653, tam na s. 38 pieśń o zajączku, zob. odbitka z wydania J. Rostafińskiego, Kraków 1911. Wzmianka dotycząca „słów Brücknera” odnosi się do konsultacji tegoż z Karłowiczem na temat genezy pieśni, o czym mowa w artykule.

s. 139 **nr 96b** — Rkp. terenowy Kolberga, sygn. 3199, k. 50, bez lokalizacji, tam melodia oraz tekst zanotowany osobno niżej. Zapis muzyczny w metrum $\frac{3}{4}$ dla t. 1 za melodią jest wersja dla słów drugiej zwrotki: trzy ósemki $d' f' g'$.

s. 140 **nr 98** — Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1159, k. 25, z lokalizacją: „od Mstowa (Krasice)”, tam zapis melodii i tekstu z notą: „jest przy weselu”. Melodia zanotowana w 12 taktach z rozpisanymi repetycjami, w t. 6 w pierwszym wykonaniu ostatnia nuta to szesnastka, w drugim wykonaniu w tym takcie na drugą i trzecią miarę: ósemka z kropką g' i szesnastka fis' .

s. 142 **nr 104** — Odsyłacz pod pieśnią dotyczy części II *Kieleckiego* (tom 19 DWOK), a nie cz. I (DWOK T.18), jak podaje Kolberg.

s. 143 **nr 107** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 49, z lokalizacją ogólną: „Walichnowy pod Wieruszowem”. Tam zapis melodii z incipitem „A siadajże”, poniżej tekst pierwszej zwrotki, dalszej części tekstu brak. W zapisie melodii rozpisana repetycja dla drugiego wersu, dla t. 2 jest inna wersja rytmiczna:

Odsyłacz Kolberga do melodii instrumentalnej w *Kujawach* (DWOK T. 3), s. 279, nr 51 jest błędny, prawdopodobnie powinno być nr 50.

- s. 143–144 nr 108 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 67, z lokalizacją: „Bór Zapilski”, tam melodia i pełen tekst tej pieśni. W rkp. melodia zanotowana kwartę czystą niżej. W zapisie tekstu po zwr. 2 jeszcze jeden wers: „A ja przepił konie, co chodziły w bronie”.
- s. 144 nr 109 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 67, z lokalizacją: „Panki”, tam melodia i pełen tekst tej pieśni. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 5 na drugą miarę alternatywnie b^1 , w takcie ostatnim tylko wersja małych nut, czwarta szesnastka alternatywnie fs^2 .
- s. 144–145 nr 110 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 68, z lokalizacją ogólną: „Panki”, tam zapis melodii i tekstu. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ z notką: „z A-dur”. W rkp. zapis nutowy obejmuje tylko takty 1–6, w t. 1 dla drugiej nuty jest przednutka a^1 , w t. 2 na pierwszą miarę tylko wersja dużych nut, na trzecią miarę tylko wersja małych nut, w t. 3 na trzecią miarę tylko wersja małych nut.
W innym rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 121, tylko zapis tekstu bez melodii, w zwr. 3, w wersji 2 jest: „i u mnie przed wroty”.
- s. 145–146 nr 112 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 68, z lokalizacją ogólną: „Panki”, tam zapis melodii i tekstu tej pieśni, w zapisie tekstu po 3 zwr. jest: „mamulę” zamiast „matule”, ostatnia zurotka:
„O, wyjść wyjde, robić będę,
tobie, kochaneczku, już robić będę”.
- s. 147–154 (wesele III) — Opisy te i pieśni były po raz pierwszy publikowane w „Bibliotece Warszawskiej” w 1847 roku (odeślanie w przyp. 1 na s. 148) w artykule Kolberga *Pieśni ludu weselne*, przedruk w: *Pieśni i melodie ludowe w opracowaniu fortepianowym cz. I* (DWORK T. 67/I) s. 524–546. Opis wesela zamieszczony w „Bibliotece Warszawskiej” był częścią większej publikacji ukazującej się na łamach czasopisma w latach 1847–1849.
- s. 147–148 nr 117 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 50, z lokalizacją: „Rudlice pod Wieluniem”, tam melodia z incipitem „Jak pojedziesz”, niżej zanotowany osobno tekst pieśni. W rkp. melodia w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 3, 4, 7 i 8 tylko wersja małych nut, ponadto w t. 3 i 7 na drugą i trzecią miarę inny rytm: ósemka z kropką i szesnastka. W zapisie tekstu w zwr. 1: „tuknie” zamiast „huknie”, w zwr. 3, w wersji 1: „poszła” zamiast „wyszła”, w zwr. 8, w wersach 3–4: „nauczyc ona cię

wszelkiej roboty”. Zob. również w tomie *Pieśni i melodie ludowe ...* (DWOK T. 67/I) nr 358, tam ta pieśń z akompaniamentem fortepianowym.

- s. 148 nr 118** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 50, z lokalizacją: „Rudlice pod Wieluniem”, tam melodia z incipitem: „W polu ogródeczek” oraz pełen tekst pieśni zanotowany osobno niżej. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 2 w obu wykonaniach przednutka e^2 do trzeciej miary, w t. 4 tylko wersja małych nut. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, z lokalizacją: „Rudlice”, zapis melodii i pierwszej zwrotki opatrzone notą: „w drodze do kościoła”, melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$. Zob. również w tomie *Pieśni i melodie ludowe ...* (DWOK T. 67/I) nr 359, tam pieśń ta z akompaniamentem fortepianowym.
- s. 148-149 nr 119** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 46, z lokalizacją ogólną: „Łyskornie”. W rkp. zapis melodii z incipitem: „A na onej górze”, niżej zanotowany osobno pełen tekst pieśni. W zapisie tekstu w zwr. 4, w wersie 2: „złotą chustę wyszywa”, w zwr. 5 i 7: „Kasia” zamiast „Marysia”, w zwr. 8 brak ostatniego wersu, w zwr. 9 brak drugiego wersu, w zwr. 11 brak połowy wersu pierwszego i trzeciego, w tej zwrotce ostatni wers: „pięknie go se nosiła – Jasieńka”. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, zapis muzyczny oraz zwrotki 1-2, z lokalizacją: „Łyskornie”, w zapisie melodii w t. 9 ostatnia nuta e^1 , dla ostatniego taktu jest inna wersja: trzy ósemki $e^1 gis^1 a^1$ i pauza ósemkowa, prawdopodobnie należy tu w wykonaniu powtórzyć słowo: „stańło”. Zob. również w tomie *Pieśni i melodie ludowe ...* (DWOK T. 67/I) nr 360, tam pieśń ta z akompaniamentem fortepianowym.
- s. 149 nr 120** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 45, z lokalizacją ogólną: „Łyskornie pod Wieluniem”, tam melodia z incipitem: „O, ciesz”, niżej zanotowany osobno tekst pierwszej zwrotki, a jako dalszy ciąg tekst nr 121, po nim zwr. 1 z pieśni nr 122. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 1 w pierwszym wykonaniu na pierwszą miarę alternatywnie dwie szesnastki g^1 , w t. 2 w pierwszym wykonaniu na drugą i trzecią miarę ósemka z kropką i szesnastka, w tym takcie w drugim wykonaniu na pierwszą miarę alternatywna wersja: dwie szesnastki $h^1 d^2$, w t. 4 w drugim wykonaniu wersja dużych nut. W zapisie tekstu 1 zwrotki: „rodzina” zamiast „rodzinecka” i „oj” przed wersem 4. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, zapis melodii i pierwszej zwrotki tekstu z lo-

kalizacją: „Łyskornie”, zapis muzyczny sekundę wielką wyżej i w metrum $\frac{3}{4}$. Zob. również w tomie *Pieśni i melodie ludowe ...* (DWOK T. 67/I) nr 361, tam pieśń ta z akompaniamentem fortepianowym.

- s. 149 nr 121** — Rkp. terenowy, teka 43, sygn. 1352, k. 45, z lokalizacją ogólną „Łyskornie pod Wieluniem”, tam tekst zanotowany po zwr. 1 poprzedniej pieśni.
- s. 150 nr 122** — Rkp. terenowy, teka 43, sygn. 1352, k. 46, z lokalizacją ogólną: „Łyskornie pod Wieluniem”, tam melodia z incipitem: „Wiedziłaś ty”, niżej zanotowany osobno tekst zwrotek 2-5. Zwrotka pierwsza w tym rkp. na k. 45, zanotowana jako dalszy ciąg pieśni nr 120. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ sekundę wielką wyżej, w t. 1 na trzecią miarę tylko wersja małych nut, w t. 2, 3, 6 i 7 na drugą i trzecią miarę rytm punktowany, w t. 5 ostatnia nuta to c^2 , w t. 6 na pierwszą miarę dwie szesnastki d^2 . W zapisie tekstu w zwr. 3 szósty wers: „niech nie będzie sercu ciężej”, w zwr. 5 inna kolejność wersów: dwa ostatnie zanotowane przed pierwszym. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, zapis muzyczny i fragment drugiej zwrotki tekstu z lokalizacją: „Łyskornie”, tam melodia zanotowana sekundę wielką wyżej w metrum $\frac{3}{4}$ w wersji dużych nut w t. 1-3 i 5-7 na drugą i trzecią miarę konsekwentnie rytm punktowany: ósemka z kropką i szesnastka. Tekst por. w suplemencie s. 12, nr 8. Zob. również w tomie *Pieśni i melodie ludowe ...* (DWOK T. 67/I) nr 363, tam pieśń ta z akompaniamentem fortepianowym.
- s. 150-151 nr 123** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, z lokalizacją ogólną: „Parcice”, oraz k. 50 z lokalizacją ogólną: „Rudlice pod Wieluniem”. Na k. 48 zanotowane t. 1-6 czyli pierwsza część melodii z tekstem pierwszej zwrotki, na k. 50 zanotowane t. 7-14 czyli druga część tej pieśni z incipitem: „A siadaj, siadaj”, poniżej tekst wariantu. Z rkp. terenowego wynika, iż są to zapisy dwu odrębnych utworów, potwierdza to przypis Kolberga do tej pieśni. Pieśń zanotowana przez Kolberga ze słuchu na k. 48 zamieszczona została poniżej:

A sia-daj-że masz - li sia - dać, daw - no by - to o - po - uia - dać,

a sia-daj-że masz - li uo - lą, czte-ry ko-nie w wo-zie sto - ja.

Pieśń zanotowana na k. 50 publikowana jest w suplemencie s. 12, nr 9. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, z lokalizacją: „Parcice” dotyczącą t. 1–6 oraz z lokalizacją: „Rudlice” dla t. 7–14, zapis muzyczny z pierwszą zwrotką tekstu i incipitem zwrotki drugiej. W zapisie melodii t. 1–6 zanotowane w metrum $\frac{3}{4}$ z rozpisaną repetycją, w t. 3 w obu wykonaniach tylko wersja małych nut, w t. 6 w obu wykonaniach ósemka a^1 i ćwierćnuta g^1 , w t. 11 zamiast wersji małych nut jest $d^1 d^1 c^1 es^1$. Zob. również w tomie *Pieśni i melodie ludowe ...* (DWORK T. 67/I) nr 363, tam pieśń ta z akompaniamentem fortepianowym.

- s. 151 nr 124 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 45, z lokalizacją ogólną: „Łyskornie”, tam melodia z incipitem: „Powiedź mi raz”, oraz k. 46, tam zanotowany tekst pieśni. Na k. 45 melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, t. 1–4 w rkp:

t. 2–4 w repetycji:

w rkp. za melodią notatki: „Tam nam będą grać” i „przymszy”. Na k. 46 zanotowane dwa pierwsze wersy zwrotki 1 oraz zwrotki 3–4. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, z lokalizacją ogólną: „Wieluń, Wieruszów”, melodia z pierwszą zwrotką tekstu zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, inaczej zredagowana i z innymi niż w druku związkami słowno-muzycznymi:

- s. 151–152 nr 125 — Rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, z lokalizacją: „Rudlice”, w tym rękopisie melodia, tekst pierwszej zwrotki i pierwsze wersy drugiej. Kolberg odsyła w druku do wariantu melodycznego, który metrytmicznie bliski jest melodii z tego rękopisu, w rkp. pieśń posiada jednak własną, przypisaną do niej melodię, która prawdopodobnie ze względów oszczędnościowych nie została zamieszczona w tomie 23:

[a bo byś mi roz-ka-zy-wał] z kon-wią po wo-dę.

s. 152 nr 126 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 50, z lokalizacją ogólną: „Rudlice, Niemierzyn”, tam zapis melodii z incipitem: „A ty, panno polska”, niżej zanotowany osobno tekst pieśni. W zapisie melodii w t. 2 alternatywnie na drugą miarę półnuta h^1 , w t. 4 na pierwszą miarę dwie ósemki $e^2 d^2$, w t. 5 na drugą miarę dwie ósemki $h^1 d^2$, w t. 7 w drugim wykonaniu ostatnia nuta d^2 , w takcie ostatnim na pierwszą miarę dwie ósemki $c^2 h^1$. W zapisie tekstu w pierwszej zwrotce jak pod nutami: „panno polska”, zwrotki 6 i 7 w odwrotnej kolejności. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, z lokalizacją: „Rudlice”, zapis muzyczny oraz dwie zwrotki tekstu, druga niepełna. Tam melodia z rozpisаныmi repetycjami, w t. 3 na drugą i trzecią miarę rytm punktowany: ćwierćnuta z kropką i ósemka.

nr 127 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 50, z lokalizacją: „Ostr[ówek] i Rudl[ice]”, tam melodia rozpisana w 8 taktach z incipitem: „Wyje gołąbek”, niżej zanotowany osobno tekst pieśni. W zapisie melodii w t. 2 w pierwszym wykonaniu zamiast równych ósemek jest rytm punktowany, w t. 1 w drugim wykonaniu zamiast c^2 jest e^2 . W zapisie tekstu dalsze zwrotki, pominięte w druku przez Kolberga:

„Wyje gołąbek na onej górze,
płacze dziewczyna w nowej komorze.

Nie płacz, dziewczyno, tatulo woła.
Nie widzę, nie słyszę, nie moja wola.

Wyje gołąbek na onej górze,
płacze dziewczyna w nowej komorze.

Nie płacz, dziewczyno, braciszek woła.
Nie widzę, nie słyszę, nie moja wola.

Wyje gołąbek na onej górze,
płacze dziewczyna w nowej komorze.

Nie płacz, dziewczyno, siostrzyczka woła.
Nie widzę, nie słyszę, nie moja wola.

Wyje gołąbek na onej górze,
płacze dziewczyna w nowej komorze.

Nie płacz, dziewczyno, kochanek woła.
To widzę, to słyszę, to moja wola."

W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, z lokalizacją: „Rudlice”, melodia z pełnym tekstem. W zapisie melodii rozpisane repetycje, w t. 2 na pierwszą miarę w pierwszym wykonaniu rytm punktowany, w t. 1 przy repetycji w wersji dużych nut zamiast c^1 jest d^1 , w t. 3 odwrotna kolejność wykonania.

- s. 153 nr 128** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 45, z lokalizacją ogólną: „Łyskornie pod Wieluniem”; tam melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, z incipitem: „Młoda pani”, poniżej wariant tekstu, zob. w suplemencie s. 24, nr 25. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, z lokalizacją: „Łyskornie”, zapis muzyczny z pierwszą zwrotką tekstu. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ i sekundę wielką wyżej z rozpisanyymi repetycjami.
- nr 129** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 52, z lokalizacją: „Skrzynno”, tam zapis melodii z incipitem: „Młoda pani”, niżej zanotowany osobno tekst pieśni. W zapisie tekstu jeszcze dwie zwrotki (por. zwr. 1–2 w pieśni nr 128) zanotowane jako pierwsza i druga:

„Młoda pani na czepyszek prosi,
bo go rada na główeczce nosi.

A dajciez jej na czepczek pilno,
boć i też to w tę główeczkę zimno.”

Dalej następuje tekst opublikowany w tomie 23, nr 129. W rkp. w zwrotce podpisanej w druku pod nutami w wersji pierwszym „czepek ruciany” zamiast „wianek ruciany”.

W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, z lokalizacją: „Skrzynno”, melodia z pierwszą zwrotką pieśni, w zapisie melodii w t. 7 ostatnia nuta g^1 , w t. 8 pierwsza nuta a^1 .

- s. 153–154 nr 130** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, z lokalizacją ogólną: „Walichnowy”. W tym rkp. zanotowane, jedna po drugiej, dwie pieśni z odrębnymi, przynależnymi im tekstami oraz wariantowymi względem siebie melodiami. W innym rkp., sygn. 2184, k. 192, Kolberg podpisał, prawdopodobnie omyłkowo, tekst drugiej pieśni pod pierwszym wariantem melodycznym i odwrótnie.

Pierwszy wariant melodii z rkp. terenowego z teki 43, z incipitem: „Wsadziła Kasia” opublikowany został w tomie 23 z tekstem: „Cego płaces, cego krzycys” jako numer 130. Drugi

z wariantów melodycznych został przez Kolberga pominięty w druku (zob. niżej), natomiast tekst pierwszej pieśni opublikował Kolberg w tomie 23 jako nr 131 w wersji niepełnej, bez pierwszej zwrotki, zob. przypis do pieśni nr 131.

W rkp. (sygn. 2184) melodia z rozpisanymi repetycjami oraz z regularną czterotaktową frazą, która w połączeniu z tekstem narzuca inne relacje słowno-muzyczne niż zapis wydrukowany w tomie 23:

W zapisie tekstu w rkp. z teki 43 zur. 2:

„Nie mam płakać, nie mam krzyżeć tej swojej urody,
miała ja wianek ze złota, spadł mi do wody.”

Tamże w zur. 3, w wersji 2: „nie frasuj się o nie”, w zur. 4 w wersji 1: „Jeden powiada”.

- s. 154 nr 131** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 48, z lokalizacją: „Walichnowy”. W tym rkp. zanotowane, jedna po drugiej, dwie pieśni z odrębnymi, przynależnymi im tekstami oraz wariantowymi względem siebie melodiami. W innym rkp. Kolberga, sygn. 2184, k. 192, ten tekst prawdopodobnie omyłkowo podpisany pod wariant melodyczny pieśni: „Cego płaczes, cego krzycys”. Zob. także przypis do numeru poprzedniego (130). W tomie 23, przypuszczalnie z przyczyn oszczędnościowych, opublikował Kolberg jedynie niepełny tekst tej pieśni z odsyłaczem do nr 130. Melodia z rkp. terenowego z teki 43 wraz z pominiętą pierwszą zwrotką tekstu zob. w suplemencie s. 23, nr 24.

Odsyłacz Kolberga do nr 52 błędny, prawdopodobnie chodzi o tekst nr 53, s. 99, w tomie 23.

- s. 154–160 (wesele IV)** — Pieśni i melodie weselne tu zamieszczone mogą pochodzić z zapisów z roku 1850. Taką datą roczną opatrzył Kolberg pieśń opublikowaną w *cz. III Mazowsza* (DWOK T. 26), s. 134, nr 295b, której zapis terenowy znajduje się również w zespoleniu kart 13–16 (teka 43, sygn. 1352, zob. niżej).

- s. 154-155 nr 133** — Odsyłacz Kolberga do nr 122 niejasny, być może chodzi o podobne zakończenia fraz melodycznych.
- s. 155 nr 134** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, z lokalizacją ogólną: „Lubień”. W rkp. melodia i zwrotka 1 oraz zwrotki 3-6 z notą: „przed ślubem”. W zapisie melodii rozpisana repetycja, w t. 3 w pierwszym wykonaniu i przy powtórce alternatywnie pierwsza nuta fis^2 , druga to d^2 , przy powtórce w tym takcie ostatnia nuta h^1 , w t. 5 przy powtórce druga nuta to e^2 .
- s. 155-156 nr 135** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14a, z lokalizacją ogólną: „Lubień”. W rkp. melodia zanotowana sekundę wielką wyżej.
- s. 156 nr 138** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 17, z lokalizacją ogólną: „Lubień, Gorzkowice”. Tam melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$. W zapisie tekstu w pierwszej zwrotce w. 2: „oj, w tym groszku, oj, w zadzie [tak w rkp.] wieprzak ryje”, w ostatnim wersie tej zwrotki: „mościa panno”. W zwrotce drugiej w pierwszym wersie: „A z tego groszku”. W rkp. nota Kolberga: „weselna, do stołu”.
- s. 157 nr 139** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 17, z lokalizacją ogólną: „Lubień, Gorzkowice”, tam melodia i tekst pieśni. W zapisie melodii w t. 4 c^2 zamiast cis^2 , w takcie ostatnim inne zakończenie: półnuta g^1 i ćwierćnuta g^1 . W rkp. nota Kolberga: „do stołu”.
- nr 140** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 17, z lokalizacją ogólną: „Lubień, Gorzkowice”. Tam zanotowana melodia wraz z pełnym tekstem. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 4 dla pierwszego wykonania ostatnia nuta to d^2 .
- s. 157-158 nr 141** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, z lokalizacją ogólną: „Lubień”. Tam zanotowana melodia i pełen tekst pieśni, w zapisie melodii w t. 2 inna struktura rytmiczna: ćwierćnuta z kropką e^2 i ósemka gis^2 .
- s. 158 nr 142** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 52, z lokalizacją ogólną: „Skrzynno pod Wieluniem”, melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ w t. 1 przednutka e^1 do pierwszej nuty, w t. 6 pierwsza nuta gis^1 .
- nr 143** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, z lokalizacją: „Lubień” i notą: „weselna”, tam zapis melodii i zwrotek 1-3. W zapisie melodii w t. 4 w drugim wykonaniu a^1 . Obok tekstu niejasna w tym miejscu notatka Kolberga: „zakukała” lub „zahukała”.
- nr 144** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 17,

z lokalizacją ogólną: „Lubień, Gorzkowice”, tam melodia z incipitem: „Oj, chmielu”.

s. 158–159 nr 145 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, z lokalizacją ogólną: „Lubień”, tam tylko tekst pieśni. W rkp. w zwrotce pierwszej: „O, w sadzie, w sadzie, w sadzie wiśniowym”.

s. 159 nr 147 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 17, z lokalizacją ogólną: „Lubień, Gorzkowice”, tam melodia i tekst pieśni. W zapisie melodii dla t. 4 w drugim wykonaniu: cztery ósemki c^2 e^2 f^2 e^2 , dalej jeszcze dwa takty: cztery ósemki e^2 e^2 d^2 d^2 i jako ostatni takt półnuta c^2 .

nr 148 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, z lokalizacją ogólną: „Lubień”, tam melodia i tekst pieśni. Z zapisu pieśni w tym rkp. wynika inne powiązanie tekstu i melodii:

s. 159–160 nr 149 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 16a, z lokalizacją ogólną: „Lubień”. Tam melodia oraz tekst zur. 1–2 i fragmenty zur. 3–4.

s. 160 nr 150 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 13, z lokalizacją ogólną: „Lubień”, tam melodia i tekst pieśni. W rkp. w zapisie melodii w t. 3 pierwsza nuta f^2 , dwie ostatnie nuty to e^2 i f^2 , za melodią zanotowane jeszcze cztery takty:

]. W rkp. tekst obszerniejszy, zob. suplement s. 28, nr 31.

nr 151 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 14, z lokalizacją ogólną: „Lubień”, tam melodia i tekst pieśni. W zapisie muzycznym w t. 2 na trzecią miarę tylko wersja małych

nut, w t. 3 przednutka h^1 do drugiej ósemki, w t. 5 na pierwszą miarę tylko wersja małych nut. W zapisie tekstu w drugim wersie: „we dworze Hanusię”, w 2 zwrotce, w wersji 2: „gorzałeczki nie pić i Hanusi nie bić”. W rkp. brak drugiego wersu 3 zwrotki.

- s. 164–165 nr 156 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 370, bez lokalizacji, tam zapis melodii z incipitem: „Przeleciał ptaszek”. Zapis muzyczny ma inne ukształtowanie rytmiczne:

- s. 165 nr 158 — Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 370, bez lokalizacji, tam zapis melodii z incipitem: „Jesce było rość, Kasiuniu”. W rkp. melodia inaczej ukształtowana:

- s. 167–168 nr 166 — Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 370, bez lokalizacji, tam zapis melodii z incipitem: „Już to po sprawie”,

w zapisie melodii t. 2 przy repetycji:

- s. 168 nr 167 — Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 370, bez lokalizacji, tam zapis melodii z incipitem: „Oj, starałeś się, Jasiu”, w tym rkp. w zapisie muzycznym w t. 2 w drugim wykonaniu druga nuta h^1 .

- s. 168–169 nr 168 — Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 370, bez lokalizacji, tam zapis melodii z incipitem: „Oj i niejedna”. W zapisie melodii w t. 1 pierwsza nuta e^1 , przy repetycji na drugą i trzecią miarę dwie ósemki a^1 , w t. 3 w obu wykonaniach tylko wersja dużych nut.

- s. 170 nr 172 — Rkp. Kolberga, teka 36, sygn. 1320, k. 18, bez lokalizacji. W rkp. zachowane jedynie fragmenty tekstu zwrotek 3–4. Zob. suplement s. 38, nr 50.

- s. 171 nr 176 — Rkp. Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 370, bez lokalizacji, tam zapis muzyczny z dwoma incipitami: „A schył” oraz: „A wylizze młoda” (zob. tekst pieśni nr 105, s. 142 w T. 23). Dla t. 1 jest też alternatywna wersja: cztery ósemki $g^1 a^1 d^2 c^2$.
- s. 173–175 (wesele VI) — Opis wesela został zaczerpnięty z publikacji J. Szaniauskiego *O dawnym województwie sieradzkim* zamieszczonej w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 3 na s. 364–365, tam cytowany tekst wraz z zaproszeniem na wesele.
- s. 175–191 (wesele VII) — Opis wesela pochodzi z badań Kolberga z roku 1843 jak wskazuje data w druku; zachowały się też jego rkp. terenowe w tece 43 zawierające zapisy pieśni opublikowanych w tym weselu. Opisy te i pieśni były po raz pierwszy publikowane w „Bibliotece Warszawskiej” w 1847 roku (nie 1848) w artykule *Pieśni ludu weselne*, przedruk: *Pieśni i melodie ludowe...*, cz. I (DWORK T. 67/I) s. 504–524. W artykule Kolberga pieśni nr 183–199, bez melodii nr 195.
- s. 177 nr 183 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, z lokalizacją ogólną: „Cielce”, tam zapis melodii z incipitem: „Warkocz”, niżej osobno tekst pieśni. W rkp. melodia zanotowana sekundę wielką wyżej, w metrum $\frac{2}{4}$.
- s. 177–178 nr 184 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 59, z lokalizacją ogólną: „Cielce”, tam zapis melodii z incipitem: „Usiadła Marysia”, niżej zanotowany osobno tekst pieśni. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{2}{4}$:

W zapisie tekstu konsekwentnie: „żółte włosy” zamiast „złote włosy”, w zwrotce 2 wers 2: „Nie otrząsacie mi po Cielczy-skach rosy”, w zwrotce 5 w wersji 1: „Nie płakać ci by mi”, w zwrotce 6 w wersji 2: „Wczoraj była mieszcza panna”.

- s. 178 nr 186 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54, z lokalizacją ogólną: „Zbiersk”, tam zapis melodii z incipitem tekstu: „Zielona ruta, jałowiec, dylu dylu”. W rkp. melodia zanotowana sekundę wielką wyżej, w metrum $\frac{2}{4}$. W zapisie muzycznym w t. 4 w drugim wykonaniu jest alternatywna wersja: ćwierćnuta g^1 , dwie ósemki $b^1 a^1$, ćwierćnuta f^1 .

s. 178–179 nr 187 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58 z lokalizacją ogólną: „Cielce”, tam zapis melodii z fragmentem tekstu: „Przyleciał sokół ... zadrzały, zadrzały”.

s. 179 nr 188 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, z lokalizacją ogólną: „Cielce pod Wartą”. Tam zapis melodii z pierwszym wersem I zwrotki. W rkp. pod zapisem pieśni odesłanie Kolberga: „Konopka str..”, zob. J. Konopka *Pieśni ludu krakowskiego* ..., s. 47, tam wariant tekstu.

nr 189 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 65, z lokalizacją ogólną: „Chrząblice”, tam zapis melodii z incipitem: „O dla Boga, co ta[kiego]”, niżej zanotowany osobno tekst pieśni. W zapisie muzycznym rozpisane repetycje, w t. 6 pierwsza nuta alternatywnie f^1 , w t. 8 ostatnia nuta alternatywnie e^2 , w t. 9 pierwsza nuta d^2 .

Zapis tekstu niepełny, różniący się nieco od opublikowanego:

„O dla Boga, co takiego, co pochmurny dzień,
nie widziałam Jasia swego już trzeci tydzień.

Główkiem sobie skłopotąła, oczkim sobie zapłakała –
wszystko dla niego.

Po co żeś mnie, matulenku, za mąż dawała,
kiej ja się etc.

Dziękuję ci, pani matko, za wychowanie... ”

s. 180 nr 190 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 64, z lokalizacją ogólną: „Brudziń pod Brudzewem i Marulew”, tam zapis melodii z incipitem: „Oj, siadaj, siadaj”, niżej osobno zapisany tekst. W rkp. melodia zanotowana sekundę wielką wyżej w metrum $\frac{3}{4}$. W zapisie tekstu w pierwszej zwrotce: „już koniki stoją w powozie pozaprzęgane”, w zwrotce drugiej w. 3–5:

„Już cię żegnam, miła matko,
chowałaś mnie czasem gładko,
teraz nie będziesz”.

Przed zwrotką ostatnią: „Już cię [żegnam] miła siostrze, chowałaś mnie czasem ostro ...”.

nr 191 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 62, z lokalizacją ogólną: „Jeżew i Małyń pod Szadkiem”, tam zapis melodii z incipitem: „Pod borem sośnia, pod nią topola”.

s. 180–181 nr 192 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, z lokalizacją ogólną: „Cielce”, tam zapis melodii z incipitem: „A w około moja”, niżej zanotowany osobno tekst pieśni. W rkp. melodia zanotowana tercję małą wyżej.

- s. 181 nr 193** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 65, z lokalizacją ogólną: „Chrząblice”, tam melodia z notą: „weselna”, niżej osobno zapisany tekst. W rkp. melodia zanotowana sekundę wielką niżej, w t. 3 w drugim wykonaniu tylko wersja małych nut. W zapisie tekstu tylko zwrotki 1-2.
- nr 194** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, z lokalizacją: „Cielce i Zbiersk”. W rkp. zapis melodii wraz z tekstem pod nutami. Melodia zanotowana kwintę zmniejszoną wyżej w metrum $\frac{3}{4}$. W zapisie tekstu pod t. 1-2: „rozbiłeś dziewczynę”, brak czwartego wersu pod t. 5-8.
- s. 182 nr 196** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 62, z lokalizacją ogólną: „Jeżew”, tam zapis melodii z podpisanym pod nią fragmentem tekstu: „Jaworowe kółka, dębowa rozwórka, spodobała mi się — dadzą ci ją ...”, w tym rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$. Kolejny zapis terenowy, teka 43, sygn. 1352, k. 55, z lokalizacją ogólną: „Zbiersk”, tam zanotowany pełen tekst z odesłaniem do zapisanej na tej samej karcie melodii, która została opublikowana w tomie 23 jako numer 201, zob. przypis do numeru 201.
- s. 182-183 nr 197** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 59, z lokalizacją ogólną: „Cielce”, tam zapis melodii z notą: „weselna”, z incipitem „Oj, nagabał”, niżej zanotowany osobno pełen tekst. W rkp. w zapisie tekstu w trzeciej zwrotce pierwszy wers: „Oj, nie chciała szelma, kurwa, moją być”, w czwartej zwrotce pierwszy wers: „Dopiero mi szelma, kurwa, znać daje”.
- s. 183 nr 198** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 59, z lokalizacją ogólną: „Cielce”. W rkp. zapis melodii z incipitem: „Przy dole wiśnia”, niżej zanotowany osobno pełen tekst pieśni, w rkp. melodia zanotowana sekundę wielką wyżej, w t. 1 i 2 zamiast e^2 jest f^2 , w zapisie tekstu w zwrotce 2: „Gdzie tam Kasinka leżała, rosiczka na nią padała”, w zwrotce 3 w wersie pierwszym: „Przyszedł Jasiniek”, w zwrotce czwartej w wersie 2: „Kasinkę” zamiast „Marysię”.
- nr 199** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 62, z lokalizacją ogólną: „Jeżew”. Tam zapis melodii z incipitem: „A wiernie ja”, niżej zanotowany osobno tekst zwrotek 1-2 oraz 5-10. W rkp. melodia zanotowana sekundę wielką wyżej. W zapisie tekstu w zwrotce 6 wers pierwszy: „Wyszła panna Anna, urwała dwanaście”, w zwrotce 10 wers drugi: „będą ci mnie jeżowianki płakały”. Po zwrotce 10 zanotowane jeszcze cztery wersy:

„A nie płacicie moje panny, nie płacicie,
tylko za mnie gorzałeczkę zapłaćcie.

My jej tam z tobą nie pijemy,
płacić jej nie będziemy.”

s. 184 nr 200 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 58, z lokalizacją ogólną: „Cielce”, tam zanotowana melodia z incipitem: „Na pierwsze zaloty”, na k. 59 tekst pieśni, w tym zapisie czwarty wers: „I tak mi jej nie chcą dać”, oraz początek zwrotki następniej: „Dadzą mi ją dadzą etc.”, por. w T. 23 nr 181 i nr 196.

nr 201 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 55, z lokalizacją ogólną: „Zbiersk”, tam melodia z incipitem: „Zrobiłem”, niżej zanotowany osobno tekst powiązany przez Kolberga z innym wariantem muzycznym tej pieśni i opublikowany w tomie 23 jako numer 196, zob. wyżej przypis źródłowy do tej pieśni. Ponadto czystopis Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 172, tam dwa zapisy tej pieśni. Jeden, najprawdopodobniej wcześniejszy, w metrum $\frac{3}{4}$, zamieszczony w dwunastu taktach, drugi w formie zapisu piętrowego w takiej postaci jak w druku, nad tym drugim skreślona lokalizacja: „Cielce” i wpisana: „Suzałków” jak w druku, nad melodią przekreślony numer: „202” i nadany nowy: „200”. Pod zapisem wcześniejszym jeszcze jedna zwrotka, przekreślona przez Kolberga:

„Spodobała mi się gościnnego córka,
|:ale mi ją nie chcą dać, nie chcą dać|.”

nr 202 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 59 z lokalizacją ogólną: „Cielce”, tam zanotowana melodia z incipitem: „Mówił ci mi ojciec”. Ponadto czystopis Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150) k.172.

nr 203 — Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 172, z lokalizacją „Suzałków”, nad melodią przekreślony numer: „204”, obok nadany nowy: „202”, nad melodią nota jak w druku.

s. 185 nr 205 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 54, z lokalizacją ogólną: „Zbiersk”, tam zapis melodii z podpisanym incipitem tekstu: „Pod borem sośnia, pod nią topola, ożeńże się”, melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$. W tej tece na k. 55, z lokalizacją ogólną: „Zbiersk” kolejny zapis tej melodii już w metrum $\frac{3}{8}$, bez tekstu. Ponadto czystopis Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 172, bez lokalizacji, wśród innych pieśni i melodii weselnych opublikowanych w tomie 23. Tam melodia z przyporządkowanym przez Kolberga tekstem pod nutami, w zapisie tekstu jeszcze jedna zwrotka:

„Niewola była, ta i potrzeba
z tobą się, mój Jasieńku, dorabiać chleba.”

Odsyłacz Kolberga do *Lubelskiego* (tom 17 DWOK) błędny, winno być *Łęczyckie* (tom 22 DWOK) nr 46.

s. 185–186 nr 207 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 60, z lokalizacją ogólną: „Kromków pod Wartą, Zielonczyn”, z notatką: „przy oczepinach” oraz z incipitem: „Oj, zajęli”, pełny tekst zanotowany osobno niżej. W rkp. melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 1 w drugim wykonaniu inna wersja dla małych nut: dwie szesnastki $e^2 d^2$ i dwie ósemki $e^2 f^2$, w t. 4 w obu wykonaniach tylko wersja małych nut..

s. 186 nr 208 — Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 172, bez lokalizacji, tekst niepełny — fragment karty odcięty, w rkp. tylko zurotki 3–4.

nr 209 — Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 172, bez lokalizacji, nad tekstem przekreślony numer: „210” i nadany nowy: „208”.

nr 210 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 56, z lokalizacją ogólną: „Zbiorsk” i z notą: „weselna”, tam zapis melodii z incipitem tekstu: „Po co żeś mnie, pani matko, za mąż dawała”, poniżej ponownie zanotowany incipit tekstu „Po co żeś”, jednak bez dalszych wersów. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ z rozpisаныmi powtórkami oraz z konsekwentnie podwyższonym 4 stopniem skali:

nr 211 — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 64, z lokalizacją ogólną: „Brudzyń pod Brudzewem i Marulew” oraz z notą „weselna przy oczepinach”, tam zapis melodii z incipitem tekstu: „Usiadła Marysia”. Tekst pieśni zanotowany na odroście tej karty, tam dalsze zurotki:

„A leżcie mi, leżcie, moje śliczne włoski,
nie roztrząsajcie mi po Brudzyniu roski.

Nie będę was plotła ani układała,
co spojrzę na Jasia, to będę płakała.”

Ponadto czystopis Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 116, z lokalizacją: „Rusocice” i z przekreśloną: „Brudzew”. Tam zapis melodii wraz z tekstem, nad nią przekreślony numer: „212” i nadany nowy: „210”. Nad melodią nota: „przy rozplecinach”, niezamieszczona ostatecznie w tomie 23. Melodia obejmuje najpierw przekreślone cztery takty w metrum $\frac{3}{4}$, dalej następuje zapis piętrowy w metrum $\frac{3}{8}$ jak w druku. Pierwsze przekreślone takty to wersja dla t. 1–4, włączona następnie w zapis piętrowy jako wersja małych nut w t. 1–3 i jako wersja dużych nut w t. 4.

- s. 186–187 nr 212** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 65, z lokalizacją ogólną: „Chrząblice”, tam zanotowany tylko tekst pieśni. W rkp. pierwsza zwrotka: „Usiadła dziewucha na zielonej łące i zgubiła ta pozłacane klucze”, w drugiej zwrotce pierwszy wers: „A Jasinek ci jechał, oj, jechał z pola”, zwrotka czwarta: „A boć to ziółko wiele kosztowało, cztery mi wołki z obory wyгнаło”, w zwrotce piątej w drugim wersie: „i czterech wołków”. Ponadto czystopis Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 116, z lokalizacją: „Chrząblice”.
- s. 187 nr 214** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 64, z lokalizacją ogólną: „Brudzyń pod Brudzewem i Marulew”, tam zapis melodii z incipitem tekstu: „Nie będę ja roli orał”, niżej zanotowany osobno tekst całej pieśni. Ponadto czystopis Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 116, tam z powodu odcięcia fragmentu karty brak pierwszego wersu.
- s. 187–188 nr 215** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 24, bez lokalizacji, tam dwa zapisy tej pieśni, pierwszy z podpiśnianym tekstem jak w druku, z notą: „weselna” i melodią zanotowaną w metrum $\frac{3}{4}$, tam w t. 3, 5 i 7 zamiast d^2 jest dis^2 , w t. 9 na ostatnią miarę dwie szesnastki e^1 i gis^1 . Drugi zapis tej pieśni poniżej, również z notą: „weselna”, w tym wariancie obszerniejszy tekst, którego pierwsza zwrotka opublikowana została jako nr 216, zob. przypis do tej pieśni. Odsyłacz Kolberga nad melodią do nr 162 (nie 161) w tomie 23 kieruje do wariantu tekstu.
- s. 188 nr 216** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 24, bez lokalizacji, tam zapis tego tekstu wraz z przynależną mu melodią oraz z dalszymi zwrotkami. Zob. w suplementie s. 14 nr 10.
- nr 219** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 38, sygn. 1334, k. 24, bez lokalizacji.
- s. 189 nr 220** — Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150),

k. 121, z lokalizacją: „Chrząblice”, tam zapis melodii z podpi-
sanym tekstem pieśni. Nad melodią przekreślony numer: „221”
i nadany nowy: „219”.

- s. 189 nr 221** — Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150),
k. 113, z lokalizacją: „Rusocice”, zapis niepełny, karta odcięta
po t. 9, nad melodią nr: „220”, pod zapisem pieśni odesłanie do
tomu 22 jak w druku.

nr 222 — Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 121,
z lokalizacją: „Rusocice”, nad melodią nr: „221”, pod zapisem
melodii odesłanie do *Łęczyckiego* (DWOK T. 22) jak w druku.

- s. 189–190 nr 223** — Rkp. Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW
150), k. 121, z lokalizacją: „Chrząblice”, tam zapis całej pieśni
jak w druku, nad melodią nr: „223”. W odesłaniu do wariantu
tekstu w *Poznańskim* cz. III (DWOK T. 11) winno być
nr 86, nie 87.

- s. 190 nr 224** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352,
k. 64, z lokalizacją ogólną: „Brudzyń pod Brudzewem i Ma-
rulew”, tam melodia i wersy 1–2 zwrotki pierwszej. Melo-
dia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$ z rozpisаныmi repetycjami,
w t. 1 w pierwszym wykonaniu na drugą i trzecią miarę ósemki: d^2 ,
w t. 2 w pierwszym wykonaniu dwie szesnastki: d^2 *cis*², ósem-
ka z kropką d^2 , szesnastka h^1 , w t. 3 na drugą i trzecią miarę
ósemka z kropką i szesnastka, w t. 5 w pierwszym wykonaniu
na drugą i trzecią miarę dwie ósemki h^1 g^1 , w t. 7 podobnie jak
poprzednio w t. 3 rytm punktowany na drugą i trzecią miarę;
w zapisie tekstu w pierwszym wersie: „mamuleńku” zamiast
„matuleńku”, w wersie drugim: „tak też tatuś, tatuleńku” za-
miast: „tak też tobie tatuleńku”. Ponadto w czystopisie Kolber-
ga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 121, melodia i tekst
jak w druku.

- s. 191 nr 225** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 57,
z lokalizacją ogólną: „Władysławów”, tam zanotowana melodia
z incipitem „Zaprzęgajcie”, niżej zapisany osobno tekst pieśni.
Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, w t. 1 dwie szesnastki e^1
 g^1 , ósemka z kropką c^2 i szesnastka h^1 , w t. 2 i 3 tylko wer-
sja dużych nut, w t. 5 rytm punktowany: szesnastka z kropką,
trzydziestodwójka oraz ósemka z kropką i szesnastka, w t. 6–8
tylko wersja dużych nut. W rkp. od zwrotki 5 wariant tekstu:

„Serce swoje, tak kochane, tam się rozstaje,
tylko jego dobra wielkie, majątność sroga.

Oj i tam ci, matko moja, żadnej miłości,
tylko swego kochaneczka, wszystko w żalości.

Bo jaż wszystko rozmyślała,
wszystko swoje rozdała mężu swojemu,
jużem tobie ślubowała, nie komu inszemu.”

Ponadto czytostopis Kolberga, sygn. BUW 465 (dawniej TNW 150), k. 121, z lokalizacją: „Rusocice”, tam zapis całej pieśni, pierwotnie Kolberg przepisał tekst z zapisu terenowego (zob. powyżej), następnie zredagował jak w druku.

- s. 193 w. 6d — List A. Krzymuskiego pochodzi prawdopodobnie ze zbiorów po Andrzeju Kucharskim, zob. wstęp s. XX.
- s. 194 przyp. 1 — Cytat z listu do starosty G. ze wsi Biernacice pod Uniejowem z roku 1794 pochodzi prawdopodobnie z tego samego źródła, co list powyżej.
- s. 196 przyp. 1 — Kolberg w przypisie przytacza za „Pamiętnikiem Sandomierskim” z 1830 roku, T. 2 s. 511–512, *Pacierz do stołu dworskiego* i *Po obiedzie* O. Karmanowskiego.

Przypisy (s. 201–268)

- s. 203 w. 15–13d. — Odesłanie dotyczy pracy B. Sokołowskiego *Cuda i znakomite łaski błogosławionego Bogumiła arcybiskupa gnieźnieńskiego* [...] wydanej w Kaliszu w 1806 roku (pierwodruk: Kalisz 1748). Jest to druga część dzieła tegoż autora, pierwszą stanowi jego wolne tłumaczenie pracy S. Damałowicza *Vita S. Bogumili* zatytułowane *Historia świętobliwego życia błogosławionego Bogumiła* (zob. przyp. do s. 10 na s. 151 w tym tomie).
- s. 204 w. 4–5g. — Informacje dotyczące Uniejowa Kolberg zaczerpnął z „Przyjaciela Ludu” R. 5: 1838 T. 1 nr 14 i 16, tam artykuł K. M. [K. Magierskiego] *Ułamek z podróży malowniczej po Wielkiej Polsce*.
- s. 205 w. 13–14g. — Odesłanie do artykułu podpisanego K. M. [K. Magierski] *Straszne sądy Boże* w „Przyjacielu Ludu” R. 8: 1841 T. 1 nr 13 i 14 (początek artykułu w nr 12).
- w. 22–1d. — Kolberg przytacza anonimową wzmiankę *Męczennicy konińscy* z „Tygodnika Ilustrowanego” z roku 1881 T. 12 nr 312 s. 399, tamże na s. 400 rycina A. Głębockiego *Pięciu braci męczenników pod Koninem* (r. 1003).
- s. 206 w. 3g. – s. 207 w. 9g. — Przytoczony tekst jest nieznacznie przeredagowanym cytatem z dzieła *Starożytności polskie*

- T. 1 Poznań 1842, tam na s. 87–88 hasło E. Kierskiego *Biniszew*; jest to przedruk z *Kroniki polskiej* Stanisława Chwalczewskiego, zob. *Zbiór pisarzy polskich* cz. 3 T. 9 Warszawa 1829, s. 14–19; St. Chwalczewski był autorem tłumaczenia dzieła Macieja z Miechowa *Chronica Polonorum* z 1521 roku, do 1886 roku uważanego za oryginalny utwór Chwalczeuskiego.
- s. 207 w. 12g – s. 209 w. 29g. — Przytoczone podanie pochodzi z artykułu S. Miłkowskiego *Wycieczka do Kazimierza* zamieszczonego w „Kalendarzu Warszawskim Popularno-Naukowym Ilustrowanym na rok zwyczajny 1878” J. Ungra, Warszawa [1877] s. 89–92; tekst został przeredagowany i skrócony przez Kolberga.
- s. 209 w. 12d. – s. 212 w. 10d. — Kolberg przytoczył w całości tekst Anieli M. *Jeziro Ślesińskie* z „Wędrowca” 1880 T. 8 nr 200 s. 276–277, gdzie autorka powołuje się na dzieło Jana Długosza *Dziejów polskich ksiąg dwanaście* T. 1 s. 26 (tam wzmianka o Jeziorze Ślesińskim).
- s. 212 w. 7d. – s. 215 w. 1d. — Kolberg za „Pamiętnikiem Sandomierskim” z r. 1829 T. 1 B s. 23–29 przytacza artykuł D. Bergemanna (nazwisko autora w spisie treści) pt. *Powieść o wyspie Siemko na Jeziorze Sleszyńskim*; przedruk w „Lwówianinie” z 1837 roku w T. VI na s. 34–36.
- s. 216 w. 18 d. — Zob. w tym tomie w suplemencie s. 95 nr 137, tam melodia pieśni o św. Zuzannie.
- s. 219 w. 14g. – s. 220 w. 7d. — Kolberg odsyła do seryjnego wydawnictwa pt. *Miniaturgemälde aus der Länder- und Völkerkunde von den Sitten, Gebräuchen, der Lebensart und den Kostümen der verschiedenen Völkerschaften aller Welttheile; mit Landschafts- und Städteprospecten, Ansichten von Palästen, und Abbildungen anderer merkwürdiger Denkmäler der älteren und neueren Baukunst überhaupt*, nach d. Franz. dt. Bearb. v. August] Ehrenstein. Wydanie pierwsze (w Peszcie) zawierało cztery tomy poświęcone Hiszpanii pt. *Spanien, oder Sitten, Gebräuche, Trachten und Denkmäler der Spanier*, opublikowane w latach 1817 (T. 1–2), 1818 (T. 3) i 1819 (T. 4). Wszystkie opracował J. J. Breton de la Martinière. Kolberg odwołuje się do wydania drugiego (Lipsk 1830). Do druku tego nie udało się dotrzeć.
- s. 220 w. 4d. – s. 221 w. 24g. — Cytowany tekst pochodzi z publikacji Władysława Weryho *Śpiący rycerze* zamieszczonej w wymienionym tomie „Wisły” z 1889 roku na s. 847–848; w druku na s. 220 w. 1d. błędnie podana nazwa wsi (w „Wiśle” Chełmo).

- s. 221 w. 15d. – s. 222 w. 3g. — Tekst pochodzi z przypisu S. Grillera do *Porannej medytacji starego tradytora* w „Tygodniku Ilustrowanym” z r. 1861 T. 3 nr 75 s. 83 (całość tekstu w nr 74–76).
- s. 222 w. 6g. – s. 223 w. 17g. — Kolberg cytuje artykuł Wł. Bełzy *Przekłete miasto* z „Przeglądu Tygodniowego” R. 1: 1866 nr 33 s. 260 (nie nr 23 jak podaje Kolberg); tam tekst bez przypisu na s. 22.
- s. 223 w. 18d. – s. 224 w. 10g. — Wzmianka i pieśni zaczerpnięte zostały z *Legandy o Wideradzu pod Wieluniem* autorstwa C. Leonowicza w „Bibliotece Warszawskiej” z roku 1852 T. 3 s. 372–376.
- s. 224 w. 13g. – s. 226 w. 3g. i przyp. 1 — Cytowany tekst (również w przypisie na s. 224) pochodzi z anonimowego artykułu *Wieś Danków w województwie kaliskim, powiecie i obwodzie wieluńskim* we wskazanym roczniku „Pamiętnika Sandomierskiego” T. 1 B, przytaczane fragmenty na s. 103–107.
- s. 226–227 i przyp. 1 — Kolberg streścił fragmenty artykułu A. Wieniarskiego *Przekleństwo w spuściźnie. Obrazek z podań ludu*, zamieszczonego w „Kalendarzu Astronomiczno-Gospodarskim na rok zwyczajny 1857” J. Jaworskiego, Warszawa [1856], s. 166–169; na s. 227 cytat z tego artykułu ze s. 168. W przypisie Kolberg powołuje się na wydane anonimowo dzieło W. Kochowskiego *Historia panowania Jana Kazimierza przez nieznanego autora*. Wydana z rękopismu przez Edwarda Raczyńskiego T. 1 Poznań 1840, tam wzmianka o Stanisławie Warszyckim, kasztelanie krakowskim na s. 253; na końcu przypisu wymieniony został artykuł R. Hubickiego *Opis trzech zamków* zamieszczony w „Kalendarzu Astronomiczno-Gospodarskim na rok zwyczajny 1858” J. Jaworskiego, Warszawa [1857] s. 72–80.
- s. 227 w. 9d. – s. 228 w. 19g. — Opis kościoła Kolberg zaczerpnął z artykułu A. Głębockiego *Kościół w Truskolasach* we wskazanym numerze „Kłósów” na s. 122, z ryciną tegoż. Kolberg przytaczając na s. 228 w. 6g. tytuł książki protokolarnej podaje błędną datę 1791, w artykule Głębockiego: 1691.
- s. 228 w. 20d. – s. 229 w. 22g — Legenda związana z powstaniem wsi Poraj pochodzi z dzieła Ad. Am. Kosińskiego *Miasta, wsi i zamki polskie* T. IV wydanego w Wilnie w 1851 r., tam w rozdziale „Podróż koleją żelazną od Częstochowy do Granicy” na s. 142–143 cytowany fragment. Natomiast na s. 229 w. 12g. Kolberg odwołuje się do *Listu* Ferdynanda Nowakowskiego we wskazanym roczniku „Gazety Warszawskiej” nr 260

(początek listu w nr 259), w którym autor również wspomina o tej legendzie.

- s. 229 w. 18d. – s. 231 w. 23g. i przyp. 1** — Cytat w ustępie pierwszym i trzecim pochodzi z pracy St. Ulaneckiego *Krótką historią obrazu Matki Bożej Częstochowskiej słynącego cudami na Jasnej Górze*, Poznań 1882 s. 8–12 i s. 45, informacje zawarte w ustępie drugim prawdopodobnie tamże s. 12–16. W przypisie Kolberg wymienia E. Siedzińskiego *Cuda i łaski Najśw. Maryi Panny Borkowskiej na Zdziezszu*, Poznań 1888, tam na s. 8–10 opis obrazu Matki Boskiej podobny do przytoczonego na s. 231 w. 15–23g. Siedziński także powołuje się na Niceforusa Callistusa, bizantyjskiego historyka kościoła, który był autorem 23-tomowej *Historii kościoła (Ecclesiasticae Historiae)*, część tomów nie przetrwała do naszych czasów.
- W odsyłaczu do cz. VII *Poznańskiego* (DWOK T. 15) winno być: s. 186 (nie 136).
- s. 232 w. 10g. – s. 233 w. 7g.** — Kolberg opisując pielgrzymkę do Częstochowy cytuje fragmenty *Listu* Ferdynanda Nowakowskiego zamieszczonego w „Gazecie Warszawskiej” 1857 nr 259 i 260.
- s. 233 w. 8–14g. i nr 232** — Odesłanie Kolberga dotyczy pieśni *Gdy kompanija wychodzi do Częstochowy*, w zbiorze M. M. Mioduszeńskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika...*, s. 810–813, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie* nr 1, tam taka sama melodia w metrum *alla breve* i sekundę wielką niżej, tekst obszerniejszy, a nad pieśnią nota cytowana przez Kolberga w. 8–14g. W *Zbiorze pieśni nabożnych katolickich...* Sz. Kellera wydanym w Pelplinie w r. 1871 ta pieśń na s. 577–579, bez melodii, tam pełniejszy tekst (u Kolberga tylko cztery pierwsze zurotki).
- s. 234 nr 233** — Odesłanie Kolberga dotyczy pieśni *Gdy kompanija wychodzi do Częstochowy lub na Kalwar* ze zbioru M. M. Mioduszeńskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika...*, s. 814–816, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie* nr 2, tam taka sama melodia sekundę wielką niżej, tekst obszerniejszy.
- s. 234–236 nr 235–237** — Te pieśni również zostały zaczerpnięte ze zbioru M. M. Mioduszeńskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika...* s. 816–820.
- s. 236 nr 238** — Odesłanie Kolberga dotyczy pieśni *O N. M. P. Różańcowej* ze zbioru M. M. Mioduszeńskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika...*, s. 824–825, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie* nr 8, tam taka sama melodia z obszerniejszym tekstem.

- s. 237 **nr 240** — Odesłanie Kolberga dotyczy pieśni *O N. M. P. Częstochowskiej* ze zbioru M. M. Mioduszeńskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika...*, s. 821–822, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie* nr 6, tam taka sama melodia, tekst obszerniejszy.
- s. 237–238 **nr 242** — Odesłanie Kolberga dotyczy pieśni *O N. M. P. Częstochowskiej* ze zbioru M. M. Mioduszeńskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika...*, s. 823–824, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie* nr 7, tam wariant melodyczny, tekst obszerniejszy.
- s. 240 **nr 245** — Odesłanie Kolberga dotyczy pieśni *Salve Regina* ze zbioru M. M. Mioduszeńskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika...*, s. 835–836, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie* nr 14, tam wariant melodii, tekst obszerniejszy.
- nr 246** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 366, bez lokalizacji, tam melodia z incipitem: „Salve Regina, zawitaj Królowa”. W rkp. melodia zanotowana sekundę wielką wyżej, w t. 3–5 oraz w t. 9 brak przednutek. W druku Kolberg odsyła do wariantu melodycznego w tomie 23 nr 238, oraz do wariantu melodycznego z innym tekstem, z lokalizacją „od Krakowa i Częstochowy”, zob. *Pieśni ludu polskiego* (DWORK T. 1) s. 145, nr 10 d.
- nr 247** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 366, bez lokalizacji, tam zapis muzyczny z pierwszym wersem tekstu. Melodia zanotowana kwartę czystą niżej, w t. 1 na drugą i trzecią miarę ćwierćnuta z kropką b^1 i ósemka g^1 .
- s. 241 **nr 248** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 43, sygn. 1352, k. 53, z lokalizacją ogólną: „Rudlice”, tam zapis muzyczny z incipitem: „Witaj Królowo”, niżej zanotowany osobno pełny tekst pieśni. Melodia zanotowana w metrum $\frac{3}{4}$, kwartę czystą niżej, w t. 6 i w t. 13 tylko wersja małych nut; w zapisie tekstu w zurotce 4 w wersie 3: „O Jezus, Jezus, Jezus mój kochany”.
- nr 249** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 366, bez lokalizacji, tam zapis melodii z incipitem „Witaj Matuchno cudowna”. W zapisie muzycznym w t. 5 tylko górna wersja, w t. 6 inna wersja: ćwierćnuta z kropką h^1 , ósemki $a^1 h^1$ i dwie szesnastki $g^1 e^1$.
- s. 241–242 **nr 250** — Odesłanie pod pieśnią dotyczy *Zbioru pieśni nabożnych katolickich...* Sz. Kellera s. 535–536, tam obszerniejszy tekst tej pieśni bez melodii.
- s. 242 **nr 251** — Rkp. terenowy Kolberga, teka 8, sygn. 1160, k. 366, bez lokalizacji, tam zapis melodii z incipitem: „Uważcie chrześcijanie w serca żalości”, w zapisie melodii w t. 3 tylko wersja małych nut.

- s. 243 **nr 253** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 91, bez lokalizacji, tam zapis melodii z tekstem. W rkp. odsyłanie do *Dodatku II i III do Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuśkiego, gdzie wariant melodyczny tej pieśni na s. 836–837, nr 15, w rozdziale *Pieśni o N. M. Pannie*, z obszerniejszym tekstem.
- nr 254** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 90, bez lokalizacji, tam zapis melodii z tekstem. W zapisie melodii w t. 1 i 3 tylko wersja małych nut, w t. 5, 7 i 10 tylko wersja dużych nut. W rkp. odesłanie do *Dodatku II i III do Śpiewnika kościelnego...* M. M. Mioduszeuśkiego, gdzie wariant melodyczny tej pieśni na s. 828–829, nr 10, w rozdziale *Pieśni o N. M. Pannie*, z obszerniejszym tekstem.
- s. 244 **nr 255** — Odesłanie Kolberga dotyczy *Pieśni żeglarskiej o N.M. Pannie* ze zbioru M. M. Mioduszeuśkiego *Dodatek II i III do Śpiewnika kościelnego...*, s. 832–833, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie* nr 12, tam taka sama melodia, tekst obszerniejszy.
- nr 257** — Odesłanie Kolberga dotyczy kilku pieśni w zbiorach M. M. Mioduszeuśkiego: w *Śpiewniku kościelnym...* s. 192–193, nr 192, tam inna melodia z obszerniejszym tekstem; w *Dodatku do Śpiewnika kościelnego...* s. 757, tam melodia wraz z tekstem jak u Kolberga, tamże na s. 759 wariant melodyczny z innym tekstem; tamże s. 938, a nie jak podał Kolberg na s. 937, ta sama melodia z innym tekstem jako część mszy maryjnej.
- s. 245 **nr 258** — Odesłanie pod pieśnią dotyczy zbioru M. M. Mioduszeuśkiego *Śpiewnik kościelny...*, s. 179, w rozdziale *Pieśni o N. M. Pannie* jako nr 2, tam dwa warianty melodyczne, pierwszy z nich jak u Kolberga, z obszerniejszym tekstem.
- s. 246 **w. 19g. i przyp. 1** — Chodzi o wielokrotnie już wymieniany *Śpiewnik kościelny...* M. M. Mioduszeuśkiego i *Zbiór pieśni nabożnych katolickich ...* Sz. Kellera oraz o Jana Siedleckiego *Śpiewniczek. Pieśni kościelne dla użytku młodzieży szkolnej*, Kraków 1876. W przypisie przytoczony fragment publikacji S. Ulaneckiego *Krótką historia obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, słynącego cudami na Jasnej Górze... na pamiątkę pięćsetnej rocznicy...* Poznań, 1882 s. 7 (nie s. 9 jak w druku).
- w. 13d. – s. 247 w. 21g.** — Kolberg odwołuje się tu do artykułu J. Surzyńskiego (u Kolberga omyłkowo: Surzycki) *Kilka uwag o pieśni Bogarodzica*, „Muzyka Kościelna” R. IX: 1889 nr 7 i 8. Kolberg zaczerpnął z tego artykułu zarówno infor-

macje o proveniencji zapisu pieśni, jak i samą formę zapisu muzycznego i tekstowego zamieszczonych jako pieśń nr 260. Surzyński z kolei wymienia pracę A. Kaliny *Rozbiór krytyczny pieśni „Bogarodzica”*, Lwów 1880. Na końcu (w. 19–21 g.) Kolberg odsyła do swojego artykułu: *Rzut oka na pierwotne muzyki dzieje z powodu pieśni „Bogarodzicy”, „Pamiętnik Muzyczny i Teatralny”* (wcześniej wydawany przez J. Sikorskiego jako „Ruch Muzyczny”) 1862, nr 12 i 13; przedruk zob. *Pisma muzyczne* (DWORK T. 62) s. 536–544.

- s. 247 w. 22–23 g. — Władysław Wisłocki (1841–1900), bibliograf, kustosz Biblioteki Jagiellońskiej, autor publikacji: *Katalog rękopisów biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, cz. I: Rękopisy 1–1875, Kraków 1877–1881*. Przedstawił tam m.in. XIX-wieczny stan przekazów rękopiśmiennych *Bogurodzicy*. Odnotowane zostały: na s. 133 rkp. nr 408 (k. 168 rękopisu) – jest to przekaz z 1408 roku; na s. 392 rkp. nr 1619 (zapis muzyczny i tekstowy, karta wyklejona na tylnej okładce) — Rkp. datowany na 1407 r.; na s. 725 rkp. nr 3301 (k. 233v. – 235) – na poprzedzających pieśń kartach (206–230) odnotowano datę 1400. Nie jest pewne, którego z tych źródeł dotyczy uwaga Kolberga o roku 1400.

nr 260 — Zamieszczony tu przez Kolberga zapis muzyczny *Bogurodzicy* z dwoma wariantami tekstu został przez niego w całości przedrukowany w takiej formie, w jakiej zamieścił go J. Surzyński w swoim artykule. Zob. przypis do s. 246 w. 13d. W pierwszej pięciolinii prawdopodobnie błąd druku: przedostatnia nuta błędnie *h'*, powinno być *g'*.

przypis oraz s. 249–250 nr 261 — Wariant muzyczny *Bogurodzicy* zamieszczony w tomie 23 jako nr 261 jest wiernym przedrukiem wymienionej w przypisie wersji z „Przyjaciela Ludu”, 1838 nr 46 s. 264–265, tam pt. *Prosa s. Adalberti*. Kolberg cytuje notę X. *Do Redakcji „Przyjaciela Ludu”* dołączoną do tej publikacji, a dotyczącą zapisu *Bogurodzicy*, z datą: „Gniezno, dnia 5 maja 1838”. Nie udało się ustalić, kim był: „p[an?] X z Gniezna”, przesyłający ten zapis do redakcji „Przyjaciela Ludu”. J. U. Niemcewicz w *Śpiewach historycznych*, Warszawa 1816, przytacza po s. 22 dwa zapisy melodii i tekst na s. 23–25, zawarte tam dwa zapisy muzyczne *Bogurodzicy* są wariantami nie związanymi z publikowanymi przez Kolberga w tomie 23.

- s. 250 w 1d. — Nie udało się ustalić, kim był Stanisław Gajewski, który kopiował zapis nutowy zamieszczony w „Przyjacielu Ludu” i powtórzony przez Kolberga.
- s. 251 nr 262 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 84. Pieśń ta zaczerpnięta została ze zbioru M. M. Mioduszeuskiego *Śpiewnik*

kościelny..., s. 202–206, nr 20 w rozdziale *Pieśni o N.M. Pannie*, tam taka sama melodia oraz obszerniejszy tekst. W rkp. odsyłacz do zbioru Mioduszeuwskiego.

- s. 251 **nr 263** — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 84. Pieśń ta, podobnie jak poprzednia, zaczerpnięta została ze zbioru M. M. Mioduszeuwskiego *Śpiewnik kościelny...*, s. 207–212, nr 21 w rozdziale *Pieśni o N.M. Pannie*, tam dwa warianty melodyczne, pierwszy zbieżny z zapisem z tomu 23, tekst obszerniejszy. Nota „Z łacińskiego: *Omni die*” przytoczona nad pieśnią za Mioduszeuwskim, odnosi się do pieśni o tym incipicie zamieszczonej przez Kolberga wyżej. W rkp. odsyłacz do zbioru Mioduszeuwskiego.

nr 264 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 80. Pieśń ta, podobnie jak poprzednia, zaczerpnięta została ze zbioru M. M. Mioduszeuwskiego *Śpiewnik kościelny...*, s. 372–373, nr 20, w rozdziale: *Godzinki o Niepokalanem poczęciu N.M.P.*, zamieszczony tam wariant muzyczny odpowiada wersji dużych nut w tomie 23, tekst obszerniejszy. W rkp. odsyłacz do zbioru Mioduszeuwskiego.

- s. 252 **nr 265** — Odesłanie nad melodią dotyczy pieśni *O Gloriosa Domina* ze zbioru M. M. Mioduszeuwskiego *Śpiewnik kościelny...*, s. 186–187, nr 9, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie*, tam wariant melodyczny zbieżny z wersją małych nut, tekst obszerniejszy. Odesłanie Kolberga do pierwszej części *Radomskiego* (DWOK T. 20) dotyczy wariantowej melodii pieśni o Matce Boskiej, s. 96 nr 28 (nie 31 jak podał Kolberg).

incipit „Królu nieba wysokiego” — Odesłanie pod tekstem odnosi się do pieśni *O urodzaj, deszcz lub pogodę* ze zbioru M. M. Mioduszeuwskiego *Śpiewnik kościelny...*, tam melodia oraz tekst trzyzrotkowy na s. 345–346 w rozdziale *Suplikacje*.

incipit „Bogu Ojcu i Synowi” — Odesłanie pod tekstem *Koronki o Trójcy Przenajświętszej* dotyczy zbioru M. M. Mioduszeuwskiego *Śpiewnik kościelny...*, tam pieśń *Katechizmowa* o Trójcy Świętej z obszerniejszym tekstem na s. 246–249, nr 1 w rozdziale *Pieśni przygodne*.

nr 266 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 91, tam odpis ze zbioru M. M. Mioduszeuwskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika kościelnego...*, s. 838–839, nr 16, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie*, u Mioduszeuwskiego melodia zanotowana sekundę niżej i pierwsza łacińska zrotka, tekst polski na s. 839–840, nr 17. W zbiorze Mioduszeuwskiego obie wersje, łacińska i polska mają tekst obszerniejszy.

- s. 253 nr 267 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 91, tam odpis ze zbioru M. M. Mioduszeewskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika kościelnego...*, s. 840, melodia nlb. w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie*, u Mioduszeewskiego, jak w tomie 23, pod melodią tekst łaciński, na s. 841 tekst polski. W zbiorze Mioduszeewskiego obie wersje, łacińska i polska mają tekst obszerniejszy.
- s. 253–254 nr 268 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 90, tam odpis ze zbioru M. M. Mioduszeewskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika kościelnego...*, s. 830–832, nr 11, w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie*, melodia zanotowana w zbiorze Mioduszeewskiego odpowiada wersji małych nut w melodii zamieszczonej w tomie 23, tekst u Mioduszeewskiego obszerniejszy. Odsyłacz do cz. IV *Mazowska* (DWOK T. 27), s. 130, nr 11, dotyczy wariantu melodycznego pieśni pielgrzymkowej.
- s. 254 nr 269 — Rkp. Kolberga, teka 41, sygn. 1347, k. 90, tam odpis ze zbioru M. M. Mioduszeewskiego. Pieśń tę, podobnie jak niektóre inne pieśni religijne w tomie 23, Kolberg opublikował według jej wydania w zbiorze Mioduszeewskiego *Dodatek II i III do Śpiewnika kościelnego...*, tam *Pieśń żołnierska o N. M. Pannie*, s. 833–834, nr 13 w rozdziale *Pieśni o N. Maryi Pannie*, z taką samą melodią i tekstem. Kolberg prawdopodobnie przez pomyłkę pominął w druku odesłanie do źródła. Nota o obecności tej pieśni w repertuarze konfederatów barskich pochodzi od Kolberga.
- s. 255 w. 3g. – s. 257 w. 24g. — Kolberg cytuje fragmenty (wraz z przysłowiami i przykładami rozmów) z wielokrotnie już wymienianego artykułu J. Szaniauskiego *O dawnem województwie sieradzkim* w „Bibliotece Warszawskiej” 1851 T. 4 s. 185–187 (początek artykułu w T. 3 s. 170–179, 356–372 i dokończenie w T. 4 s. 177–187, 367–372, 564–569).
- s. 257 w. 19–16d. — Kolberg odsyła do pracy I. Kłateckiego *Nowe lato, uroczystość starosłowańska* w „Warcie” R. 12: 1885 nr 562–568; odbitka: Poznań 1885 (nie 1886).
- s. 258 w. 1g. – s. 259 w. 11d. — Odesłanie dotyczy artykułu A. Brandowskiego *Marzana* w „Warcie” R. 12: 1885 nr 570 i 571; w drugim ustępie Kolberg cytuje też: zob. nr 570 s. 5280–5281, gdzie autor powołuje się na wspomnianą pracę I. Kłateckiego *Nowe lato...* w „Warcie”; za Kłateckim odesłanie do dzieła A. Gwagnina *Kronika Sarmaczej europejskiej* w tłumaczeniu M. Paszkowskiego, Kraków 1611, tam na s. 26 mowa o związku Marzany z Wenerą; dalej odesłanie do *Kroniki polskiej*

M. Bielskiego T. I Sanok 1856 s. 70 (wzmianka o łączeniu Marzanny z Marsem), pierwodruk: *Kronika polska... nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego, wydana* T. I Kraków 1597; odesłanie do J. Długosza *Dziejów polskich ksiąg dwanaście* T. I, tam na s. 39 porównanie Marzanny z Ceres (Cererą).

- s. 259 w. 10d. – s. 260 w. 5d. — Kolberg przytoczył za „Dziennikiem Poznańskim” R. 30: 1888 nr 66, wzmiankę pt. *Odczyt zamieszczoną w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”*. Tekst ten jest sprawozdaniem z odczytu J. Starkowskiego *O dorocznym obrzędach ludu polskiego ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolski*, w którym autor, opisując zwyczaj związane z Marzanną, powołuje się na wymieniane wyżej prace Długosza i Bielskiego (zob. poprzedni przypis), ustawy biskupa A. Laskarysa z synodu poznańskiego z około roku 1420, prace Z. Glogera (był autorem wielu publikacji dotyczących zwyczajów), Schurzpeila (nie ustalono o jakiego autora chodzi); dalej wymienia prace Ł. Gołębiowskiego (autora dzieła *Lud polski, jego zwyczaje, zabobony*, Warszawa 1830), K. Szulca (*Mytyczna historia polska i mythologia słowiańska*, Poznań 1880) oraz I. J. Hanusza *Die Wissenschaft des Slawischen Mythus im weitesten, den altpreussisch-lithauischen Mythus mitumfassenden Sinne...*, Lemberg 1842; natomiast W. Nehring i V. Jagić byli autorami licznych prac, szczególnie z dziedziny językoznawstwa i trudno ustalić, na które z nich powoływał się J. Starkowski.
- s. 260 w. 2d. – s. 268 w. 24g. i przyp. 1 — Cytaty zaczerpnięte zostały z wielokrotnie przytaczanego artykułu J. Szaniańskiego *O dawnym województwie sieradzkim* w wymienionym roczniku „Biblioteki Warszawskiej”, z T. 3 s. 363–364 i 366–367 pochodzą opisy chrzcina, wesela, ślubu i pogrzebu, a z T. 4 s. 180–184 opisy domu, dworu, pożywania, zabaw, myślistwa, a ubioru na s. 368–369. Odesłanie na s. 261 do uchwały *Ter. Sirad. Anno 1788, Lib. 98, pag. 773* także za artykułem Szaniańskiego, zob. w „Bibliotece Warszawskiej” T. 4 s. 369. Na s. 262 w przypisie Kolberg odsyła do artykułu W. Wieczorkowskiego *Dworki szlacheckie* opublikowanego w „Kronice Wiadomości Krajowych i Zagranicznych” z r. 1865 nr 33 s. 5–6 (początek artykułu tamże, nr 32 s. 4). Na s. 263 również za artykułem Szaniańskiego w T. 4 na s. 181 „Biblioteki Warszawskiej” odesłanie do modlitewnika Ł. R. Pollacza *Heroina chrześcijańska rozmaitsią modlitw i strzelistemi aktami nieoszacowanych łaski Boskiej skarbów i niebieskiego królestwa nabywająca [...]*

wydanego w Częstochowie w 1794 roku (pierwodruk tamże w 1706) oraz do modlitewnika *Ołtarz złoty na chwałę Bogu, Maryi Pannie honor i Świętym Pańskim*, z przydatkiem *niektórych pieśni wystawiony i drukiem odnowiony* wydanego w Częstochowie w 1825 roku.

**BIBLIOGRAFIA
INDEKSY**

**PRACE CYTOWANE LUB ODNOTOWANE
PRZEZ O. KOLBERGA¹**

- A. *Pawiński, profesor...* „Dziennik Poznański” R. 17: 1875 nr 209, w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- Al. P. *Pismo obrazowe*. „Wisła” T. 2 1888 s. 848.
- Albertrandi J. *Zabytki starożytności rzymskich w pieniądzech, popolicie medalami zwanych, czasów Rzeczypospolitej i szesnastu pierwszych cesarzów zbioru ś. p. Stanisława Augusta Króla Polskiego, ksiąg dwoje*. Warszawa 1805–1807.
- Aniela M. *Jeziro Ślesińskie*. „Wędrowiec” 1880 T. 8 nr 200 s. 276–277.
- B. Z. *gub. Kaliskiej*. „Kurier Codzienny” 1868 nr 106, w dziale „Korespondencje”.
- Br. Ch. zob. Chlebowski B.
- Baliński K. *Powieści ludu spisane z podań*. Wyboru i wydania K. Wł. Wójcickiego. Warszawa 1842.
- Baliński M., Lipiński T. *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym*. T. I–III Warszawa 1843–1846.
- Bandtkie J. S. *Dzieje Królestwa Polskiego*. T. 1–2 Wrocław 1820.
- Bartoszewicz J. *Sulejów. Wyjątek z „Wędrówek po kraju”*. „Księga Świata” 1855 cz. II s. 170–179.
- Bełza Wł. *Przekłęte miasto*. „Przegląd Tygodniowy” R. 1: 1866 nr 33 s. 260.

¹ Spis obejmuje literaturę cytowaną i odnotowaną przez Kolberga w tomie *Kaliskie* cz. I (DWOK T. 23), *Kaliskie i Sieradzkie* (DWOK T. 46) oraz w tomie suplementowym.

- [Bergemann D.] *Powieść o wyspie Siemko na Jeziorze Sleszyńskim*. „Pamiętnik Sandomierski” 1829 T. 1B s. 22–29. Przedruk w: „Lwówianin” 1837 T. VI s. 34–36.
- [Beyer K.] K. B. *Ozdoby srebrne z XI wieku wykopane w Majkowie pod Kaliszem*. „Tygodnik Ilustrowany” 1866 T. XIII nr 346 s. 216–217, z ryc.
- Bielski M. *Kronika polska*. Wyd. K. J. Turowskiego, T. 1–2 Sanok 1856. Pierwodruk: *Kronika polska ... nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego wydana*. Kraków 1597.
- Biernacki C. *Jezuici w Kaliszu (1581–1773). Szkic historyczny*. „Biblioteka Warszawska” 1857 T. 1 z. 2 s. 465–491, T. 2 z. 6 s. 750–768, 1859 T. 2 z. 5 s. 559–571.
- [Biernacki C.] C. B. *Kalisz*. W: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda T. XIII Warszawa 1863 s. 723–734.
- Bogurodzica*. Wstęp filologiczny J. Woronczak, wstęp językoznawczy E. Ostrowska, opracowanie muzykologiczne H. Feicht, Wrocław 1962.
- Brandowski A. *Marzana*. „Warta” R. 12: 1885 nr 570, 571.
- Breton de la Martinière J. *Spanien oder Sitten, Gebräuche, Trachten und Denkmäler der Spanier*. Bd. I–IV Pesth 1817–1819. [W serii:] *Miniaturgemälde aus der Länder- und Völkerkunde von den Sitten, Gebräuchen, der Lebensart und den Kostümen der verschiedenen Völkerschaften aller Welttheile; mit Landschafts- und Städteprospecten, Ansichten von Palästen, und Abbildungen anderer merkwürdiger Denkmäler der älteren und neueren Baukunst...* nach d. Franz. dt. bearb. v. Aug. Ehrenstein. [Kolberg powołuje się na edycję drugą (T. II Lipsk 1830), do której nie udało się dotrzeć.]
- C... *Żywot błogosławionego Bogumiła, arcybiskupa gnieźnieńskiego*. „Przyjaciel Ludu” R: 3 1836 T. 1 nr 10, z ryc.
- C. B. zob. Biernacki C.
- Callier E. *Powiat kaliski w XVI stuleciu. Szkic geograficzno-historyczny*. Poznań 1887.
- Cellariusz A. *Regni Poloniae, Magnique Ducatus Lithuaniae omniumque regionum juri Polonico subjectorum novissima description*. Amsterdam 1659.
- Chelmiński M. *Wspomnienia gospodarskie z pięćdziesięciodniowej podróży po kraju tutejszym, odbytej w roku 1842*. „Biblioteka Warszawska” 1843 T. 4 z. 11 s. 225–285, z. 12 s. 599–652.

- [Chlebowski B.] Br. Ch. *Sieradz*. W: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. 10 Warszawa 1889 s. 571-579.
- Chodyński A. *Miasto Warta*. „Biblioteka Warszawska” 1860 T. 3 z. 9 s. 687-704.
- Chwalczewski S. *Kronika polska*. Warszawa 1829. W: *Zbiór pisa-rzów polskich*. Cz. 3 T. 9 i cz. 4 T. 10; tłumaczenie *Chronica Polonorum* Macieja z Miechowa, Kraków 1521.
- Ciszewski S. *Notatki etnograficzne z okolic Stawiszyna w pow. ka-liskim*. „Wisła” T. 3 1889 s. 279-286.
- *Lud rolniczo-górniczny z okolic Sławkowa w powiecie olku-skim*. „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1886 T. 10 s. 187-336 (dział III etnolog.), 1887 T. 11 s. 1-129 (dział III etnolog.).
- Compendium medicum auctum, to jest krótkie zebranie i opi-sanie chorób, ich różności, przyczyn, znaków, sposobów do leczenia [...]*. Częstochowa 1719.
- Czacki. O. *O litewskich i polskich prawach*. T. 1-2 Warszawa 1800-1801.
- [Ćwierczakiewiczowa L.] *Jedyne praktyczne przepisy konfitur, róż-nych marynat, wędlin, wódek, likierów, win owocowych, miódów oraz ciast przez autorkę 365 obiadów*. Wydanie 11 powiększone. Warszawa 1885.
- Damalevicio S. [Damalewicz S.] *Vita S. Bogumili Archiepiscopi Gne-snensis Eremitae Camaldulensis [...]*. Romae 1661.
- Długosz J. *Dziejów polskich ksiąg dwanaście*. T. 1-5 Kraków 1867-1870. W: tegoż *Dzieła wszystkie*. Wyd. staraniem A. Przezdziec-kiego, T. 2-6, przekład K. Mecherzyńskiego. Toż pt. *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Red. i wstępem opatrzył J. Dąbrowski, tekst łaciński ustaliła i przedmową zaopa-trzyła W. Semkowicz-Strzelecka, na j. polski przełożył S. Gawęda [i inni], przekład polski przejrzał M. Plezia, T. I-VI Warszawa 1961-1973.
- Dobra Libidze w guberni warszawskiej, powiecie wieluńskim, okręgu częstochowskim [...]*. „Gazeta Codzienna” 1854 nr 93.
- Dobrzyca, 14 września*. „Orędownik” R. 2: 1872 nr 70.
- Do Redakcji „Przyjaciela Ludu”*. „Przyjaciel Ludu” R. 11: 1844 T. 1 nr 4, z dwoma rycinami: *Rozwaliny zamku pod miastem Ko-łem i Rozwaliny zamku na przedmieściu miasta Konina*.

Dylewski E. *Dworek przy ulicy Łaziennej-Mokrej w Piotrkowie*. „Tygodnik Ilustrowany” 1884 T. 3 nr 72.

E. K. zob. Kierski E.

F. M. S. zob. Sobieszczański F. M.

F. S. zob. Staszic F.

Flatt O. *Opis Piotrkowa Trybunalskiego pod względem historycznym i statystycznym*. Warszawa 1850. Recenzja: F. M. Sobieszczański „Biblioteka Warszawska” 1850 T. 4 s. 140-145.

— *Piotrków dziś i przed dwudziestu laty*. „Kalendarz Astronomiczno-Gospodarski na rok zwyczajny 1854” J. Jaworskiego. Warszawa [1853] s. 115-123.

[Feldmanowski H.] H. F. *Rzecz dotycząca się ludu wiejskiego*. „Przyjaciół Ludu” R. 14: 1847 T. 1 nr 18, 20.

Gawarecki W. H. *Początek i wzrost benedyktyńsko-cysterskiego zakonu łącznie i klasztoru lenzkiego tegoż instytutu w guberni b. kaliskiej, powiecie konińskim położonego*. „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1846 T. 10 nr 6 s. 518-543.

— *Początek i wzrost zakonu benedyktyńsko-cysterskiego, łącznie i klasztoru lenzkiego tegoż instytutu w guberni kaliskiej, obwodzie konińskim położonego*. „Magazyn Powszechny” R. 7: 1840 z. 5 s. 105-112.

[Gawarecki W. H.] *Wiadomość historyczna o opactwie i kościele w Łędzie*. „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1858 T. 1 nr 1 s. 5-30, nr 2 s. 121-149, nr 3 s. 241-261.

Gawarecki W. H. *Wiadomość o kościele dużowiecznym, we wsi parafialnej Ruda zwanej, pod miastem Wieluniem położonej istniejącym, jak równie i samej tej osadzie starożytnej*. „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1854 T. 26 nr 1 s. 1-44.

— *Wiadomość historyczno-statystyczna o mieście Sieradzu*. „Przegląd Warszawski” 1840 T. 1 s. 207-224, s. 313-328.

— *Wiadomość topograficzno-historyczna o osadach zwanych Złotoryą, tudzież o kościołach i kaplicach w tychże istniejących*. „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1850 T. 19 nr 12 s. 512-537.

— *Wspomnienie o kościele parafialnym we wsi Kawnicach pod miastem Koninem położonej istniejącym*. „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1850 T. 19 nr 9 s. 237-246.

- Głębocki A. *Kościół w Truskolasach*. „Kłosy” 1873 T. 17 nr 425 s. 122, z ryc. tegoż.
- [Gołębiowski L.] *Krótki rys historyczno-statystyczny Województwa Kaliskiego*. „Nowy Kalendarzyk Polityczny na rok 1824”, nakładem J. Netto, R. VI Warszawa [1823] s. 404-405.
- Gołębiowski L. *Lud polski, jego zwyczaje, zabobony*. Warszawa 1830 Przedruk techniką fotooffsetową: Warszawa 1983.
- Grajnert J. *O czarodziejstwie*. „Gazeta Codzienna” 1858 nr 28-33, 37, 40, 42, 46-47, 54.
- *Wycieczka na Podlasie*. „Biblioteka Warszawska” 1857 T. 4 z. 10 s. 53-81.
- *Zapiski etnograficzne z okolic Wielunia i Radomska*. „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1880 T. 4 s. 185-261 (dział III etnolog).
- [Griller S.] Stefan z Opatówka *Poranna medytacja starego tradytora, w której sobie przypomina o dawnych rybaltach, a w szczególności o Janie, ślepy m lirniku, alins żurawiu mogilnym, co uszystko w rym ujął i światu przedstawił...* „Tygodnik Ilustrowany” 1861 T. 3 nr 74-76.
- Grób. *Pieśń gminna*. [„Służył Jasio u pana”]. „Przyjaciel Ludu” R. 2 1836 T. 2 nr 43.
- Gwagnin A. *Kronika Sarmaczej europejskiej [...] A przez Marcina Paszkowskiego [...] z łacińskiego na polskie przełożona*. Kraków 1611; pierwodruk: *Sarmatiae Europeae descriptio*. Kraków 1578.
- H. F. zob. Feldmanowski H.
- Hanusch I. J. *Die Wissenschaft des Slawischen Mythus im weitesten, den altpreussisch-lithauischen Mythus mitumfassenden Sinne...* Lemberg 1842.
- Hawelski E. *Wiadomość historyczna o starożytnym obrazie Bogarodzicy Maryi na Jasnej Górze przy Częstochowie przez Władysława księcia opolskiego w roku 1383 złożonym [...]*. Częstochowa 1856.
- Hinc J. *Szkice architektoniczne krajowych dzieł sztuki*. T. 1 z. 7 Warszawa 1887.
- Hubicki R. *Opis trzech zamków*. „Kalendarz Astronomiczno-Gospodarski na rok zwyczajny 1858” J. Jaworskiego, Warszawa [1857] s. 72-80.
- J. K. zob. Konopka J.

- J. P. *Ustęp z historycznego opisu miasta Piotrkowa*. „Gazeta Codzienna” 1853 nr 254-256, 307.
- Jasnowidzqca. „Gazeta Polska” 1887 nr 196 s. 3.
- K. B. zob. Beyer K.
- K. M. zob. Magierski K.
- Kalina A. *Rozbiór krytyczny pieśni „Bogarodzica”*. Lwów 1880 (toż: Poznań 1880).
- Kalisz. „Muzeum Domowe” 1836 nr 38 s. 300-302, z ryc.
- Kalisz. W: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. 3 Warszawa 1882 s. 685-699.
- Kalisz. *Gmachy publiczne*. „Przyjaciel Ludu” R. 9: 1843 T. 2 nr 43.
- Karłowicz J. *Przynosimy zaraz przyczynęk [...]*. „Wisła” T. 2 1888 s. 849-850, w dziale „Poszukiwania”.
- „*Siedzi sobie zajac*”. „Kurier Codzienny” R. XXV: 1889 nr 242.
- Karmanowski O. *Pacierz do stołu dworskiego*. „Pamiętnik Sandomierski” 1830 T. 2 s. 511-512.
- *Po obiedzie*. „Pamiętnik Sandomierski” 1830 T. 2 s. 512.
- [Keller Sz.] *Zbiór pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego*. Pelplin 1871.
- [Kierski E.] E. K. *Biniszew*. W: [Moraczewski J. i inni] *Starożytności polskie ku wygodzie czytelnika porządkiem abecadłowym zebrane*. T. 1 Poznań 1842 s. 87-88.
- [Kierski E.] *Ciążyń*. „Tygodnik Ilustrowany” 1865 T. 12 nr 320, z ryc.
- *Miłosław*. „Tygodnik Ilustrowany” 1865 T. 12 nr 321, z ryc.
- *Ołobok*. „Tygodnik Ilustrowany” 1861 T. 3 nr 75, z ryc. Polkowskiego.
- Kilkakrotnie już podnosiliśmy kwestię legend...* „Kurier Codzienny” 1866, nr 195 w dziale „Rozmaitości”.
- Kilka pamiątek z Częstochowy. Z rysunkami Szernera*. „Tygodnik Ilustrowany” 1864 T. 10 nr 262.
- Klatecki I. *Nowe lato, uroczystość starosłowiańska*. „Warta” R. 12: 1885 nr 562-568; odbitka: Poznań 1885.
- Kochanowski J. *Pieśń świętojańska o Sobótce*. W: tegoż *Dzieła polskie*. Opracował J. Krzyżanowski, Warszawa 1980 s. 281-298. Pierwodruk: Kraków 1586.
- *Pieśń XXV* [„Czego chcesz od nas, Panie?]. W: tegoż *Dzieła polskie*. Opracował J. Krzyżanowski, Warszawa 1980 s. 279-280. Pierwodruk: Kraków 1586.

- [Kochowski W.] *Historia panowania Jana Kazimierza przez nieznanego autora*. Wydana z rękopismu przez Edwarda Raczynskiego. T. 1-2 Poznań 1840.
- Kociński X. Fr. *Panie Redaktorze...* [Korespondencja]. „Przyjaciel Ludu” R. 11: 1844 T. 1 nr 2.
- *Prawdziwie cudowne widzenie*. „Przyjaciel Ludu” R. 11: 1844 T. 1 nr 2.
- Kolberg O. *Dziękuję ci matko*. „Przyjaciel Ludu” R. 14: 1847 T. 2 nr 37. Przedruk w: *Pieśni i melodie ludowe w opracowaniu fortepianowym*. Cz. 1, DWOK T. 67/I Wrocław-Poznań 1986 s. 341-342.
- *Kieleckie*. Cz. I-II Kraków 1885-1886. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 18-19 Wrocław-Poznań 1963.
- *Krakowskie*. Cz. I-IV Kraków 1871-1874. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 5-8 Wrocław-Poznań 1962-1963.
- *Kujawy*. Cz. I-II Warszawa 1867 i 1869. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 3-4 Wrocław-Poznań 1962-1963.
- *Lubelskie*. Cz. I-II Kraków 1883-1884. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 16-17 Wrocław-Poznań 1962.
- *Łęczyckie*. Kraków 1889. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 22 Wrocław-Poznań 1964.
- *Mazowsze*. Cz. I-V Kraków 1885-1890. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 24-28 Wrocław-Poznań 1963-1964.
- *Pieśni ludu polskiego*. Warszawa 1857. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 1 Wrocław-Poznań 1961.
- *Pieśni ludu weselne*. „Biblioteka Warszawska” 1847 T. 2 s. 188-206 i dodatek nutowy s. 1-4, s. 649-661 i dodatek nutowy s. 1-6; T. 3 s. 582-595 i dodatek nutowy s. 1-4; T. 4 s. 625-639 i dodatek nutowy s. 1-4; 1848 T. 3 s. 615-632 i dodatek nutowy s. 1-6; 1849 T. 1 s. 605-623; T. 4 s. 383-403. Przedruk w: *Pieśni i melodie ludowe w opracowaniu fortepianowym*. Cz. I, DWOK T. 67/I Wrocław-Poznań 1986 s. 442-674.
- *Pokucie*. Cz. III Kraków 1888. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 31 Wrocław-Poznań 1963.
- *Poszła panna po wodę*. „Przyjaciel Ludu” R. 13: 1846 T. 1 nr 2. Przedruk w: *Pieśni i melodie ludowe w opracowaniu fortepianowym*. Cz. 1, DWOK T. 67/1 Wrocław-Poznań 1986 s. 227-228.
- *Radomskie*. Cz. I-II Kraków 1887-1888. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 20-21 Wrocław-Poznań 1964.
- *Rzut oka na pierwotne muzyki dzieje z powodu pieśni* „Bo-

- garodnicy*". „Pamiętnik Muzyczny i Teatralny” 1862 nr 12, 13. Przedruk w: *Pisma muzyczne*. Cz. II, DWOK T. 62 Wrocław-Poznań 1981 s. 536-544.
- *Sandomierskie*. Warszawa 1865. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 2 Wrocław-Poznań 1962.
- *Wielkie Księstwo Poznańskie*. Cz. I-V i cz. VII Kraków 1875-1880 i 1882. Toż wyd. fotooffsetowe: DWOK T. 9-13 i T. 15 Wrocław-Poznań 1962-1963.
- Kołodowski J. *Wiadomości o kościele i infułacyi w Łasku*. „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1860 T. 6 nr 11 s. 481-504.
- [Konopka J.] J. K. *Pieśni ludu krakowskiego*. Kraków 1840. Toż: wydanie fototypiczne, pod red. H. Kapeluś, posłowie i opracowanie E. Jaworska, Wrocław 1974.
- Kordecki A. *Nowa Gigantomachia. Pamiętnik obłężenia Częstochowy roku 1655*. Tłumaczenie J. Łepkowski, Warszawa 1858. Pierwodruk: Kraków 1658.
- Kosiński Ad. Am. *Miasta, wsie i zamki polskie. Powieści i obrazki*. T. 1-4 Wilno 1851; od T. 2 zmiana tytułu na: *Miasta, wsi i zamki polskie*.
- Kościół farny w Radomsku*. „Tygodnik Ilustrowany” 1872 T. 10 nr 236, z ryc.
- Kościół w Seceminie*. „Pamiętnik Sandomierski” 1829 T. 1A s. 46-50.
- Kozłowski K. *Lud. Pieśni, podania, baśnie, zwyczaje i przesady ludu z Mazowsza Czerskiego wraz z tańcami i melodiami*. Z. 1-4 Warszawa 1867-1868; toż 1869.
- Krasicki I. *Myszeidos. Pieśni X*. Opracował J. Maślanka, Wrocław 1982, BN I 244. Pierwodruk: Warszawa 1775.
- Kronika sądowa*. „Kurier Codzienny” 1870 nr 31.
- Krzyżanowski A. *Dawna Polska ze stanowiska jej udziału w dziejach postępującej ludzkości skreślona w jubileuszowym Mikołaja Kopernika roku 1843, a teraz nowo-uporządkowana, przejrzana i życiorysem autora powiększona* przez H. Skimborowicza. Cz. II Warszawa 1857.
- L. R. zob. Rzecznowski L.
- Lelewel J. *Dwie tablice starych pieniędzy w roku 1824 w Trzebuniu blisko Płocka wykopanych*. [Warszawa] 1825 [nota według K. Stronczyńskiego].
- Lelewel J. *Stare pieniądze w roku 1824 w czerwcu blisko Płocka w Trzebuniu wykopane przez... objaśnione*. Warszawa 1826.

- Leonowicz C. *Legenda o Wideradzu pod Wieluniem*. „Biblioteka Warszawska” 1852 T. 3 z. 8 s. 372–376.
- Lipiński J. J. *Piosnki ludu wielkopolskiego*. Cz. 1 Poznań 1842.
- Lipiński T. *Wieś Gidle. Wyjątek z przejażdżki po kraju 1829 r.* „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1842 T. 2 s. 272–275.
- M. M. C. *Wielkanoc u sieradzkiego ludu*. „Gazeta Codzienna” 1853 nr 93.
- Machlejd R. *Rzut oka na piwowarstwo u nas i za granicą*. „Tellus” R. 2: 1887 nr 10 s. 298–300.
- Maciej z Miechowa zob. Chwałczewski S.
- [Magierski K.] K. M. *Kościółek Ś. Leonarda na Bugaju. Legenda wiejska*. „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838 T. 2 nr 46, z ryc.
- *Straszne sądy Boże. Powieść na gminnem podaniu osnuta*. „Przyjaciel Ludu” R. 8: 1841 T. 1 nr 12–14.
- *Ułamek z podróży malowniczej po Wielkiej-Polsce. (Wyjątek z listu)*. „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838 T. 2 nr 48, R. 5: 1838 T. 1 nr 14, 16.
- Marczewska A. *Trzej królewicze, czyli ogniste snopy. Podanie znad brzegów Pilicy i Warty opowiedziane...* „Zorza” R. 5: 1870 nr 23 s. 181–183.
- Martynowski F. K. *Z wycieczki w Piotrkowskie. Wrażenie artystyczno-archeologiczne*. „Przegląd Bibliograficzno-Archeologiczny” 1881 T. 1 s. 465–480.
- Męczennicy konińscy*. „Tygodnik Ilustrowany” 1881 T. 12 nr 312, z ryc. A. Głębockiego *Pięciu braci męczenników pod Koniem (r. 1003)*.
- Milewski K. *O czarownicach w Polsce*. „Biblioteka Warszawska” 1847 T. 1 z. 3 s. 646–664.
- Miłkowski S. *Wycieczka do Kazimierza*. „Kalendarz Warszawski Popularno-Naukowy Ilustrowany na rok zwyczajny 1878” J. Ungra. Warszawa [1877] s. 89–92.
- Miniaturgemälde aus der Länder- und Völkerkunde...* zob. Breton de la Martinière J.
- Miniszewski J. A. *Wyjątek z poematu „Powidzanka”*. „Przyjaciel Ludu” R. 9 1843 T. 2 nr 52.
- *Sierota. Powieść gminna*. „Biblioteka Warszawska” 1841 T. 4 z. 12 s. 566–572.
- [Mioduszeowski M. M.] X. M. M. *Pastorałki i kolędy z melodyjami*,

- czyli piosnki wesole ludu w czasie swiät Bożego Narodzenia po domach śpiewane.* Kraków 1843.
- *Dodatek do „Pastorałek i kolęd z melodyjami”.* Lipsk 1853.
- Mioduszewski X. M. M. *Śpiewnik kościelny, czyli pieśni nabożne z melodyjami w kościele katolickim używane, a dla wygody kościołów parafialnych zebrane.* Kraków 1838.
- *Dodatek do „Śpiewnika kościelnego z melodyjami”.* Kraków 1842.
- *Dodatek II i III do „Śpiewnika kościelnego z melodyjami”.* Kraków 1853.
- Mstów.* „Tygodnik Ilustrowany” 1872 T. 10 nr 241.
- N. Dr. *Wycieczka nad Wartę.* „Przyjaciel Ludu” R. 15: 1848 T. 1 nr 5-8.
- Naruszewicz A. *Historia narodu polskiego.* T. 1. Lipsk 1836.
- Na Zawodziu pod Kaliszem...* „Kurier Codzienny” 1865 nr 122, w dziale „Rozmaitości”.
- Niemcewicz J. U. *Śpiewy historyczne z muzyką i rycinami.* Warszawa 1816.
- Nieszporkowicz A. *Odrobiny z stołu królewskiego Królowy nieba i ziemi, Najświętszej Bogarodzicy Panny Maryi.* Częstochowa 1757; pierwodruk: Kraków 1683.
- Nowakowski F. *List.* „Gazeta Warszawska” 1857 nr 259-260.
- Odczyt.* „Dziennik Poznański” R. 30: 1888 nr 66, w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- Olech *Kruszyna.* „Przyjaciel Ludu” R. 3: 1837 T. 2 nr 40, z ryc.
- Ołtarz złoty na chwałę Bogu, Maryi Pannie honor i Świętym Pańskim, z przydatkiem niektórych pieśni wystawiony i drukiem odnowiony.* Częstochowa 1825 i liczne wyd. nast.
- O parę mil od Kalisza.* „Wiek” R.11: 1883 nr 179, w dziale „Wiadomości bieżące krajowe”.
- Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi i osadzie Kamieniu.* W: *Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających.* Wyd. pod red. J. T. Lubomirskiego, E. Stawiskiego, S. Przystańskiego, przy współdziale L. Krasieńskiego, L. Kronenberga, J. Zamoyskiego. T. II Warszawa 1874 s. 1096-1097.
- Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi i osadzie Żeliszawiu.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 1098-1099.

- Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi i osadzie Żydowie.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 1097–1098.
- Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi Kruszyna.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 1087–1095.
- Opis gospodarstwa cząstkowego we wsi Topola Królewska.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 1098–1101.
- Opis gospodarstwa rolnego w dobrach Baborowo.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 954–956.
- Opis gospodarstwa rolnego w dobrach Prusinowice.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 912–914.
- Opis gospodarstwa rolnego w dobrach Turwia.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 949–954.
- Opis gospodarstwa w dobrach Masłowice.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 914–919.
- Opis gospodarstwa w Gosławicach.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 911–912.
- Opis gospodarstwa w majątku Dzbanki.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 925–926.
- Opis gospodarstwa w Ossowie.* W: *Encyklopedia rolnictwa...* T. II Warszawa 1874 s. 919–923.

P. H. P. W. zob. Przetocki H.

P. *Z prowincji.* „Tygodnik Powszechny” R. 2: 1878 nr 37 s. 587, w dziale „Rozmaitości”.

Parczewski J. S. *Monografia Szadku.* Warszawa 1870.

Pauli Ź. *Pieśni ludu polskiego w Galicji.* Lwów 1838. Toż: wydanie fototypiczne, pod red. H. Kapeluś, posłowie i opracowanie R. Górski, Wrocław 1973.

Petrow A. *Lud Ziemi Dobrzyńskiej, jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przysłowia, zagadki itp.* „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1878 T. II s. 3–182 (dział III etnolog.).

Piątkowska I. *Obyczaje ludu ziemi sieradzkiej. Szkic etnograficzny.* „Lud” R. 4: 1898 s. 410–435.

— *Pogadanka. O baśniach, zwyczajach i obrzędach ludowych przechowanych z czasów pogańszczyzny w ziemi sieradzkiej.* „Kaliszanin” 1886 nr 37, 39.

— *Pogadanka. O uroczystościach sobótkowych w ziemi sieradzkiej.* „Kaliszanin” 1886 nr 54.

- *Pogadanka. O ważności pieśni ludowych i uroczystości Kupały.* „Kaliszanin” 1886 nr 61–62.
- *Z sieradzkiego. Uroczystość święta ludowego „Kupały” czyli „Sobótek” z ziemi sieradzkiej.* „Kaliszanin” 1885 nr 71.
- *Z życia ludu wiejskiego w ziemi sieradzkiej.* „Wisła” T. 3 1889 s. 479–530.
- Piszq nam z Kujaw...* „Dziennik Poznański” R. 30: 1888 nr 13, w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- Plenkiewicz R. *Opis miasta Petrokowa, zwanego niegdyś Piotrkowem Trybunalskim.* „Rocznik na rok zwyczajny 1871”. Wyd. A. Porębski i K. Filipowski. Petroków [Piotrków 1870] s. 1–55.
- Poklateľcki S. *Pogrom, czarnoksięskie błędy latawców, zdrady i alchemiczne fałsze jako rozpląsa* [...]. Kraków 1595.
- Pollacz Ł. R. *Heroina chrześcijańska rozmaitością modlitw i strze-listemi aktami nieoszacowanych łaski Boskiej skarbów i niebieskiego królestwa nabywająca* [...]. Częstochowa 1794.
- Prosa S. Adalberti.* „Przyjaciel Ludu” R. 4: 1838 T. 2 nr 46.
- [Przetocki H.] P. H. P. W. *Postny obiad abo zabaweczka.* Kraków 1653; toż w opracowaniu J. Rostańskiego, Kraków 1911. Wydanie współczesne: opracowała S. Cegięła, pod opieką naukową J. Malickiego i A. Tułowickiej, redakcja M. Skóra, Katowice 2005.
- Przysłowia, piosenki i powiastki gminne.* „Przyjaciel Ludu” R. 2: 1835 T. 2 nr 176.
- R. zob. Wójcicki K. W.
- Raczyński E. *Wspomnienia Wielkopolski, to jest województw poznańskiego, kaliskiego i gnieźnieńskiego.* T. 1–2 Poznań 1842–1843, [T. 3:] *Ryciny do Wielkopolski.* [Cz.] I–II Poznań 1842; toż: Warszawa 1982, reedycja fotooffsetowa.
- Rosenblatt J. *Czarownica powołana. Przyczynek do historii spraw przeciw czarownicom w Polsce.* Warszawa 1883.
- [Rzeczniowski L.] L. R. *Kościół farny w Piotrkowie i synody w nim złożone.* „Tygodnik Ilustrowany” 1865 T. 12 nr 325 s. 249, z ryc. Tomaszewskiego.
- Rzeczniowski L. *Kościół Świętego Franciszka Ksawerego (pierwotnie jezuicki, następnie pijarski) wraz z Kollegium w Piotrkowie.* „Kłosy” 1870 T. 11 nr 285 s. 372–374, z rycinami.
- *Podanie o dziewiętorazowem dzwonienu w kościele farnym w Piotrkowie.* „Tygodnik Ilustrowany” 1872 T. 9 nr 210 s. 3.

- *Ratusz trybunalski w Piotrkowie*. „Tygodnik Ilustrowany” 1866 T. 13 nr 335 s. 89–90, z ryc. Tomaszewskiego.
- Rzetelna informacja o oblężeniu i ataku forticy jasnogórskiej przez wojsko rosyjskie, przez pułkownika Drewicza zaczętem dnia 1 stycznia w roku 1771, a skończonem dnia 15 miesiąca tegoż, przez Zakonnika*. „Pamiętnik Sandomierski” 1830 T. 2 s. 385–398.
- St. Ul. zob. Ulanecki St.
- Šafařík P. J., Kollár J., Benedikti-Blahoslav J. *Pisně světské lidu slovenského v Uhřich*. Pešt 1823–1827, toż J. Kollar *Národnie spievanky*. D. I–II Bratislava 1953.
- [Siarczyński F.] *Wiadomości świętnikowe o każdym miesiącu, o dniach jego w szczególności, obrządkami religijnymi, pamiątkami lub zwyczajami krajowymi znamienitych*. „Nowy Kalendarz czyli Świątnik Lwowski” na rok 1829. Lwów [1828] s. 61.
- Siarkowski W. *Materiały do etnografii ludu polskiego z okolic Kielc*. „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” 1878 T. 2 s. 209–259 (dział III etnolog.), 1879 T. 3 s. 3–61 (dział III etnolog.), 1880 T. 4 s. 83–184 (dział III etnolog.).
- Siedlecki J. *Śpiewniczek. Pieśni kościelne dla użytku młodzieży szkolnej*. Kraków 1876.
- Siedziński E. *Cuda i łaski Najś. Maryi Panny Borkowskiej na Zdzieszu*. Poznań 1888.
- [Sobieszczański F. M.] F. M. S. *Iwanowice*. W: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda. T. 12 Warszawa 1863 s. 739–740.
- *Kościół parafialny w Koniecpolu*. „Tygodnik Ilustrowany” 1866 T. 13 nr 340 z ryc. Podbielskiego.
- *Kościół parafialny w Koźminku*. „Tygodnik Ilustrowany” 1865 T. 11 nr 286, z ryc. Barcikowskiego.
- *Kościół św. Zygmunta w Starej Częstochowie*. „Tygodnik Ilustrowany” 1865 T. 11 nr 297, z ryc. W. Sznera.
- *Kościół w Łasku*. „Tygodnik Ilustrowany” 1866 T. 13 nr 332.
- *Piotrków*. W: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda. T. 20 Warszawa 1865 s. 751–754.
- *Stawiszyn*. W: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda. T. 24 Warszawa 1867 s. 109–110.
- *Tuszyn*. W: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda. T. 25 Warszawa 1867 s. 783.

- Sobieszczański F. M. *Wycieczka archeologiczna w niektóre strony guberni radomskiej*. „Biblioteka Warszawska” 1851 T. 4 z. 12 s. 389–442 z ryc.
- Sokołowski B. *Cuda i znakomite łaski błogosławionego Bogumiła arcybiskupa gnieźnieńskiego* [...]. Kalisz 1806; pierwodruk: Kalisz 1748.
- *Historia świętobliwego życia błogosławionego Bogumiła, niegdys arcybiskupa gnieźnieńskiego* [...]. Kalisz 1806; pierwodruk: Kalisz 1748.
- Sowiński A. *Airs nationaux et populaires*. W: *La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque*. T. 1 Paris 1833–1836, wkładka nutowa po s. 432.
- Splawianie drzewa na rzece Warcie...* „Dziennik Poznański” R. 30: 1888 nr 135, w dziale „Wiadomości miejscowe i potoczne”.
- [Staszic F.] F. S. *Zwyczaje wielkanocne nad Wartą*. „Tygodnik Ilustrowany” 1860 T. 1 nr 29.
- Stawiski E. *Przyczynki do archeologii przedhistorycznej zebrane w okolicy Sieradza i Radomska*. „Wiadomości Archeologiczne” 1873 T. 1 s. 125–140.
- *Notatki archeologiczne z roku 1873/1874*. „Wiadomości Archeologiczne” 1874 T. 2 s. 55–70.
- Strachy. „Muzeum Domowe” 1836 nr 38 s. 302–303.
- Stronczyński K. *Pieniądze Piastów. Od czasów najdawniejszych do r. 1800*. Warszawa 1847.
- Struve H. *Miasto powiatowe Koło nad Wartą w guberni kaliskiej*. „Kłosy” 1874 T. 19 nr 489 s. 310–311.
- Surzyński J. *Kilka uwag o pieśni Bogarodzica*. „Muzyka Kościelna” R.IX: 1889 nr 7, 8.
- Szaniawski J. *O dawnem województwie sieradzkim*. „Biblioteka Warszawska” 1851 T. 3 z. 7 s. 170–179, z. 8 s. 356–372, T. 4 z. 10 s. 177–187, z. 11 s. 367–372, z. 12 s. 564–569.
- Szulc K. *Mytyczna historia polska i mythologia słowiańska*. Poznań 1880.
- Święcki T. *Opis starożytnej Polski*. T. 1–2 Warszawa 1816.
- [Ulanecki St.] St. Ul. *Krótką historia obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, słynącego cudami na Jasnogórze z dodaniem godzinek, modłów i pieśni jakie wierni od wieków na tem*

miejscu zanoszą, na pamiątkę pięćsetnej rocznicy przez... .
Poznań 1882.

Uwagi ogólne stosujące się do wszystkich typów w Kaliskiem. W: Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających. Wyd. pod red. J. T. Lubomirskiego, E. Stawiskiego, S. Przystańskiego, przy współudziale L. Krasieńskiego, L. Kronenberga, J. Zamoyskiego. T. II Warszawa 1874 s. 1095.

Wacław z Oleska zob. Zaleski W.

W. *Skarbiec na Jasnej Górze w Częstochowie.* „Kłosy” 1874 T. 18 nr 463 s. 316, z ryc. na s. 312 A. Głębockiego.

Weryho W. *Śpiący rycerze.* „Wisła” T. 3 1889 s. 847–848.

Wiadomości dotyczące gospodarstwa włościan i kolonistów w Kujawach. W: Encyklopedia rolnictwa i wiadomości związek z niem mających. Wyd. pod red. J. T. Lubomirskiego, E. Stawiskiego, S. Przystańskiego, przy współudziale L. Krasieńskiego, L. Kronenberga, J. Zamoyskiego. T. II Warszawa 1874 s. 1101–1102.

Wieczorkowski Wł. *Brzeźnica. Notatka historyczna.* „Księga Świata” 1855 cz. I s. 131–135.

— *Dwórki szlacheckie.* „Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych” 1865 nr 32, 33.

— *Ustęp z opisu Piotrkowa (Dominikanie).* „Biblioteka Warszawska” 1855 T. 4 z. 12 s. 466–482.

Wieniarski A. *Przekleństwo w spuściźnie. Obrazek z podań ludu.* „Kalendarz Astronomiczno-Gospodarski na rok zwyczajny 1857” J. Jaworskiego. Warszawa [1856] s. 166–169.

Wieś Danków w województwie kaliskim, powiecie i obwodzie wieluńskim. „Pamiętnik Sandomierski” 1829 T. 1 B s. 97–107.

Wisłocki W. *Katalog rękopisów biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego.* Cz. 1. Kraków 1877–1881.

Witkowski L. P. *Uniejów. Szkic historyczno-statystyczny.* „Biblioteka Warszawska” 1855 T. 2 s. 401–402.

[Wojniewicz] *Ślesin. Obrazek z 18-go wieku.* „Dziennik Warszawski” R. 1: 1851 nr 70–71, 73–75.

W okolicy Częstochowy... „Wiek” R. 11: 1883 nr 179, w dziale „Wiadomości bieżące krajowe”.

Wójcicki K. W. *Flis.* „Kalendarz Warszawski Popularno-Naukowy Ilustrowany na rok zwyczajny 1865” J. Ungra 1865. Warszawa [1864] s. 103–110.

- *Klechdy, starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi*. T. I-II Warszawa 1837; toż: wybór i opracowanie R. Wojciechowskiego, słowo wstępne J. Krzyżanowskiego, Warszawa 1972.
- [Wójcicki K. W.] R. *Kościół parafialny we wsi Kawnicy*. „Kłosy” 1871 T. 12 nr 300 s. 198, z ryc.
- Wójcicki K. W. *Obrazy starodawne* T. 1. Warszawa 1843.
- *Pieśni ludu Białochrobatów, Mazurów i Rusi znad Bugu, z dołączeniem odpowiednich pieśni ruskich, serbskich, czeskich i słowiańskich*. T. I-II Warszawa 1836; toż wydanie fototypiczne pod red. H. Kapeliś, posłowie i opracowanie R. Wojciechowski, T. I-II Wrocław 1976.
- [Wójcicki K. W.] R. *Przybycie kompanii na odpust do Częstochowy*. „Kłosy” 1872 T. 14 nr 363 s. 399
- Wójcicki K. W. *Przysłowia narodowe, z wyjaśnieniem źródła, początku oraz sposobu ich użycia, okazujące charakter, zwyczaje i obyczaje, przesady starożytności i wspomnienia ojczyznie*. T. 1-3 Warszawa 1830.
- [Wójcicki K. W.] R. *Wieluń*. „Kłosy” 1870 T. 11 nr 262 s. 7-8, z ryc. Balukiewiczza.
- *Zwaliska zamku w Wyszynie*. „Kłosy” 1870 T. 11 nr 286.
- W powiecie piotrkowskim...* „Dziennik Warszawski” 1853 nr 187, w dziale „Wiadomości krajowe”.
- Wycieczka nad Wartę*. „Przyjaciel Ludu” R. 15: 1848 T. 1 nr 5-8, z ryc.
- Wyjătki z pielgrzymki do Jasnej Góry*. „Przyjaciel Ludu” R. 14: 1847 T. 1 nr 15, 16, 17 i 19.
- Wykopalisko pod Kaliszem*. „Gazeta Warszawska” 1865 nr 223, 224.
- X. *Do Redakcji „Przyjaciela Ludu”*. R. 4: 1838 T. 2 nr 46 s. 363.
- Z. *Kilka kartek z wycieczki po kraju. Ogrodzieniec i Podzamcze, Pilica, Smoleń, Giełło, Lgota Murowana, Morsko, Skarzyce, Kromolów*. „Tygodnik Ilustrowany” 1862 T. 5 nr 127, 128, 129, z ryc. Podbielskiego.
- [Zaleski W.] *Wacław z Oleska Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego zebrał i wydał...* Lwów 1833.
- Z Koła piszą do „Kaliszanina”...* „Wiek” R. 11: 1883 nr 179, w dziale „Wiadomości bieżące krajowe”.

Znachorstwo. „Gazeta Polska” 1889 nr 84 s. 2, w dziale „Z różnych stron”.

Znowu cud. „Nowa Reforma” 1883 nr 159.

Z Piotrkowa. Korespondencja. „Gazeta Kielecka” R. 5: 1874 nr 49.